

FRAGMENT

K

2-1988

O B S A H

IVAN HOFFMAN	Odkiaľ sa začína budúcnosť	1
MILAN ŠIMEČKA	Předjarní lhaní	9
BRATISLAVA	Jakub Sojka - Tri dni	13
25.3.1988	v jednom meste	
	-at- Stránky z denníka	17
	Ivan Hoffman - Kde bol	22
	Kristus...	
	Martin M. Šimečka - sviatky	25
	jari	
	Ivan Kadlečík - SiO ₂	29
	Hana Ponická - Hodina Bra-	32
	tislavy	
M.F.	Stroj času	38
PRECO PISETET	Italo Calvino, Friedrich	44
	Dürrenmatt, W.S.Burroughs	
	Joseph Heller, Herman Hailer	
WITOLD GOMBROWICZ	Stránky z denníka	48
GREGORY ORR	Posledné slová mojím	56
	tieňom /úvahy a básne/	
ELIAS CANETTI	Úvahy	61
JAKUB SOJKA	Šesť básní	66
DOMINIK TATAREA	Žart	70
VASIL BIĽAK	Mimikry môjho života	75
IVAN KADLEČÍK	Čriečky	79
	Jaro je tady	84
RECENZIE - GLOSY	Miro Kusý - Inteligenti	87
	a intelektuáli	
	-js- Na okraj	92
	Miro Kusý - Jakešova	96
	iniciatíva	
	Ivan Hoffman - "Zasratý	98
	vlak"	

-mk- Neunesiteľná ľahkosť malířského bytí	101
-mk- TeleskopáĹ nicoty	102
Niektoré fakty k seriálu Ĺlánkov v Pravde /10.-12.2.1988/ a RP /11.-12.2.1988/ o tajnej cirkvi	103

15.5.1988

Uzóvierka tretieho Ĺísla "FRAGMENTU-K" buĹe 15.6.1988

Preberanie textov zverejnených vo Fragmente-K je možné
len s uvedením praxeňa.

**IVAN
HOFFMAN**

IVAN HOFFMAN

ODKIAĽ SA ZAČÍNA BUDÚČOSŤ

Keď deti zaspali po celodennom lyžovaní, sánkovaní, recitácii, speve a po neodmysliteľnom handrkovaní sa o hračky, robili sme si v kuchyni zaslúžené kávu. Spoznať nás pri tom sledoval rozšafný snehuliak. Ktorýsi deň mu mocnejšie slnko odtopilo arkvu. Spod slameného // klobúka, filigránsky nasadeného nabok na nás hľadel pichľavo, ruky // lešérne vysodelované v bok. Milan za autora dozerajúceho snehuliaka bez váhania označil svojho otca. Dobromyseľne sa pohoršil nad jeho nekonvenčným estetickým výzorom, no sme sočným snehovým spoločníkom po celý týždeň v Cyrilove pripomínal pána Šimáčka, ktorý takto v zastúpení bol účastný na našich debatách pri dymiacej peci.

Debata to bola vlastne na pokračovanie jediná - o budúcnosti minulého. Snažili sme sa pomenovať svoje obavy o ďalšie osudy tých, ktorí v poslednom dvadsiatročí viedli zápas o národnú kultúru, o ľudskú dôstojnosť, o skutočný život. Mech už sme začali hovoriť o šenkoľvek, vedy sme dospeli k tomu, že jedine vo vedomí, že nami sa zasačína svet, môžeme svetu porozumieť a zmysluplne sa k nemu vyjadriť. Bez poznania a úcty k tej prenasledovanej minulosti, mimo kontext ľudských príbehov, od ktorých sa odvinula prítomnosť, nemožno pectivo vykročiť.

Ako príslušníci menej skúšaných národov by sme problému kontinuity kultúrneho odkazu sotva riešili. Ako Angličania, či Francúzi, by sme totiž s večne sa opakujúcim ignorovaním národnej histórie neprišli do styku. Darma je mať Francúzom za zlé, že neuvažujú, ako by vyzerala ich literatúra bez Balzaca. Darma je lutovať Angličanov, že dnes nemôžu objaviť Dickensa, keďže sa ho nikdy nevzdali. Miesto toho nám príslúcha pomenovať

svoju zodpovednosť za to, že trpíme vlastné spotvorené dejiny. A obdivan sa, že sa nám treba zamyslieť, či sa ich udávkou práve nechystáme spotvoriť znovu.

Argumentácia každej nedemokratickej moci spočíva v známej kľučke: "Sloboda? Samozrejme - ale pre koho? Určite nie pre nepriateľov!" Systém, v ktorom Hájek, vidí svojich nepriateľov všade mimo svoje mahybáň štruktúry, vo všetkom pohyblivom, vyvíjajúcom sa, tvorivom. Treba pre poriadok povedať, že táto podceňovavosť je na mieste. Nie je možné nebyť nepriateľom neživota, ak túžite žiť. Zároveň ale treba povedať, že samozrejmosť, s ktorou moc z titulu svojej moci chápe samu seba ako prirodzené vyústenie neosobných dejín, je vyšinatou samozrejmosťou nepravdy, nespravodlivosti a neslobody. Nechopiteľne nevien, či sa tu dohliame takej spoločenskej dohody, ktorá by v sebe mala zakódované i svoje sečné poprenie. Dohody, ktorá by bola otvorená dôslednej kritike a kontrole sama samoj. Isté však je, že sloboda je iba vždy slobodou, ak je slobodou i pre tých, ktorí nemôhli. Výmena názorov má zmysel, iba ak je výraznou výzvovou o sporoch a ak z nej môže vsíť rezumé, ktoré je v rozpore s justujúcim stavom vecí. Ak i navyše, či je mysliteľný skutočne demokratický systém, tak som presvedčený, že jeho prvou podmienkou je nezávislý občan, demokrat, ako konkrétna osoba. K humanizmu môže dospieť iba človek smerujúci k človeku, nikto systém, upravujúci vzťahy medzi ľuďmi podľa nejakého utopického konceptu. Sloboda nemôže byť plodom šiadnej viacy, či menej demokratickej konštrukcie, ale vždy naopak: demokracia je plodom individuálnej slobody. Ostatne - ľudstvo iba v človeku môže dospieť k naplneniu svojho určenia. V každom z ľudí smeruje k svojmu cieľu. Tak sa ľudstvo mnohokrát sebou stalo a mnohokrát sa cieľom mimlo. I každý z nás, teraz a tu, môže prijať za svoj zmysel stvorenia, alebo tento zmysel v sebe poprieť a byť tu zbytočne.

K spoločnej dovolenke s "Milanovcami" /ako warte, Milanovi a ich Mišovi s Helenou pe domácky hovoríme/ sa túma minulosti a jej budúcnosti viacy veľmi bezprostredne. Išli sme si oddýchnuť a v Bratislave skutočne zostali naše písacie stroje, moje

fotoaparáty a Milanova kotlíka /hoci Milan káreniu v malom ani v Cyrilove neušiel/. Do hneď prvé ráno zaparkoval pod oknami žigulák s dvoma anténami a jeho zdvorilý šofér sa Marty medzi dverami pýtal na domáceho pána. Prítomný nebol. So svojou vecou sa hosť mohol obrátiť iba na anekdotika, no ten by k vyšším štátnym záujmom zrejme zostal chladný. Odišiel s ospravedlnením, že vyrušil, no kto vie, či sa ospravedlní i nabudúce. Na jeho profesii nie je najdôležitejšie, ako ju vykonáva, ale jej reprézívna podstata. Prípevnávajú deťom lyže sme nemuseli pochybovať o tom, že i režim má non-stop na sklade najrozličnejšie viazania. Nedostatok športového ducha je užho len príležitostnou indispozíciou.

A predsa, tá vŕadepřítomnosť "ideopolície", ak môže použiť klasický Orwellov termín, nie je tou najväčšou hrozbou, ktorá otravuje tunajšie pomery. Jej moc je odvodená od politickej klímy v zemi a dnes sa za myslenie nevešia. Nebezpečný je iný druh necitlivosti, schopný postihnúť našu budúcnosť oveľa zákernejšie, pretože tak povediac zvnútra.

Kroží, že tak, ako neraz v minulosti, sa moja a mladšie generácie rozhodnú stavať na zelenej lúke, s nehoráznym pocitom, že nami sa čosi prevratné začína. Kroží, že východiskom bude opäť negácia vysloveného, vykonaného a pretrpeného. Myslí si, že kto chce stanoviť pesimistickú prognózu našej budúcnosti, nemá to ľahké. Môže operovať skutočnosťou, že sme odchovaní atmosférou reálneho socializmu, ktorý predstavuje pragmatizmus skutočne hrubého zrna. Široké vrstvy národa sa úspešne adeptovali na pokleslé normy prospechárstva, kariérizmu a naprosteho nezájmu o veci verejné. Príklady ľahostajnosti, naivity, či osobného, alebo skupinového kalkulu môže nájsť i v radoch najmladšej inteligencie, či nastupajúcej generácie v kultúre.

Ja si pesimizmus za slyetný cieľ a ani za cieľ tejto práce nekladiem. Dnešné taktizovanie s minulosťou má v histórii nejedan precedens a každý z nich v sebe, okrem bolestnej fakticity, skrýva i výchovnú skúsenosť: krátkozraká účelovosť k šťastiu človeka ani národa nikdy nevedla.

Z pamätí Václava Černého "Pláč koruny české" si hodno pozorne prečítať pasáže o po vojnovom návrate zahraničnej politickej reprezentácie a o rozdelení moci, pri ktorom predstavitelia odboja domáceho boli z budúcej správy národného osudu už v zárodku eliminovaní. I v dôsledku toho bolo neskôr možné sformulovať obraz odboja, ktorý v pravde bol odbojom celonárodným a demokratickým, v širokej príhode teda nie monopolne komunistickým. Tak katastrofa demokracie vo februári 1948 bola predznamenaná politickými kalkuláciami s dedičstvom rokov predchádzajúcich.

Prevzatie moci komunistickou stranou vyústilo v drastické prenasledovanie demokratov, veriacich a naveniec i samotných komunistov. Na počiatku tejto tragédie stála utopická redukcia dejín na zhubnú teóriu triednych zápasov - v ľudskej nevraživosti. Nadšenie a zápal pre šťastný a spravodlivý nový svet sa zrodilo z nesúty k národným a demokratickým tradíciám tejto zeme a z negácie, naráz i fyzickej, jej predstaviteľov. Podľa toho ten nový svet i vyzeral.

Dedičstvo kolektivismu, triedneho a materialistického poňatia ľudského údaju vyústilo - povedané s karion kosíkom - do dvoch banalít: že všetko vo všetkých súvisí a že celok je viac, ako jeho časti. Toto dedičstvo sa podpísalo na vývoji v šesťdesiatych rokoch, keď reformné hnutie opäť mlčalo ku krivdám minulosti ignorujúc ich, než komunistickú opozíciu. Bolo logické, že po auguste 1968 strana, zamietaná vnútorným rozporom, medzi svojimi demokratizačnými predovzatiami, túžbou po socializme s ľudskou tvárou na jednej strane a svojou ústavne a mocensky zakotvenou vedúcou úlohou na strane druhej, nespĺnila očakávanie národa a v rekordne krátkom čase prešla na pozície porazenectva a kolaborácie.

Ďalšia generácia, ktorá vyšla z tejto pokrivenej situácie morálnym kotraslecom normalizácie, sa potom vzdala svojej historickej pamäti za doteraz najabsurdnejších okolností: Pravda o veľmocenskej agresii neprípúšťala žiadnu diskusiu. Naše ná-

rody požívali spontánnu morálnu podporu sveta. Porazení boli v tejto zemi súčasne všetci. Za situácie, keď priamo postihnutých a umlčaných boli státisíce, sa opäť v národe vyprofilovala vrstva, ktorá za svoje východisko prijala tzv. realitu, ponížujúcu skutočnosť okupovanej zeme. Opäť sa našli ľudia ochotní realizovať svoje politické a umelecké ambície za cenu zabudnutia. A opäť sa ukázalo, že obetujúc to najlepšie, čo ešte v národe zostalo, už naozaj niet čo vytvoriť: pre väčšinu sa východiskom z neslobody stala emigrácia. Do cudziny, alebo do kuchyne nad plný tanier.

V každom z ťažkých, alebo prelomových okamžikov dejín stojí intelektuál, umelec a vlastne každý aktívny občan pred zásadnými alternatívami. Pokračovať v započatom i sa cenu ťažkostí? Prispôbiť sa? Stiahnuť sa do ústrania? Podľa toho, ku ktorej alternatíve inklinuje, kladie si buď otázku "O čo mi /náša/ ide?" alebo "Aký mám byť?" Odpoveďou na prvú býva politické angažmán, spleť zámerov a kalkulácií, odpoveďou na druhú býva mravné gesto, napripúšťajúce kompromis. V praxi je politik alergický na mravné gestá a mravný človek odmieta politiku. A vedá spolu večný spor.

Z vecnej diskusie vychádza politik, či stratég zväčša víťazne. Jeho činy v čase a priestore majú logiku voči ktorej moralista nemá konkrétne argumenty. Tie, ktoré uvedie, možno odkázať medzi neživotné zjednodušenia, povrchné ilustrácie vykonštruovanej skutočnosti. Kto bráni čisté ideály, odmieta kompromis a formuluje svoje postoje srdcom - platí za naivného. Kto sa ideálov, slušnosti či mravnosti dovoláva adresne, býva obvinený z nevedomosti, či nelásky. V rozpakoch zaľkne a prizera sa divadlu sveta /je to tak rovnaké!/:

Stav vecí je nedobrá, zmena nutná, atmosféra pred výbuchom. Objaví sa silná osobnosť, s vôľou a schopnosťou konať. Stratég, ktorý v lepšom prípade je mužom statočným, charakterným a vzdelaným. Položí si otázku: "O čo mi ide?" Postaví si reálny cieľ. Vezme do úvahy všetky známe okolnosti. Zváži vlastné sily i obmedzenia, ktoré mu stoja v ceste. Zohľadní riziko a prihliadne k

nevyspelosti a nepripravenosti národa. Zkonštatuje úskalie prí-
veľkej demokracie a vezme vedenie do svojich rúk. Na svoje ple-
cia vezme zodpovednosť, aby nikto príliš neutrpel konfrontáciou
s mocou, alebo prípadným neúspechom. Program zfermuluje tak, aby
vinníci /ktorí majú moc/ sa príliš nenaštvali, aby nemali argu-
menty. Na mocných už je iba aby pochopili, že stav vecí je ne-
dobrý, zmena nutná... Treba pokračovať?

Cesta najmenšieho odporu pôsobí vždy najschodnejšie. Diktu-
je ju rozum. Ochotu ku kompromisu /skutočnému, či predstieranému/
s režimom vyvolá i drobné uvoľnenie pomerov. Vo väzení ešte nocu-
jú včerajší nespokojenci s mierovými raketami, ktoré sa dnes de-
montujú. Na výkon trestu ešte čakajú tí, čo sa včera dožadovali
demokracie, požadovanej dnes v novinách. Nečast' opozície už hľa-
dá kompromis /skutočný, či predstieraný - je to totiž jedno/
s tými, ktorí ju donedávna satýkali a súdili.

V tom uvoľňovaní pomerov sa ľahko prehliadne, že vinníci
zločinní minulosti sa nevzdávajú svojej moci, ale iba jej neu-
držateľného /zahranične-politicky/ zdôvodnenia. Nové zdôvodne-
nie im voľbou cesty najmenšieho odporu ponúka kalkulujúca opo-
zícia. Tým, že s nimi usiluje o dialóg, v ktorom sa začína od
budúcnosti, pokračuje trochu o prítomnosti^a na minulosť neostá-
va čas.

Tomu dialógu stoja v ceste ľudia, ktorí stratili zamestnanie,
vlast, ktorým bola odopretá dôstojnosť. Dialógu prekážajú poli-
tickí väzni, disidenti, katolíci, vylúčení komunisti, všetci,
čo sa nevedia a nechcú povzniesť nad krivdy minulosti a tým br-
zdia proces reformnej obrody. Čosi brzdia, to je isté, ale mys-
lím, že to nie je obroda. Reforma zla je skutočne len zmenou
jeho formy.

K spojeniu ambícií mravných a politických dôjde iba vtedy,
keď sa človek pýta: "O čo mi ide, ak chcem prežiť dôstojne, te-
da aký mám byť, ak sa mi jedná o život v pravde?" Holá otázka:

"O čo mi ide?" vždy implikuje pokrútené krédo, vykazujúce pod rúškou taktického zohľadnenia situácie neochotu viesť čistými prostriedkami zápas o čisté ciele. A tento rozpor medzi prostriedkami a cieľmi, faktická neposvätitelnosť kompromisu, vždy boli podstatou zlyhania človeka, racionálne manipulujúceho skutočnosť.

V našej bezradnej tlači, vohnanej do prestavby a glasnosti sa miestami zjavujú kritické články, nastavujúce podivenej a skeptickej verejnosti krivé zrkadlá. Ich autori nech mi nesajú za zlé, keď poviem, že ich objavy drobných systémových nedostatkov a ich výzvy k zametaniu pred vlastným prahom mi pripadajú nemravné.

Analýza našej neradostnej prítomnosti i s jej príčinami je už totiž komplexne spracovaná. V románoch, dráma, filozofických štúdiách, či literárnej kritike, a to autormi, ktorí majú z titulu svojho života a diela neporevateľne väčšie morálne oprávnenie sa v tejto dobe prihovoriť svojmu národu. Ak mám byť konkrétny a sľem z tých žijúcich vymenovať za všetkých ďalších aspoň dvadsať, nech sú to Ľudvík Vaculík, Zdeněk Urbánek, Václav Havel, Dominik Tatarka, Milan Šimečka, Jozef Zvěřina, Milan Jungmann, Jindřich Chaloupecký, Eva Kantůrková, Hana Ponická, Sergej Machonin, Ivan Klíma, Jiří Kval, Miro Kvasý, Milan Uhde a z exilu Rie Preisner, Jan Vladislav, Václav Bělohradský, Pavel Kohout, Jirí Gruša...

Kým tu nebudú publikované ich diela, kým im nebude prejavená úcta za statočnosť, s ktorou sa vzopreli totalitnému režimu a kým oni sami nebudú pracovať v redakčných radách novín, časopisov a nakladateľstiev, dovtedy nemravná bude každá literatúra, ktorá sa tu oficiálne vytlačí. Dovtedy tu nemá zmysel hovoriť o národnej kultúre.

Keď sme s Milanom viedli svoj dovolenkový rozhovor o tejto dobe, v niečom sme sa do ďalších dní utvrdili: v tom, že bu-

účinnosť sa nezačína nami a dnes, že spomedzi úskalí, ktoré máme pred sebou, je jedno, na ktorom sa stroskotáva s pravdepodobnosťou stopercentnou. Tým úskalím je účelová strata pamäti. Dnes a nami sa totiž môže začať iba temná minulosť.

Už som povedal, že sa nezamýšľam nad fatálnou, vopred stratenou budúcnosťou, nakoľko osud sveta našťastie nie je určený našim kalkulom. Ním sa iba z tejto budúcnosti môžeme vylúčiť. Chceme svoj optimizmus založiť na presvedčení, že tak, ako sa u nás v zmysle najvlastnejšej tradície - kresťanskej - vzťahuje veriaci národ ku krížu, k zástupnej obeti Kristovej /od ktorej obete je v pokore odvodená jeho sloboda, presahujúca tú najkrajnejšiu hranicu života - smrt'/, tak na horizontále nášho usilovania o lepšie tohoto sveta sa nám treba vzťahovať ku krížom, ktoré niesli a nesú naši blížni, tí najstatočnejší, vzťahovať sa k tomu, čo vykonali samotným svojím rozhodnutím neslúžiť ľži, ale v láske sa napriamit k pravde.

Prísne vzaté, obišla by sa táto moja úvaha i bez toho snehuliaka, ktorým som doteraz iba navodil atmosféru zimy, určil miesto pobytu na dovolenke a raz ho nechal vystúpiť ako vedľajšiu postavu vo vágnej kriminálnnej zápletke. Ak sa s ním pri prepisovaní rukopisu nemám rozlúčiť ako s nadbytočným literárnym motívom, mal by zmysluplne účinkovať v pointe. Milan súdil, že snehuliakov autor sa v diele nezaprel. Vysvetľujem si to tak, že Mišov dedo nám po snehuliakovi odkázal kus svojho optimizmu, optimizmu, ktorému v jeho diele vždy predchádza dôsledná analýza skutočností, teda optimizmu, ktorý nie je únikom, ale snahou o presiahnutie nášho rozporuplne jestvujúceho sveta.

Chcel by som i ja dávať odkazy po snehuliakoch. V ich metaforickom bytí je štafeta našej túžby po čistote večná. Možno môže byť takým snehuliakom pre pána Šimečku tento text, ak sa mi v ňom podarilo nasnažiť, prečo sa ten jeho nesmie roztopiť nadarmo.

20.3.1988

MILAN
ŠIMEČKA

Sam

MILAN ŠTNEČKA

PŘEDJARNÍ LHANÍ

Ne že by se nelhalo v průběhu celého roku, ale na začátku jara se lhaní hůře snáší, je více proti přírodě. To, co si mezi sebou začali říkat kosi, zní velmi pravdivě. Už v lednu jsem viděl, jak jsou pravdivě nalité pupeny rybízu. Oni lžou a budou vystupňovaně lhat až do srpna a pak normálně až do konce roku. Co z toho, že jaro je tady?

Nedávno nám pořád opakovali slavnostně, že přes všechny chyby a omyly jsme před čtyřiceti lety vstoupili na tu nejsprávnější cestu. A o výsledku pak sami říkají ty nejbroz-

nější věci. Kdyby na to měli nakoupili by nejraději všechno v zahraničí, protože semí už neumíme pořádně nic udělat. Odpuštěl bych jim details, kdyby se našel aspoň jediný, kdo by řekl: Dobře, vy nové generace, když pochybujete o tom, že to byla ta nejsprávnější cesta, sadněme si a klidně si spočítejme, co jsme na té čtyřicetileté cestě dostali a o co jsme přišli, srovnajme se třeba s takovým - Singaporem. Kdepak, nik do takový se nenajde. Jsou jak kluci, raději lžou, než aby přiznali, že rozbili okno.

Je to k nevíře! Sejdou se státní oddání církevní hodnostáři - a lžou! Prohlašují, že se

jin vede dobře /o tom nepochybují/ a že všechna náboženství pod vedením stejistů vzkvétají. Když lžou kněží, nemůžete chtít, aby z donucení nelhali i jiní lidé.

Otevírám noviny s vědomím, že v nich najdu povinný příděl lži. Jen jsem zahlédl název článku o "zelené brožure" Bratislava - Nahlas, hned jsem věděl, že se setkám se lží. Lež kapala z řádků a zrážela se na ubrus. Vypadá to tak, že nad ekologickými katastrofami smějí u nás lamentovat jen vládní činitelé. Když dělají totéž z vlastního děsu a z vlastní iniciativy občené semí, jsou obvinění z kontrarevoluce. Autorka lži sáhla po metodě, kterou před desíti lety noviny vyřizovaly Chertu, odsoudila "zelenou brožuru", aniž by se zmínila byť i o jediné konkrétní věci z jejího obsahu. Naše glasnost je jak řemen.

Mnohem obsáhleji se předjarní lhaní zabývalo tajnou církví, v bratislavské Pravdě byly o tom tři články, v RP zřejmě vzhledem k menšímu počtu českých katolíků dva. Lhali o všem možném, ale hlavně o ro-

dině Černogarských. Já tu rodinu znám a tak to mohu posoudit. Vím lépe než oni, kdo je Pavel Černogarský, vedl jsem s ním dlouhé debaty po cestě kolem Dunajce. Byl - držte se - autonomistou, stoapencem Andreje Hlinky, přítelem a spolupracovníkem Sidorovym, poslancem Slovenské republiky a ještě vším možným. Je však i mužem, který kriticky a s filosofickým nadhledem zhodnotí vše, čeho byl se svým národem svědkem za všech těch převratných dob. Vím, o čem mluvím, když říkám, že bychom si mohli přát, aby všechna naše téžkopádná překonávání minulosti vedla k té toleranci a laskavosti, které jsou vlastní Pavla Černogarskému. Nedávno mu bylo osmdesát a ty lži v novinách dostal k narozeninám. Urážejí ho proto, že jim jeho duch nezapadá do průměru, na který jsou zvyklí, urážejí ho, protože se nebojí, upíná se již jen k jednomu Soudci, nic neskrývá a všechno si pamatuje. Lžou o něm, protože nemají úctu ke stáří, k rozumu a vzdělanosti. Chtějí proti němu počtvat social-

ní závist, prý pokácel bez povolení stromy a postavil si dřevěnou "vilu". Říkají to tak, jako by už před padesáti lety patřily všechny stromy jim. Byl jsem v té "vile" ze dřeva, je drsná jako kraj, ve kterém stojí, záblý mě v ní pořád nohy. Nikdo se lhářů, kteří si mezitím postavili hrady a zámky a řek, rybníků a přehrad, by ji nechtěl.

Znáš tento způsob lhaní jako své boty, a přesto mám vždy pocit, jako by z něho i na mne padala hanba. Asi proto, že je to vše psáno jazykem, který je i mojí mateřštinou. A proto se nemohu rozhodnout, zda je to lhaní jen jejich hanba anebo hanba národní. Neměli bychom se s tím vším někam ukrýt, aby nás nebylo v Evropě vidět?

Korunou všeho, co mě zavaluje předjarní hanbou, byly dvě ukázky z paměti Vasila Biřaka, které uveřejnila Pravda na nedělu. Bože, co všechno je tam vylíčeno! A možná i pravdivě. Především ubohost politických tahanic,

ponižující intrik a ned všechno povýšených osobních ambicí, nekonečně vzdálených od všech socialismů, komunismů a nejvíce od národních záumů. Čtenáři jsou fascinováni, protože Biřak s prostoduchostí sebe vlastní dokonale strhl majestát s politických dějů šedesátých let, které nám byly předkládány div ne jako dunivý pochod dějinných zákonitostí. Autor popisuje grotesknost politického tance okolo Novotného tak otevřeně, že k němu poprvé v životě pocitují cosi jako profesionální spisovatelskou úctu. Přesvědčivost scén je skutečně výrazná, vidím přímo před očima, jak N_votný v úzkosti a strachu před atentátem přechá z místa na místo, jak vyzankne vodku paní Chudíkové, protože nevěří vlnu, které mu nalil slovenský číšník. Vidím je, všechny ty vůdce, kteří se vzájemně dávají sledovat bezpečností, jak debatují do rána, bez sebe dychtivostí a očekáváním, komu vynese historické chvíle větší zvanec moci. Když jsem před léty psal o tom, že se mi velké dějiny často jeví jen jako umělým majestátem zahalená sublimace malých dějin průměrných a podprůměrných lidiček,

netušil jsem, že mi poskytne
tak účinnou dezystifikaci mo-
ci právě Vasil Biřek. Živo-
topisci Bergiů jsou proti ně-
mu jen pouhými konstruktéry
mýtů. Pacitaji k němu skuteč-
nou vřelostí, ale nejsem si
jist, že sledoval svých psaním
právě tento cíl.

Rádost z nového díla však
nestírá hanbu, kterou pacitaji
při pomýšlení na ubohost poli-
tické kultury, s níž se národa,
který si kdysi toho tolik o so-
bě myslel, vldná desítky let.
Rozčilují se nad lhaním a když
se pak dovím něco pravdy, je
mi ještě hůře. Třeba se na ja-
ře dopracuji proti své povaze
k tomu, že přestanu číst no-
viny, poslechnout rádio a dívat
se na televizi. Mám konec kon-
ců i jiné věci na práci,
mohl bych třeba číhat na krta,
který mi po šířce i po délce
rozryl trávník. Ladvíku, jaro
je tedy!

BRATISLAVA

25.3.1988

JAKUB SOJKA

TRI DNI V JEDNOM MESTE

Dňa 23. marca 1988 uverejnil bratislavský Večerník túto správu: "V posledných dňoch niektoré západné rozhlasové stanice ohlasujú konanie rôznych podpisových a iných nátlakových kampaní veriacich u nás, príprava 'tichej demonštrácie', so sviečkami a podobne".

V ten istý deň o 19.20 na druhom televíznom programe vystúpil kanonik ThDr. Štefan Zárečský, dekan Bratislavy a ťažko zrozumiteľnou slovačinou podobajúcou sa transvskému tvrdému dialektu, apeloval na veriacich, aby sa tichej vigílie ohlásenej na 25.3.1988 nezúčastnili. Vo svojom nepresvedčivom vystúpení si plietol diecézu s diocézou, prídavné mená so slovesami a o skloňovaní a časovaní ani nehovoriac. Ale to sa už dáva do pohybu nevídaná mašinéria presvedčovania: študenti stredných a vysokých škôl dostávajú autoritatívny zákaz zúčastniť sa manifestácie. Masia už vo štvrtok opustiť internáty a odcestovať domov. Ak budú zistené, že sa niektorý z nich napriek zákezu manifestácie zúčastnil, bude zo školy okamžite vylúčený. Pohovory prebiehajú aj na všetkých pracoviskách. V uliciach Bratislavy sa objavujú zosilnené hliadky VB.

24.3.1988 prechádza asi o 16.00 centrom Bratislavy konvoj transportérov s voňukmi delami. Ľudia, ktorí sa v tom čase vracajú z práce, nechápevo krúti hlavami.

25.3.1988 od skorého rána /možno už v noci/ sa okolie Hviezdoslavovho námestia hemá príslušníkmi bezpečnosti v uniformách i v civilnom oblečení. Námatkovo kontrolujú totožnosť ľudí pohybujúcich sa v blízkosti národného divadla. Obchody v okolí Hviezdoslavovho námestia majú v tento deň skrátený čas predaja. Kaviarne Savoy a Korzo sú zatvorené. Z hotela Carlton narýchlo vystaňujú ubytovaných hostí a premiestňujú ich do iných hotelov. O 14.00 vychádza Večerník a na jeho prvej strane článok s názvom KTO STOJÍ V POZADÍ?. Obsahuje krátke charakteristiky troch "organizátorov demonštrácie": Pavla Čarnogurského, Jána Čarnogurského a Františka Mikloška.

Ale to už k centru mesta začínajú prichádzať žlté Avie VB, transportéry s vodnými delami, autobusy s pohotovostným útvarom ministerstva vnútra, polievacie cisternové autá, vysokozdvížné autá na opravu poaličného osvetlenia, sanitky a - pohrebná dodávka. Všetky dvory na Leningradskej, Jesenského, Gorkého, Nálepkovvej a Sedlárskej sú plné podobnej "techniky". Medzi 16.00 a 17.00 prichádzajú prví veriaci, ktorí sraje pricestovali do Bratislavy už ráno. O 17.15 prechádza Jesenského ulicou posledná električka a všetky bočné ulice, ktoré ústia na Hviezdoslavovo námestie, sú zatrasené policejnými autami. Po námestí s monotónnou pravidelnosťou kráči asi 10 polievacích aut a prevádzajú dôkladnú očistu "mieste činu". To už je na námestí sústredených asi 5-7 tisíc ľudí. Najpočetnejšia skupina sa sústreďuje pri fontáne SND, ostatní stoja na chodníkoch. Ku kráčiacim cisternám sa pridávajú dve osobné autá VB a z ich okien trčie objektívy kamier. V okolí fontány filmuje ďalší filmový štáb ŠtB. Presne o 18.00 väčšina tých, ktorí stáli na chodníkoch, prechádza k fontáne. Z megafónu zaznieva hlas pracovníka NV, ktorý žiada občanov, aby sa rozšli, pretože manifestácia nie je legálna. Zaznievajú prvé tóny hymny s^{pe}šej hymny náboženskej. Ľudia zapalujú sviečky. Ale to už počuť zevýjanie sirén a asi 20 žltých osobných aut VB začína rozrúšať devy ľudí.

Neberú ohľad na to, že medzi manifestujúcimi sú starí ľudia a malé deti. K osobným autám sa pridávajú aj cisterny. Pripravené "Élté antony" odváňajú prvých zadržaných. Ale dáv sa nerozchádza. V zavýjaní sirén a pokriku príslušníkov VB počuť slová modlitby. Z bočných ulíc nepochodováva pohotovostný útvar MV v maskáčoch, bielych prilbách, s priesvitnými štípmi a metrovými obuškami a - transportér s vodným delom. Pod balkónom SND a v okolí fontány padajú prvé rany obuškami a pášťami. Asi 40 ročný muž ostáva ležať na dlažbe v kaluži krvi. Vodné delo koná tiež svoju "povinnosť". Ľudia, ktorí sa prišli na pokojnú vigiliu pozrieť len zo zvedavosti a zostali stáť na chodníkoch, skandujú: Hanbel Fašisti! Gestapo! Zavýjanie sirén, plač, výkriky, zatýkanie. O 19.20 vytláčajú "maskovaní rambovis" dáv do bočných ulíc. Blikajúce a zavýjajúce autá nepretržite odváňajú zadržaných k Dvom levom a na Februárka. Električky, trolejbusy a autobusy nepresávajú. Ľudia stoja na nástupných ostrovčekoch a hrozia pášťami uháňajúcim policajným autám.

O 19.30 vysielala viedenská televízia vo svojej spravodajskej relácii telefonickú informáciu Otte Hörmanna, ktorý bol v Bratislave so štábom ORF. Informuje rakúsku verejnosť o najbrutálnejšom zásahu čs. polície za posledných 20 rokov.

O 21.30 tľmočí Anton Hlinka na Hlase Ameriky telefonickú správu z Bratislavy - veľmi presná a neskresľujúca. O 22.00 je už Otto Hörmann v štúdiu Zeit im Bild a vysvetľuje divákovi ako prišiel v bratislavských uliciach zásluhou príslušníkov bezpečnosti o kameru a pár hodín slobody.

26.3.1988 uverejňuje denná tlač článok s názvom "Nedšpech pokusa o zneužitie náboženského cítenia", v ktorom sa hovorí o "pokuse jednotlivcov z radov nelegálnych cirkevných štruktúr zorganizovať demonštráciu, ktorej cieľom bolo zneužiť náboženské cítenie katolíckych veriacich, narušiť vzťahy cirkvi a štátu a rokovanie s Vatikánom". Bol som tam a nevidel som žiadne "zneužitie náboženského cítenia" ani žiadny "pokus o narušenie

vzťahov medzi cirkvou a štátom". Videl som najmenej 10 tisíc pokojných občanov so sviečkami v tichej modlitbe bez jediného provokačného gesta či hesla voči policii, štátu alebo socializmu. Videl som "štátnu moc" v celej jej brutalite a netolerantnosti k odlišnému názoru na tento svet, videl som debakel hrubej hmoty nad duchom. A to stačí...

Keď budete čítať tieto riadky, budete vedieť viac o počte zadržaných, vypočúvaných, zranených a snád i uväznených ...

Bratislava, 26.3.1988

STRÁNKY Z DENNÍKA

5. IV. 1988

Nechel som trochu plynúť čas, aby som pre tieto záznaky získal odstup od 25. marca. Aj tak je to však odstup prímý na to, aby sa udalosť dala zaradiť do nejakého historického rámca. Dá sa iba povedať, že niečo také tu už dávno nebolo. Počul som pravdaže hovoriť o tom, že to bol "bratislavský veľký piatok", že to bol prelom stá. Nechce sa mi však viesť myšlienka týmto smerom, z nechuti k historickým okamihom ako takým, historická udalosť je pojem so zjardového slovníka.

Nuž, faktom je, že správy počuteľných rozhlasových staníc sa začínali Bratislavou, týmto mestom, tu, ktoré sa takmer dve desať rokov tvárilo ako mŕtvy chrobák. Vieni, tiež, s akou pýchou a uspokojením prezentovali miestni funkcionári staníc, umŕtvenos verejného života^o do seba zahľadenú provinciálnosť ako vzorový výsledok normalizácie. A zrazu báb! Hysterická reakcia moci na krotká demonštrácia veriacich preslávila hlavné mesto Slovenska viac než desiat hudobných festivalov. A táto brutálna a paranoická reakcia vydala svedectvo o skutočnom stave národného života a o vnútornom pociťovaní držitelia moci v takom rozsahu, že to už udivujú

Pretože viem, ako a kým bola vigília vymyslená a zorganizovaná, mieša sa do smútku nad barbarstvom politickej kultúry aj úsmev nad tým, že niekoľko ľudí, miernych, milých a veselých, dostalo na pokraj nepričetnosti moc, ktorá sa zariadila na večnosť. Tie roty ozbrojencov, dômyselná technika, vycibrená stratégia! Až teraz vidno predchádzajúcu prípravu, cvičenie štábov, vážne porady nad plánmi mesta, spojenie podporných zložiek, organizácia zdravotnej služby, Angelika v televízii! Všetko to potvrdilo moje presvedčenie, že odcudzenejšie štruktúry v ľudskej spoločnosti, predovšetkým policajného a vojenského charakteru, prepadajú čoraz viacej akejsi infantilite, strácajú dospelú súdnosť a spejú k predškolskému poňatiu sveta ako priestoru na hranie. Je to hrozivé. Dospelý rozum sa vzpiere uveriť tomu, že celá táto mašinéria bola uvedená do chodu po niekoľkoriadkovej výzve, podpísanej mažom, ktorého som nik-

dy nevidel rozčúleného, ktorého som nikdy nepočul povedať mrzké slovo a ktorého miernosť si môže odskúšať každý mravec, ktorý mu vylezie na chrbát ruky. Po bratislavskej manifestácii je všetko to, čo bolo zatiaľ skryté, zreteľné ako na detskom výkrese.

Lenže to je pohľad, ktorý vychádza z "prírodného sveta". Je pohľad vydesený scénou, v ktorej sa na ticho sa modlicu skupinka chlapcov a dievčat vrhá gromom a obuškom, chránený štítom z plexiskla. Je to tento nepomer síl, ktorý vzbudzuje údes z akejsi stredovekej absurdity. Hrôza neplynie ani tak zo scény, ale z existencie rozkazu a slepej poslušnosti. Čo keby bol vydaný rozkaz zraziť tie dievky na zem a znásilniť ich? Zestavilo by sa svedomie pred takým rozkazom? Bieda sveta, v ktorom žijeme, spočíva v tom, že neviansa, sľ keď poslušnosť sieha. Je to globálna bieda, lebo vieme, že stisnúť gombík, ktorým sa odpaľuje raketa, je nekonečne ľahšie, než udrieť človeka, ktorému vidíme do tváre. Možnosti násilia s civilizáci-

ciou neustále rastú.

Roskszy, ktoré prikázali vodičom dať vojst do pokojného davu, prišli z iného, z neprirodzeného sveta, zo sveta politickej moci, v ktorom je účel povznesený nad všetky mravné zákony. V tomto svete je Boh modlou čudákov a náboženská viera rúčkou protištátnych aktivít. V tomto svete je podozrivé každé správanie, ktoré nesleduje nejaký ľahko pochopiteľný účel, napríklad materiálny prospech. Keby sa na Hviezdoslavovo námestie satúľala z dejín mládež šesťdesiatych rokov, rozdávala s úsmevom kvetinky a šepkala svoje "make love, not war", stíkli by ju policajti tiež. Modlitba je povolená, ale len na ktoromurčovaných miestach, spievať sa tiež môže, v súbo-roch ľudových piesní.

Nerobí mi, bohužiaľ, ťažkosti preniknúť v predstavách aj do tohto iného sveta a vidieť tam tajomníkov, ako sa so zachmúrenými tvármi radia. Väčšou súhlas-

ne vravia: ak neurobíme účinné protiopatrenia, ak necháme všetkému voľný priebeh, ak demonštráciu nedajbože povolíme, zide sa na námestí dvedsať tisíc ľudí, možno aj päťdesiattisíc. Žiara z horiacich sviečok bude stúpať k nebesiam a chorál bude počuť až do Petržalky. V ľudoch sa prebudí súdržnosť, sebavedomie, kde je saračené, že odídu pokojne domov? A to všetko budú snímať kamery zahraničných televíznych spoločností a správa o tom roznesú do celého sveta. Nikto to neocení, ako našu veľkorysosť, väčšci to budú pokladať za prejav našej slabosti. Tak vravia a všetko je správne, lebo je to v logike moci, celá dvaha je organicky napojená na tradíciu tejto moci, zodpovedá daným pomerom a ani nemôže byť iná. Tak vyzerá drôtená ohrada, v ktorej je uväznený náš prirodzený svet. Aj naša každodennosť je takto hračená. Tí, ktorí prišli na námestie vediac, ako dopadnú, sa na pol hodiny z tohto zajatia vytrhli. Lenže také okamihy pretrvávajú a zlievajú sa napokon do súvislého času ľudského života.

Pochybujem o tom, že poli-

tická moc se poučí z hanby, ktorá na ňu padla. Logika, ktorou moc detí pokope, protirečí každému zmysluplnému poučeniu. Prirodzene, všetko je to dané skutočnosťou, že moc je majetkom menšiny, ktorá je si toho vedomá. Preto sa jej každý prejav živej spoločenskosti nutne javí ako útok na stabilitu pomerov, aj keby tak nebol myslený. V tom spočíva veľké nešťastie krajiny, v ktorej žijeme, lebo tento takmer živočíšny strach o stabilitu zatarasuje cestu do budúcnosti a kormidluje až k horkému koncu, po ktorom bude nový začiatok nesmierne ťažký. Posttotalitná moc je v svojom vlastnom opevnení v situácii hráča šachu, ktorý sa dostal do časovej aj pozíçnej tiesne, bez času na rozmyslenie musí robiť ťahy vynútené logikou pozície, ktoré postavenie na šachovnici len zhoršujú. Kto to pozná z hry, vie, aké tiché zúfalstvo sa šíri v duši hráča. Hráč bez oti sedí ďalej za stolíkom a hľadá ťahy, ktoré nejestvujú

zatiaľ plynú roky, okolie zaresťá burinou a diváci už dávno odišli domov robiť niečo užitočné. Dejiny však poznejú len málo príkladov takého povznesenie nad úbohosť politickej hry, v ktorom by hráč povstal so stoličky, zľahka sa uklonil a odišiel.

Bratislavský piatok bol svojou povahou dosť výlučným happeningom. Manifestantov neprivedla na námestie oprávnená požiadavka zvýšenia plátov ani oprávnený protest proti drahoste. Motív zhromaždenia bol duchovný, sviečky horeli za náboženskú a občiansku slobodu. Údiv nad tým je aj mojím osobným údivom. Nemyslím, že by tu požiadavka na menovanie biskupov hrala výraznejšiu emotívnu úlohu. Z hľadiska manifestantov bol piatok udalosťou metafyzickou.

Z hľadiska ortodoxného katolicizmu môže byť celá vec aj sporná, ba trochu heretická. Veriaci neuposlúchli verujúci hlas cirkvi ktorá obhospoderaje kostoly, cirkvi, ktorá dáva cisárovi všetko, čo od nej chce. Tento postoj cirkvi je z hľadiska katolíckej tradície legitímny a nemusí byť za ním skrytá len vypočítavosť a chuť na prebendu. Lenže ani štát nie je hlupák, nestačí mu

len poslušnosť, chce rozvrátiť aj svedomie. Pri obrane svedomia, pravdy, osobnostnej integrácie sa krčí vždy začiatok karcistva. To platí napokon pre všetky tradičné štruktúry.

To, čo sa odohrало na námestí, ukázalo v celej jasnosti, a akou geniálnou jednoduchosťou rozriešil náš štát komplikované situácie ľudského svedomia, ako priam husserlovsky redukoval všetky úzkosti z množstva existenciálnych volieb na voľbu jedinú, na voľbu medzi vyplácajúcim sa pokrytectvom a úderom obuškom. Aj pre kresťanov.

IVAN HOFFMAN

KDE BOL KRISTUS...

Slovenská televízia položila v stredu 23. marca 1988 širokej obci svojich divákov nečakanú otázku: Kde bude v piatok o osemnástej hodine Kristus? V mnohých iste hrklo. Kde by bol - veď oficiálne tu už štyridsať rokov nie je! Ak televízia nad nevedeckým svetovým názorom bratislavského kanonika prižmúrila oči, nebolo to bez príčiny. išlo totiž o to, kde budú 25. marca o osemnástej hodine veriaci. Mali nečakane na výber: zúčastniť sa svätej omše s pobožnosťou križovej cesty a v tichu kostola meditovať o utrpení Božieho Syna, alebo s ním túto križovú cestu osobne absolvovať na hviezdoslavovom námestí v Bratislave.

Štrnásť zastavení v jednotnom katolíckom spevníku je veriacemu podnetom k zamysleniu sa nad zmyslom bolesti a utrpenia, nad tajomstvom obety a milosrdenstva. Sú mu i nedostihným vzorom hrdinstva a lásky. "Kostoly očakávajú veriacich s otvorenou náručou a teraz, v tomto pôstnom období, týždeň pred veľkým piatkom nechajú kresťania eucharistického Krista samotného a pôjdu na demonstráciu?" sugestívne sa z obrazovky pýtal kňaz. I ateista určite cítil, že je to pre katolíkov silná káva. No i jemu bola istotne podozrivá nápadná zhoda medzi názorami režimu a duchovného, že totiž veriaci i s Kristom patria do kostola, a basta.

Polhodinová tichá vigília so sviečkami v rukách, ktorú ohlásil na Národnom výbore František Mikloško a ktorú ruka v ruke

propagovali Hlas Ameriky a bratislavský Večerník, sľubovali iné zastavenia: snímanie na video, odobratie technického osvedčenia, zaistenie, výsluch, väznenie, vylúčenie zo školy, problémy na pracovisku, kropenie polievacím vozom, úder obuškom, uhryznutie vlčiakom, sprayovanie slzným plynom, zásah z vodného delá, zrazenie vozidlom verejnej "bezpečnosti", a dnes vieme, že pre niektorých sa počítalo i so zastavením dvanástym. Štát skutočne už dávno nezakomponoval do tradičnej liturgie krížovej cesty toľko nových prvkov.

Cisár vložil pokojnému zhromaždeniu za obsadenie biskupských stolcov, náboženskú slobodu a dodržiavanie ľudských práv svoje vlastné motívy. Ako zloděj predpokladá, že kradnú všetci, ako kľamár nepochybuje, že pravdu nehovorí nikto, ako násilník je presvedčený, že každý ho chce zabiť, tak on, pretože sa večne hrá so zápalkami, mal za to, že občania so sviečkami v rukách sa chystajú podpáliť Rím. Patetický nárek ateistickej tlače nad nevďačnosťou kresťanov voči štátu, ktorý ich vo svojej veľkorysosti nepredhadzuje dravej zveri, sa bridil i slušnému komunistovi. Bratislavčania boli zvedaví, ako to dopadne a tradične držali palce tým slabším. Mnohí prišli sa pozrieť len preto, že novinám veriť nemožno a niet nad osobnú skúsenosť. A niektorí si možno tajne položili i tú základnú otázku: Kde bude Kristus?

Svojim účinkovaním ju najlepšie zodpovedal On sám. Vždy je na strane ponižovaných, prenasledovaných, biednych. Je všade tam, kde sa ľudia zhromažďujú v jeho mene. Je tam, kde človek sa obetuje za blížneho. Kde inde by bol v ten večer, ak nie so svojimi vernými, kde inde, ako v srdciach, ktoré mu patria? A nebol iba v tých. Prostredníctvom svojho tichého, odvážneho ľudu sa dotkol i srdce váhajúcich a tvrdých. Dotkol sa i zvedavcov a nestranné priserajúcich. Určite sa neponížil, keď vystúpil zo svojich kostoľov do ulíc a bez požehnania cirkevných politikov sa nechal sraziť vodným delom. Veď zvedavcom bolo jasné, že veriaci sem prišli i za ním, i za požiadavku dodržiavania ich ľudských práv

si odniesli modriny a zničené sviatočné obleky. A niektorí z tých zvedavcov sa tu s Kristom po prvý raz stretli.

Strom sa poznáva po ovoci. Plodmi reálneho socializmu sú tie podliatiny na chrbátoch občanov, ktorí spievali štátnu hymnu. Plodom viery bola naproti tomu lekcia nenásilia, morálnej sily a statočnosti, na ktorú toto mesto je hrdé. Kto to zažil, ten vie, že veriaci v uliciach Bratislavy Krista neopustili. Z ich tvári mohol čítať, že ani On neopustil Ich. A tých pätnásť tisíc zdôčených bolo i dôkazom, že Krista možno liturgiou osláviť, no nikdy nie sputať. Bohu nemožno vykázat miesto vo vyzdobenom kostole, ak vieme, že mu patrí všetko. I dnes totiž forma zbíja a oživuje duch.

Kde bol teda Kristus? Vierou vieme - že všade. Bolo by opovážlivosťou pochybovať, že sa vo svojom nekonečnom milozrdenstve nesprítomnil i pri svätej omši, ktorú slúžil bratislavský kanonik. I v kostole Najsvätejšej Trojice hľadal Kristus hriešnikov, ktorí z hĺbky srdca zapláčú: "Pane, nie som hodný, aby si vošiel pod moju strechu. Ale povedz iba slovo a moja duša ozdravie."

V tých istých minútach sa kresťania v uliciach mesta modlili za svojich podnapitých spolabočanov, ktorí rozdávali údery dlhými bielymi palicami, kryjúc sa pritom plexisklom proti neexistujúcej odвете: "Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo činia." Ak v pokore veríme, že tieto prosby budú vyslyšané, nemali by sme zo svojej modlitby vylúčiť ani bratislavského kanonika. Možno dal cisárovi viac, než musel a určite viac, než je zvykom. Iba boh však vie, koľko dáva jemu. My nesúdme, aby sme neboli súdení. Našim svedectvom nech je láska - kde je ona, tam je Kristus určite.

11.4.1988

MARTIN M. ŠIMEČKA

SVIATKY JARI

Angelika namiesto Večerníčka neveštila nič dobrého. Študentské prázdniny, pohotovosť sanitiek, pohrebných vozov, 40% voľných lôžok na chirurgii, články vo Večerníku a Zárečského historický prejav v televízii mi tiež neposdvihli náladu.

Vo štvrtok som sa prechádzal po meste a nechal sa deprimovať nevšimavým, nakupujúcim davom. Policajné autá s dobromyseľne predčicmi motormi kúsali medzi Ťuďmi a na nábreží som objavil vojenské transportéry. Takto veľkolepo sa na mňa chystajú?

Skontroloval som drogéria a trochu sa mi uľavilo. Sviečky mali. Aj štát je len človek, mávol rukou nad sviečkami a má pravdu, pretože príde nás tam päťdesiat. Policajti slušne vyčkajú päť minút na oneskorencov, potom si nás naložia do antonov ako do octa a národ medzitým všade dopozera Angeliku. Ešte aj starí disidenti dostali rozum: nech si katolíci zjedia, čo si neverili.

Prečo práve ja mám tekú smolu, uvažoval som tútoštivo. Prečo musia mať práve ja takých kamarátov? Mikloška vezmá už v piatok ráno z domu a má to z krku. Ne mňa si nespomená, lebo nie som katolík, ja si to musím vylízať zaňho priamo na námestí!

V takejto nálade som sa v piatok vybral na trolejbus. Dopravný podnik sa pozabudol a vypel prúd, keď už som bol v meste. O pol šiestej som kráčal opustenou Leningradskou v ústrety

antonom, ktoré blokovali vstup na námestie. A je to, pomyslel som si uľahčene. Zubnú kefku mám, len či mi dovolia čítať si v cele? Lenže antony ma nevzali, ba nechali mi metrovú škáru. Nakukol som do nej.

Nikdy som neletel lietadlom /nebolo kam/, ale tak si to predstavujem: zažmurkám a uvidím iný svet. Tam bol za tou škárou. Farebná strecha z dáždníkov a dav ľudí tam, kde nemalo byť nikoho.

Omámený novým pocitom bezpečia postavil som sa k zástupu pod stíporadím národného divadla. Našahoval som sa ponad plecia ostatných a pozoroval oranžový polievací voz, ktorý ako pokazená hračka krúžil pred fontánou a zalieval mokrá dlažba. Policajné autá parkovali pred Carltonom a šeriov stál pred Hviezdoslavom, ktorý premýšľal nad veršom.

Vedľa mňa prešľapoval vysoký muž, ktorého neduchovná tvár som určite videl na chodbách Februárky. Urazene som sa vybral hľadať lepšie miesto, ale v tej chvíli kropenička záhadne zmizla. Bolo o päť minút šesť a námestie voľné. Toľko obecenstva budem mať, pomyslel som si a vykročil. Lenže pohli sa aj ostatní. Slušne oblečení páni a dámy stredného veku, mládež, akú človek zazrie v kostole, steranky s čerstvými účesmi. Nejaká pani nado mnou držala dáždník, ktosi rozdával sviečky, ľudia si odpaľovali jeden od druhého, začína sa byť tlačienica. Stále som nechcel veriť.

Keď sa úderom šiestej rozoznala štátna hymna, zakolísal som, lebo inštinkt vo mne vzbudil podozrenie. Ale potom namiesto internacionály prišlo hymna Vatikánu a zďiaľky zahrkali sirény.

Ďalšie piesne už zanikli v ich ječaní, autá obkľúčili námestie a vchádzali do dŕava. Pridali sa aj kropeničky s vzápätím mi zašblinkalo v topánkach. Cúvali sme k chodníkom a kútikom oka som zazrel vybehnúť v pokluse od mliečneho baru roj inozemcov s priesvitnými štítni. Ostal som v úžase stáť a rozmyšľal, kde som ich už videl, než som si spomenul na bojachtivých mravcov z knižky O. Sekoru.

"Oni naozaj existujú", vydýchla stará pani vedľa mňa.

Akoby na dôkaz sa zahneli policami a pretiahli najbližšie stojacich po chrbte, dvoch mužov odvliekli so sebou a o niekoľko sekúnd už znova stáli vo vzornej rojnici.

Okolo mňa sa prehnal mládenec. Utekal ako o život ku kinu Mladost a za ním šprintovali pisti civili. Dvaja ďalší ťahali dievča v tyrkysovej bunde po zemi, zvíjala sa a kričala o pomoc. Autá naberali rýchlosť a prudko brzдили pred davom, ktorý sa štiepil na skupinky. Mohutná žena v okuliaroch stála ako soľný stĺp, triasla sa, pozerala neprítomne pred seba, žiguli pridávalo plyn a lámalo jej kolenná, kým ju dvaja policajti znechuteane neodtiahli. Nestačil som otáčať hlavu, všade sa niečo dialo, v oknách domov blikali fotoaparáty, policajti sa pohybovali trhane ako pod prúdom, atmosféra hustla súmrakom, dažďom, vetrom, hystériou a ľudia sa všetkému prizerali s údivom, s akým sa hľadí na epileptika. Sviečky zhasínali, ale vynaliezavým tetám zo Slovenska horeli vo fľašičkách od kospótu.

Pri fontáne, podľa zákona o epicentre víru, sa tiesnil pokojný hlúčik možno stopäťdesiatich veriacich, v rukách držali mihotavé ohničky a modlili sa rušenec. Zetúžil som nebrať si od nich odvahu a pokory, ale cez námestie som sa bál. Zeplnili ho policejné a polievacie autá, ktoré rozmýšľali, ako sa dostať hlúčika na kobyľku a nezapadnúť pritom do premočenej trávy. Prichádzal som k nemu zozadu od divadla a uvidel blížiti sa dve zelené cisterny, veľké, hranaté potvory s delami na chrbtoch.

"To hádam nie", pokrútil hlavou dôstojne vyzerajúci pán, ktorému tieklo z premočených nohavíc.

Keď zastali, z kabín vyliezli dvaja vojaci a vyšplhali sa po rebríkoch nahor. Dvojtisícové obecnstvo sa k nim otočilo, ale oni bez úklonu, bez úsmevu, bez pozdravu chytili do rúk delá a namierili ich k fontáne. Prúd, silný ako ruka, začal kosiť prvých ľudí. O tých, ktorí nemali kam padnúť, sa trieštil ako vlna morského príboja o pobrežie a mohutným oblúkom zalie-

val ostatných. Bližil sa ku mne a stihol som sa schovať za panel s programom budúceho predstavenia v národnom divadle. Vzápätí voda zabubnovala na skle, zalapal som po dychu, ktorý mi vzal prival vody a razom som bol o desať kil ťažší. Bolo po siedmej.

Cupkal som v zástupe premočených ľudí, ktorí sa valili Gorkého ulicou. Vedľa mňa krášeľo dievča zavesené do urasteného mladíka. Malo tyrkysovú bandu.

"Pustili ťa?" spýtal som sa.

Usmievala sa vzrušene a ukázala na svojho sprievodcu:

"Prišiel k nim a povedal, aby ma pustili."

"Aha, pardon," povedal som sklamente.

"Je ich toľko, že sami nevedia, kto je kto," chichúňal sa mladík a v ruke si pohádzoval sviečku. Moje milé Slovensko.

Nadšenie ma prešlo na druhý deň. Počúval som kamarátov, ktorí sa už na námestie nedostali, ktorých naháňali po uliciach a ktorí videli ležať na zemi bitých ľudí, krvavé tváre, videli brutálne, primitívne násilie moci, ktorá tu kvasila štyridsať rokov do tejto podoby. Videli, ako sa na dvore blízkej školy zišlo päťdesiat policajných áut a pred očami detí z tried si muži rozdávali zbrane a náboje, snáď len gumové.

Nikdy som nepochyboval o tom, že ak to z hľadiska moci bude potrebné, vymenie ich za olovené a vodné delá za skutočné. Ak mi mal táto istota onen piatek potvrdiť, nemáhali sa zbytočne.

Potvrdil mi však niečo celkom iné. Moju tajnú nádej, ktorá priznám sa, ochabovala už podvyživená dlhým životom bez dejín. Nádej, že existujú historické okamihy.

IVAN KADLEČÍK

SIO₂

/besednica/

Keď mal starý otec Ján pred 88 rokmi taký vek ako práve ja, dostal od cirkevných bratov mohutný zlatý prsteň s smetystovým kameňom, kremičitanom. Podľa Mohsovej stupnice tvrdosti nerastov má číslo sedem, čo nie je až také kruté ako desiaty diamant, a názov z gréckeho smethystos - neopojný.

Mám ho na prste, a vy, mládenci, ma neopojíte. Ani tým, čo nazývate rožek, ani toxikomániou novín, demokratizáciou, ba ani filmom Angelika, ktorý žiaľ, má podstatne menej pokračovaní než zasláhly televízny seriál Rodáci /dúfam

však, že pán riaditeľ televízie má kdesi ešte odloženého Sandokana pre podobné vzácne príležitosti/. Keď v Prahe kázal pán kardinál Tomášek, Angeliku som nepozeral, ale v jeden zadaždený marcový piatok, hoci laterán, som si veru s radosťou posedel v teplúčku pri smetystovom svite obrezovky, pri zvláštnom vysielaní pre katolíkov, a lutoval som všetkých bratislavských strážcov verejného poriadku, že im služba bráni kochať si pohľad na šesť nádherných končatín angelikíných kedy bude ďalšie pokračovanie?/. Najlepší je kompromis, preto som si pri televízore zapálil aj sviečku. Napokon tichá manifestácia na Hviezdoslavovom námestí aj tak skrachovala, lebo podľa

Československej tlačovej kancelárie sa jej drvivá väčšina všetkých našich občanov katolíkov nezdúšťala.

Neopojá ma ani presilou bitov a decibelov /či debilov/. Pod snehovou lavínou informácií potichu skučí pravda. A ryčiaci decibelovia s mužskými menami a hysterickým ženským hlasom chcú prekričať Mázy, fňukajúce za dverami. A tie optimistické tváre činovníkov, škeriace sa ako rozepnutý rozpárok. Čo je ich jazyk? Zatiahnúť zips, privrznúť mu ho...

Kanvica Marta po 95 Kčs sa znižuje na 37 korún, kanvicu Helena po 93 Kčs môžete teraz kúpiť za 75 korún /správa z dennej tlače/. Milá Marta /z sramejského pani, slovensky súdružka/, odteraz budeš mojou za 37 korún, no dôležitejší je fakt, že veci sa humanizujú. Tie chladné, cudzie sériové výrobky-tovary sa stávajú ľudskejšími a náš svet humannejším, lepšie sa v ňom býva. Obývačka Iveta, spálňa Žaneta, svetník Erika, nohavičky Milica. V tomto pozitívnom trende trebe pokračovať; navrhujem, nech sa

slipy volajú Janko, prezervatív Kassandra, televízor Onan, vložka Dana /od mena Daniel, z hebrejského Boh je sudca/, podprsenka Jožo, Miloš, a to najväčšie číslo trebárs Ivan /Z hebrejského Jóchanán - Boh je milostivý/. Toto rafinované mäúce porušovanie vecí zároveň znamená degradovanie človeka: položenie ho na droveň tovara a vecí. Ach, pani Marta, keby som je už len vedel, či si kanvica alebo žena. Hajzlový papier Pravda. A Láska: si názov časopisu? jednostopové motorové vozidlo? značka šampónu? Nie. Prchavý páchnúci intim-sprej si, asi. A sterilizované zmätenie jazyka, zrkadliaceho entropickú skutočnosť pri stavbe veže sumersky zvanej Etemenanki.

Ametyst, ním sa identifikujem, vzdorujúci entropii a nepojný, mám. No ametystovo sfarbené slivky nebudú, hoci už kvitnú drobnými bielymi kvetmi. Ešte za smaragdova začnú puchnúť, deformovať sa, predčasne akoby zrieť a pádať na zem. Ako vlni. A stromy postupne odumierajú. /Kto za to môže, sa neprizná./ Slivovica ani nebude. Aj tak je ona len abstrakciou štvrtého

plodu slivky. Pred desiatimi rokmi som nemal tolko sudov ani kotlov, aby sa do nich zmestili tie lekváre s alkoholom. A desaťročná pálenku, iba liter, čo som si vtedy odložil nevediac, neviev, či načat: je posledná z kraja, kde slivky boli divou burinou.

Slivka je konkrétna, slivovica zovšeobecnená: destilát skutočnosti, aj keď nie najhorší. Preto nemám rád symboly ani metafory, ako napríklad: plečúca Lalia. Keď prišli policajti, urobili domovú prehliadku, zobrali nejaké rukopisy a stroj na písanie, Lalia vreštela, mala tri týždne. Lebo kým som vo dverách bytu vtipkoval s niekoľkými bratislavskými a bystrickými džen-tlaenmi s kravatami, tlačili ju pod malou rítkou kertóacové fascikle môjho denníka, poznámok, korešpondencie; vlastná jej matka to tam všetko bezcitne vopchala. Bolo to v deň sv. Juraja, drakobijcu. Nadránom som prišiel z ich zamrežovanej kancelárie domov, nestokol si na prst Já-

nev smetyst, aby som sa nebál, vypil so ženou fľaška slivovice, napísal fejtón o Puškinovi a poobede sme v kostole pokrstili dcéru menom prastaraj mojej matky Kusana, hebrejsky šóšaná, čo znamená Lalia. Jestvuje v tomto svete vôbec nejaká metafora? Veď skutočnosť je ešte horšia. Plečúca Lalia. Kým si tu dnes v smetystovom šere, temer potne píšem do tmy, ona ide na konfirmáciu, má trinásť rokov.

Slivky sú. Aj metafory. /Hľa, Karol Ondreička v ilustráciách k Balzacovým Rozmarným poviedkam/. Slivka je dužinatá a teplá, položená na okrúhlym pecni /dvoch/ chleba bieleho, zlatého, hnedastého - ako lilavý kameň polodrahý, vŕadený do prstenového kruhu dst. Čmáľam ťa, slivka opejná, mám ťa na jazyku ako slovo, čo sa nedá vypovedať. Alebo môže byť belesá černica, zrako hrozna, bobuľka čerešne s ríbezle aj na kostenej doske, znamenajúcej svet, prikrytého stola zametovým obrusom po-kočky. Keby som to neskúsil, bola by to metafora. Veď skutočnosť je ešte lepšia s ovocia zdravé, chutné. K tomu pečená novinárska kačica na víne.

A je tuším grécky zápor. Z toho sádza pochádza slovenské áno. Ametyst. Metyst.

HANA PONICKÁ

HODINA. BRATISLAVY

Na manifestáciu som nemienila ísť, okolo 17 hodiny v deň jej konania sa rozpršalo, náhlilo som sa domov z mesta Hviezdoslavovým námestím k stanovištu autobusov pod most SNP. Tak som uvidela posledné prípravy k manifestácii, ktorá sa mala započat o hodinu, to znamená o 18 hodine a skončiť o 18.30. Pred kostolíkom Notre dame i pred Národným divadlom už zástupy, zrejme jadro manifestačného zhromaždenia, lebo údajne od kostolíka mal sa pohnúť sprievod občanov katolíckeho vyznania na obchôdzku námestím okolo parku so sochou básnika nad vodotryskom.

Na manifestáciu veriacich a ich priateľov sa očividne pripravovali aj strážcovia verejného poriadku, zaplnili chodníky i širšie priestranstvá medzi nimi: a nielen oni! Kol dokola parku krúžili neustále v hustom zoražení ťažké nákladné vozidlá Dopravných podnikov mesta, Technických služieb, Verejnej bezpečnosti aj iných podnikov, zapĺňali vozovku na všetky štyri strany tak, že ledva pomedzi ne tu i tam dakte ešte prebehol, aby prešiel tam, kde zástup veriacich hustol v dav. Bol to bizerný obraz: ešte bolo ďaleko do zotmenia, ale už všetko bolo rozsvietené, a vody sa dosť šudilo z nebies, ale vodu chrlili na dlažbu aj striekacie súpravy vozidiel spod predných náprav.

Na stanovišti pod mostom Slovenského národného povstania bolo už tiež hotové zhromaždenie, - ale z ľudí, čo na nastupiš-

tisch čakali na autobusy. Čakala som s nimi temer polhodinu i ja, šomrali všetci, čo za prevrat, prečo až toľko policajtov, vozidiel, striekačiek na nejaký nábožný sprievod veriacich? Vraj ani mnohé vlaky dnes už do Bratislavy nedešli, a stredoškólakom v školách povedali, že ten, čo pôjde na manifestáciu bude zo školy vylúčený, a vysokoškólakov už od štvrtku vyselali domov na weekendy, - kto sa tu čoho až netoľko bojí? Autobus nešiel nijaký ani z Petržalky ani do Petržalky, šomrali niektorí, že už ani Angeliku neuvidia, lebo ochvíľu, presne o 13 hodine, začne ja vysielat' v televízii. Videla som i ja, že pokým sa manifestačné zhromaždenie neskončí, ani autobusy nebudú, rozhodla som sa ako väčšina čakajúcich vrátiť sa, odkiaľ som prišla - na námestie.

+

Policajti a ich druhovia v civile sa ešte hustejšie než pred polhodinou rojili po chodníkoch, začali upozorňovať ľudí, zazerali na neposlušných, aj mne jeden sekol, - čo vraj nejdem domov. Ledva som sa zdržala, aby som mu neodsekla: - A ako? Pre vašu parádu ani autobusy nechodia!

Mohutné, počas pomalej jazdy zmurkavo blikajúce ťažko-tonážne vozidlá, pestrých farieb, vyligotané od dažďa, jezdili ešte tesnejšie pri sebe ako pred polhodinou, jedno za druhým, jedno pri druhom stále dokolečka dokola, vera by už nik nebol medzi nimi prešiel k divadlu, usúdila som, že esi ani sprievod nebude mať kade ísť, na to spravili tú hustú veľkoprehliadku vozidiel. Chytil ma príslušník verejnej bezpečnosti za remeno, práve keď som zabočiac z námestia do Strakovej ulice chcela výjsť do prvého domu hore k rodine, že odtiaľ z balkonu všetko ďalšie najlepšie uvidím. Do domu nepustili policajti ani stáleho obyvateľa bytu v dome, lebo nemal pri sebe legitimáciu, len tak z domu kamsi odbehol, prostovlasý a bez kabáta musel hľadať záchyťu pod inou strechou, zvrsté všetko, maš len "a fašistov"

ako nazýva naša mládež cukrárnička - naviareň v budove Zväzu protifašistických bojovníkov, sa svietilo. Mňa už nepustila policajtská paža nielenže do domu, ale ani späť na námestie, viedla ma krátkou priechodnou uličkou Strakovou k hornému ústiu priechodu, tam už kordon strážcov a vozidiel nepúšťal nikoho k námestiu, dala som sa im posotiť i ja mimo priestor možného úniku - do staromestských uličiek. Ešte som prešla i celou Leningradskou ulicou, ale všade priechody zatrasené, na križovatkách kordoni, najuzankautých bránach pred dvorovými priechodmi z Leningradskej na námestie ešte aj reťazami. Po uličkách starého mesta nás chodilo dosť, okrem skupínk veriacich, poznateľných podľa zvlášť disciplinovaného chovania a súdržnosti v skupinách, aj obyčajní chodci, priserači.

Zastala som si k takej skupinke pred predajňou Luxus, pred nami na pár krokov stále pred budovou vydavateľstva Slovenský spisovateľ skupina príslušníkov VB so svojimi vozidlami, hneď pri nich pred bulharskou predajňou dve skupiny chlapcov a dievčat pod dáždňikami, naľavo od policajnej zátarasy pri bohatých výkladoch slovenskej literatúry shlukovali sa nepokojní, pokrikujúci mladší India, na ktorých - nevedela som prečo - z oblokov čínšových domov vyzerajúci diváci pohoršlive pokrikovali tiehľe "Fuj, fuj, fuj". Vytušili, že sú to nejakí nahuckávači, rozplameňovači? Chasa, podopierajúca stípy a výklady budovy Slovenský spisovateľ sa upokojila, stíchla, už len raz zavolala "Mech žije Slovan", a bol pokoj.

+

O 18. hodine presne zapálili si dve skupinky veriacich manifestujúcich dievčat i chlapcov pred nami /chráťom k bulharskej predajni/ sviečky a niečo si nad nimi šepkali. Chránili si svetlo sviečiek, krytí odhora všetci dáždňikami, ešte i dľaňami. Od blízkeho námestia zaznel rozšírenou priechodnou ulicou k nám spev a hneď na to hukanie, pískanie, šplachot a neviem čo ešte,

kakofonickú ostrú zmes zvukov sme zrazu prestali vnímať pod náporom nového vtieravého zvuku: od Rolandovho námestiačka nad nami prenikavo zahúkal klakson, prudko sa prirútil usunkou vozovkou pešej zóny Rybnej brány bachratý autobus, prudko zabrzdil pred nami, odskočili sme v poslednej chvíli k márom. Z autobusu sa vyrojili v prichľadánych prilbách, s veľkými hrnatými štítmi pred trupmi neznáme mužské bytosti, akoby z nejakej inej planéty, nebolo na nich miestiečka, ktorým by sa ich pokožky boli trebárs len vzduchu priamo dotýkali, takí boli celí uzamknutí do svojho skafandru, a ich tváre, pohyby neravé púšťali strach: kto sú čo sú čo chcú? Obleky polovychádzkové - polopracovné, dvojdielne, kabátik na gombíky ku krku - vojaci to nie sú, veď niektorí medzi nimi ani na 18 rokov nevyzerajú, do radov ľudových milícií sotva patria, tak kto sú čo zač? Ľudia si šepkali, nejaká špeciálna, špeciálne prevychovaná vycvičená jednotka, aj naznačovali, skáde.

Zoradení do dvojstupu odpochodovali ráznym ťažkým, dunivým krokom Leningradskou ulicou nadol i nahor, a zase nahor nadol, tak pochodovali a my sme si vždy vydýchli, keď sa od nás vzdialili, a vždy sme mali tenko kdesi, keď sa k nám blížili.

Pomalý bude aj pol siedmej, pozrela som na hodinky, sviece dohoria, ľudia sa rozídu, vozidlá odjachajú. Pozrela som na obe skupinky dievčat i chlapcov oproti, stáli pod dáždnikmi s horiacimi sviečkami bez hlasu, ticho manifestovali, ani chasa naľavo od kordonu nepokrikovala, v priestore našej krišovatky zrejme bolo všetko neporovnateľne pokojnejšie, než na Hviezdoslavovom námestí, kde nie dvadsať, ale možno i dvetisíc veriacich už manifestuje postojáčky, obklopených nespočítateľnou silou polície, prizeračov, pozorovateľov, vozidiel i striekačiek. Veď to aj znovu bolo počuť k nám, zmes zvukov striekacej súpravy, vrčania vozidiel, ľudských pokrikov, i neznáme čoho ako nehmotná ale celým námestím cez priechody až do vnútra rozplázená masceba doliehal i k nám. Ale u nás ďalej pokoj.

Iba keď tu päť minút pred 18.30, tesne pred časom ukončenia manifestácie, sastane v dvojstupovom pochode zrazu ako na rozkaz špeciálna jednotka, vrhne sa na tých ani nie dvadsať mladých

veriacich, ticho manifestujúcich pred bulharskou predajňou, a sovrú ich polkruhom svojich útočiacich tiel, vráža sa do nich štítmi, tlačí ich k VB vozidlu a zdvihne i opelené paže, bije po hlavách zhora. Kričí celá ulica, najprv z obliek nad nami, potom i z chodníkov: - Bijú, bijú, nič im nerobili, došliapu ich, mlátia ich, fuj, fuj, fuj! Nevidíme už sviečky, ani hlavy, dášniky, postavy, nič nevidíme z dvoch skupiniek dievčat a chlapcov, ktorých som mala stále pred očami, s hrôzou sledujem brutálny atak tiel a štítov špeciálnych útočníkov či nemienia svoje obete celkom zmačkniť o blach pristaveného vysokého vozidla, ale nešťežka vidieť, či ich sprešovaných do voza vyhodili alebo čo iné s nimi spravili: niekoľko z útočníkov špeciálnej jednotky obrátilo sa už proti kričiacej ulici, kričia ešte i ja s celou ulicou, kričím všetci už len fuj, fuj, fuj. Štíty pred sebou, vykročia špeciálni v bielych helmách proti nám, zachráň sa kto ako vieš, roztrasená vbehla som i ja do najbližšej brány, ani neviem ako, iba keď už čupím pod schodmi starého domu, ktorého obyvateľ nájomca bytu už 50 ročný, vykladá, aký toto bol dom kedysi, poriadok všade, ešte i pod schodmi - dnes? - Bordel všade! Nik sa nič nezodpovedá, pustne všetko!

+

Ani na námestie ani k mostu SNP nás stráše ešte ani o dvadsať minút nepúšťali, boli sme usmernení veľkou okľukou popod Michalskú bránu nahor k inému stanovištu autobusov. Ulica Pod Michalskou bránou jedna rodina, Rudia s Rudmi, človek sa nebál človeka, hovoril každý, čo si o všetkom myslí, a hovorili i tí, čo prišli od iných strán s nákupnými taškami, celí vystrašení, že vozidlá žiguli VB cez chodníky pod arkády Manderláku aj pod spojovací pavilón medzi dvoma Priorai do Rudí vrážali, aj na nástupištiach pri električkách - a nejaký žiguli VB voz aj pred hotelom Kyjev vrazil do skupiny Juhoslovanov turistov, takže

trava vrma bola i tam, kde nebola manifestácia, kde sa Tudia len ako inokedy s nákupmi premávali... ledva odskakovali od tých vozidiel, mohli sa stať, že sa niektorým ani nepodarilo, bože, čo sú to za časy! Ulice, už roky a roky vo večerné hodiny pusté, nevtúdne, zastrešujúce mlkve, srazu šumeli ľudskými hlasmi, hýbali sa ľudskými krokmi, zvučali smiechom, lebo zato napriek všetkému, čo sa v predvečer okolo Hviezdoslava a pred Národným divadlom zbehlo, i niečo osviežujúceho, nádejného padlo na národ, pohnaný poza kordony na obchodsku ďalšími okľukami k autobusom.

O nejakí hodinku, už v teple a suchu a hlavne v klude zapálila som si televízor - a tu čo nám neprinesla Československá televízia vo svojich správach zo sveta? Manifestáciu v Paríži! Neprehľadne dlhý sprievod manifestujúcich Parížanov s transparentami, sprievod tichý i sem tam hlasnejší, ale nikým ničím narušený. A k obrázku komentár, že by lepší ani komentátor z doby studenej vojny a nevinných obetí neprinesol. Netajím, rozbúrilo ma to nezvierne, a tak sa pýtam: to nás už až za takých blbcov, baranov považujú, až tak nami opovrhujú, pche si bol, pche si a pche budeš, len my hore sme čo sme a všetko môžeme, ale ty kuš, dívaj sa s vďačnosťou i na obrázok, ktorý ti ukazujeme a myslí si čo chceš, kašleme na to, čo si myslíš, čo cítiš - natoľko sú bezuzdní vo svojej svojvoľnej panovitosti, že práve dnes a ako naschvál práve po takých brutálnych atakoch na bezbranných pokojne manifestujúcich veriacich občanov nás otrásajú práve takéto obrazné, dokumentárne dôkazy o tom, ako v iných, neďalekých európskych krajinách občania manifestujú a ešte i pochodujú, a nik ich sa to nezráža a nezaráža sa do nich šitmi ani vozidlami ani ohričmi vody a nerozváha ich sprešovaných na nočné vjsluchy?

A nám srdce ešte zdívene bije od strachu, keď sme na mlátiacich násilníkoch, vycvičených, špeciálnych, i my zakričali s ulicou: "Fuj, fuj, fuj!" ?

25.3.1988

M.F.

STROJ ČASU

STROJ ČASU

S obyčajnou kamerou sa predtým nedali robiť také kúzia ako dnes, keď existuje video. Napríklad film, v ktorom by sa mala snímať iba voda, by sa dal urobiť len tak, že by kamera ukazovala, ako tečie voda a k tomu by hrala hudba. Ale dnes sa to dá urobiť tak, že tá voda vlastne tancuje. Ja som jedno také video, v ktorom vystupuje len voda, videla. Za celý film pritom neodzní ani slovo. Je tam len hudba a voda. Kvapka, dve kvapky, desať kvapiek, sto kvapiek, potôčik, vodopád, rieka a zase kvapky - zlieňali sa, oddeľovali, kvapkali, erčali, rimuli sa v radostnom rytme a zdalo sa mi, že tie kvapky, dokonale zosynchronizované s hudbou, vlastne nerobia nič iné, iba odkvapkávajú čas.

O chvíľu už nestačili potôčiky, zmenil sa hudobný motív a zjavil sa bazén a ľudské telo, ako sa v ňom čliapka, zosynchronizované s hudbou, ale voda bola stále rovnako číra a čistá, skákali do nej akvabely, jedna po druhej aj všetky naraz, tančili a znovu skákali, zas presne sladené s hudbou, až to pri nejakom dvadsiatom skoku predsa len začala byť nuda. Je ťažké urobiť portrét času.

Alebo inak: čas sa samotnou svojou povahou vzpiera tomu, aby bol poňatý ako tvar. Video vie spojiť obraz s hudbou a trochu jeho amorfnosť zamaskovať, ale tiež s tým vystačí len na chvíľu. A táto amorfnosť, keďže žijeme v čase, podstatne určuje náš život.

Často som počula hovoriť o tom, že vedomie konca paradoxne dáva nášmu životu zmysel. Verím, že by sme skutočne ani prstom nepohli, keby sme nevedeli, že všetko sa raz skončí.

Kdesi na začiatku tejto úvahy bola jedna poviedka od Isaaca Asimova, ktorú som čítala voľakedy dávno. Volala sa "Tráby posledného súdu". Nie je to zlý nápad, napísať sci-fi o konci sveta. Nie je to veľký príbeh, len taký náčrt. Predstavte si deň ako každý iný. Zvlášťne bolo len, že sa to ráno začínalo čudným zvukom, ktorý si však málokto všimol. Bolo to, akoby niekde v diaľke štartovalo lietadlo. To archanjel odštartoval začiatok konca. Ľudia si uvedomili, že sa niečo deje, až keď sa v mestách a dedinách začali od cintorínov bližieť postavy bez šiat. Postavy prúdili do miest, bolo ich stále viac. Niektorí sa medzi sebou rozprávali. Pán s bruškom a dôstojnou bradou sa raduje, myslí si, že práve nastalo vzkriesenie spravodlivých. Ktośi mu hovoria, že celý život páchal ťažké hriechy. Nikdy v živote to neľutoval. Pán s bradou zneistie. Nikto nerozumie, čo sa deje. Dávno mŕtve novorodečatá a deti sa ocitajú živé matkám v náručí. Ale rodičia sú rozpačení. Je jasné, že sú to deti, ktoré sa nepokakávajú a nepocikávajú a ktoré nikdy nevyrastú. Z budov sa postupne začne sypať piesok a začínajú rýchlo svetrávať. A i na tých, ktorí v ten deň nepovstávali z hrobov, sa o chvíľu rozpadnú posledné zvyšky šiat, ktoré ich jediné ešte odlišovali od ostatných. Ale nikto nepocíti chlad. Zároveň sa začal postupne vyhladzovať zemský povrch. Kopčeky nenápadne zmizli. Po náhrobkoch ostali na cintorínoch už len malé kamenné výčnelky. V poslednej sečne sedia na dvoch takých výčnelkoch filozof a historik. Zhovárajú sa o tom, čo sa začne diať, keď z hrobov povstávajú dávno vyhynuté domoredé kmeň. A aká tlačienica musí byť v týchto chvíľach v Európe. "To je len začiatok, vážený, hovorí na konci filozof, a máme to naveky. A toto nie je nebo, ale peklo."

Keď som tú poviedku pred rokmi čítala po prvý raz, škrel ma ten spôsob, akým Asimov písal o najvyššom šéfovi, ktorý dával

prvé dve strany len povely archanjelom, ako nejaký nebeský Hitler, na likvidáciu sveta. Bolo v tom niečo nechutné. Keď som to potom raz náhodou čítala znovu, z ničoho nič ma pri poslednej vete ako studený pot polialo trpké vedomie, že je to tak.

"Toto nie je nebo, ale peklo", to čo nikto netušil. To peklo, v ktorom sa smažia duše hriešnych.

Oheň pekelný nie je vymyslený, nie celkom. Kto pozná fyzickú bolesť, vie, že to nie je bolesť sama, ktorá je neznesiteľná, nie noha, hlava či brucho, ale jej trvanie v čase. Sekundy, minúty, hodiny, ktoré sa na seba nenápadne a neodvratne kopia a rastú v neznesiteľné bremeno - bolesť zhmotní čas, čas sa zmení na boľavé brucho alebo hlavu, alebo čokoľvek iné, čo nás bolí. A takisto nuda zhmotňuje čas, princíp je ten istý. Občas sa nám predsa stane, že naša myseľ zostane sama so sebou na chvíľu trčať bez akýchkoľvek podnetov, odkázaná len na svoje myšlienky a pocity, a ak v nej nemáme nič, čo by ju odtiaľ vytrhlo, prepadne sa do času, ktorý začne obľudne rásť a gnať nás. A keď nastane koniec sveta, budeme sa môcť, chacha, donekonečna prechádzať po vyhladenom zemskom povrchu, ktorý už nebude zemským povrchom, bude len tak vyzerať, veď všetka hmota sa rozpadla, budeme tu len nahí my, ale aj tá nahota bude len formálna a naše telá tu budú len akosi de iure, pretože nám už nikdy nebude teplo ani zima, vôbec nič nám už nikdy nebude a pretože nebudeme mať čo iné robiť, budeme mať dost času všetko premýšľať odznova, veď by sme boli odsúdení na večné trvanie, len tak krúžiť vo vlastných myšlienkach a pocitoch donekonečna, môžeme sa pravda, rozprávať s ostatnými, ale o to asi nikto nebude stáť, lebo o chvíľu bude aj tak každý môcť ponúknuť len to isté zhmusenie.

Keď som bola malá, hrala som sa niekedy, či čas ide zastaviť. Nešiel. Trebárs som zostala sedieť ako sfinga a nepohla som ani svalom, ale aj tak som videla, že medzi tým, čo som sa nadýchla a idem vydýchnuť, uplynul nejaký čas, či chcem alebo nie, a že aj keby som zadržala dych, bude mi búchať srd-

ce a medzi jeho údermi bude zas len plyniť čas, a keby som si chcela čo len sekundu mysliet to isté, nemohla som rezistit', že to v ďalšom zlomku sekundy už nebude tá istá myšlienka. Myšlienka je naša, ale fixovať ju nevieme.

Dnes už sa človeku môže stať, že prežije vlastnú smrť. Volá sa to potom klinická smrť. Človek tak môže prežiť niekoľko minút. A za tých niekoľko minút sa môže prehupnúť do - dajme tomu inej dimenzie. Jednoducho do sveta, ktorý, ako tvrdili všetci, je našimi prostriedkami neopísateľný. Čosi ako žiarivé svetlo, hlasy milovaných bytostí, zelené lúky. Tých, ktorí sa odtiaľ nevrátili, sa spýtať nemôžeme. Máme správy len o tých, niekoľkých minútach, alebo možno ani toľko nie. Ale môže to byť len zlomok sekundy, len posledný výboj umierajúceho mozgu, aj tak ho vraj normálne využíva len na desať percent. To nie je záruka večnosti. Trápi vás to? Lenže ako dlho trvá večnosť?

Sme bezmocní voči plynutiu času a si preto je to pre nás tá najreálnejšia realita. Priamo presvedčiť sa o ňom vlastne nedá, je to skôr dohoda, len sme si ho odvodili z toho, ako sa pohybuje Zem, ako sa pohybujú vesmírne telesá, atómy, elektróny, ako sami starame. Je to, akoby sme celý život sedeli vo všeobjímajúcom metronóme. Hnota sa pohybuje a berieme ako samozrejmosť, že rozmer existencie hmoty je rozmer nášho života. Chceli by sme vedieť, ako dlho trvá večnosť. Ale ona netrvá. Len sme zabudli, popletení vlastnými pojmami, že čas sme si len odvodili. Nakoniec to, čo je v skutočnosti peklo, si predstavujeme ako raj - nekonečný sled okamihov.

Ale kto z nás zažil už šťastie, ktoré by trvalo dlhšie než zlomok okamihu? Trápilo ma to kedysi strašne. Bolo to možno preto, že patria medzi ľudí, ktorí majú s časom problém. Ktorí nikdy nič nestihnú, ktorým všetko trvá nemožne dlho, ktorí s časom proste nevedia narábať. A ktorí nakoniec z toho všetkého, z tej nemožnosti rozvrhnúť život v čase, získajú pocit, že nestihajú žiť. Bola som odjakživa alergická na to stupídne Goethe-

ho "postoj, chvíľa". Ako sa môže niekto sťažovať na niečo také fatálne!

Dnes si myslia, že "šťastie" naozaj nie je z tohto sveta. Preto je mimo čas a nezáže trvať - na rozdiel od bolesti, ktorá len práve, že trvá. Radosť netrvá, ona s trvaním vytrháva. Ani myšlienka netrvá, pretože čokoľvek nám nového v hlave skrane, je vždy krátke spojenie medzi pravou a ľavou hemisférou, dvoma rôznorodými systémami.

Teraz si predstavme dvoch ľudí, muža a ženu. Žijú spolu desiatky rokov a stále menej sa poznajú, stále menej tušia, prečo práve oni dvaja sa majú mať radi. Možno niekto cudzí, náhodný, vie o nej alebo o ňom vlastne oveľa viac. Oni spolu denne vstávajú, jedia, chodia na prechádzky a na tých prechádzkach si zúfalo nemajú čo povedať. Alebo nie zúfalo. Jednoducho si nemajú čo povedať. Jeden z nich musí odcestovať, ochorieť, umrieť alebo aspoň na chvíľu odísť, aby ho ten druhý konečne uvidel. Je to preto, lebo čas deštruuje skutočnosť ako kubistický obraz a zbavuje ju celistvosti, a tak nám ju zabráňuje vnímať.

Film o vode bol nudný len preto, že trval trochu prídlho, filmové kúzlo prestalo pôsobiť. Potôčky sú úžasné, kým sme schopní vnímať v nich podstatu potôčkovitosti. Môžeme len tušiť, že celistvý svet existuje, len sa márne spoľahnúť, že je. Je fakt, že umenie vie na chvíľu byť tým čarovným prútkom, ktorý dokáže pozliepať našu skutočnosť tak, aby nám bola na tú chvíľu prístupná a aby sme sa jej mohli dotknúť mimo sled okamihov.

Dnes sa toľko hovorí o kríze umenia, o tom že všetko už bolo. Možno naozaj už všetko bolo, odkedy boli vystavené v múzeu tie slávne stoličky, na ktorých sa však malo sedieť ako na stoličkách a týmto aktom bol slávnostne dokončený kruh, v ktorom umenie nakoniec srušilo samo seba. Andrej Tarkovskij povedal, že nie umenie je v kríze, ale my. Ja si myslím, že ten koniec umenia /a koniec filozofie: všetko už bolo povedané/ môže byť

aj čosi ako tie trúby posledného súdu: keď nastane, ani si ho nevšimneme, ale nebude nám už pomoci, pretože už nebude ničoho, čo by nebolo mádné. Kým nie je všetko mádné, ešte žijeme. Teológia to nazýva časom milosti.

Bez tých zábleskov krátkych spojení nemôžeme žiť, ale nie je to nič samozrejmé, nie je to len tak. Je to metafyzický úkaz. Rôznorodé systémy sú napríklad dve ľudské bytosti. Ich krátke spojenia sa neodohrávajú v čase. "... Kto dá... nášmu srdcu, aby uznalo, že vo večnosti nič neplynie, že ona je stále prítomná, že nijaký čas nie je celý prítomný; aby videlo, že budúce zaháňa minulé, že budúce nasleduje po minulom, že všetko minulé a budúce je utvárané a vychádza z večnej prítomnosti? Kto zadrží ľudské srdce, aby zastalo a nahliadlo, že večnosť, ktorá nie je ani minulé ani budúca, rozhoduje o minulých a budúcich časoch? Dokáže to moja ruka alebo dokáže to ruka môjho jazyka, tak ohromná vec?" Vlastne som chcela povedať, že čas je podfuk. Možno si to myslel kedysi dávno i svätý Augustín. To "dávno" berme s rezervou - všetko skutočné je teraz.

**PREČO PÍŠETE ?
?
?**

ITALO GALVINO

/1923/

Jeden z hlavných predstaviteľov neorealizmu. /Cestička pavúčich hniezd - 1946, historická trilogia - Naši predkovia - Rozpole - ný vikomt - 1952, Baron na strome - 1957, Neexistujúci rytier - 1960/

Pretože som nikdy nebol celkom spokojný s tým, čo som napísal a chcel som to nejakým spôsobom napraviť, doplniť, ponúknuť iné riešenie.

Potreba písať bola vždy u mňa potrebou škrtať, nahrádzať už napísané niečím ešte nenapísaným.

Pretože, čítajúc autora X. pomyslí si: "Ach, ako rád by som písal ako X. Škoda, že je to nad moje sily!" Snažím sa vyvolať si nemožné, snívam o knihe, ktorú nikdy nenapišem, ale ktorú by som veľmi rád čítal a uložil vedľa iných obľúbených kníh. O chvíľu mi príde na um niekoľko slov, niekoľko viet... Čoskoro zabudnem na X a všetky iné vzory. Myslím na knihu, ktorú nikdy nikto nepapísal a ktorá by mohla byť mojou knihou.

Píšem, aby som sa dozvedel o veciach, ktoré som nepoznal. Neodvolávam sa tu na to, čo vyplýva z umenia písať, ale na každý druh praktických alebo špecifických vedomostí, alebo ešte presnejšie - na vedomosti všeobecnejšie, ktoré voláme "životná skúsenosť". To, čo mi dodáva chuť k písaniu nie je túžba učiť ostatných to, čo viem, ale skôr rozsah mojej neschopnosti. Mojim prvým impulzom k písaniu je snaha vyvolať dojem, že sám seba poznám. Ale aby som bol schopný predstierať, treba dôsledne zhromaždiť informácie, vedomosti, pozorovania. Musím dospieť až k predstave pomalšej akumulácie skúsenosti. A to môžem uskutočniť iba na písanej stránke, ktorá je passou zachytávajúcou niektoré stopy vedomostí, múdrosti, o ktoré sa v živote len opriem.

FRIEDRICH DÜRRENMATT

/1921/

Nemecky píšuci švajčiarsky dramatik, prozaik a esejista. Študoval teológiu, filozofiu, výtvarné umenie a literatúru. Pracoval ako grafik a divadelný kritik. Medzi jeho najlepšie hry patria: *Návšteva starej dámy* /1956/, *Súdca a jeho kat* /1950/, *Štub* /1958/.

Je to jedna z najťažších otázok. Je taká ťažká, že sa na ňu vždy odpovedá žartom. Píšem, pretože som sa nestal maliarom a maliarom som sa nestal, lebo píšem. Je to pre mňa čudná otázka. Ako keby ste sa ryby spýtali: "prečo plávaš?" Píšem, pretože som spisovateľ. Mohol by som povedať: "preto, aby som zarobil", ale sú aj iné profesie, kde možno zarobiť oveľa ľahšie. Otázka znie: "prečo som si vybral tak ťažkú prácu?" Neviem. Pretože je to vášeň. Keď píšem, stojím na pokraji katastrofy, mám stále dojem, že som diletant, že neviem písať, že neviem po nemecky, že nemám žiadnu predstavivosť, že stojím pred ničotou. Ale je to vášeň.

WILLIAM S. BURROUGHS

/1914/

Spisovateľ a esejista, literárny experimentátor používajúci metódu "cut-up", ktorá je vlastne metódou strihu a montáže. Autor románov *Junky* /1953/, *Naked lunch* /*Nahý obed*/ /1959/.

Otázka, "prečo píšete" vyvoláva okamžite inú otázku. Čo vlastne spisovateľ robí? Je množstvo odpovedí, ale žiadna nie je celkom uspokojivá. Spisovateľ je pozorovateľom, kartografom psychických sfér. "Spisovateľ je kozmonautom vnútorného priestoru" povedal Alex Trocchi na konferencii spisovateľov v Edinburgu v roku 1962. Henri Miller vidí spisovateľa ako človeka vysboreného anténami, ktoré zachytávajú akési kozmické prúdenie.

"Nie som človekom, ktorý 'je', ale som špiónom v cudzom tele", povedal Jack Kerouac. A čo robí špión? Pozoruje a podáva správu. Musí to robiť, lebo taká je jeho funkcia. Vedomá percepcia bola porovnávaná s vynárajúcou sa časťou plávajúceho ľadovca. Spisovateľ nevie, prečo píše. Dôvody, ktoré môže uviesť sú obyčajne nesprávne. Ak spisovateľ nemá iné zdroje príjmov, čo je môj prípad /"milióny Burroughsa" sú výmyslom Kerouaca/, musí sa pozerať na písanie ako na zárobkovú činnosť, nech sú už jeho ostatné pohľadky akékoľvek. Teda, prečo píšem? Pretože to jediné môžem. Pretože písanie je mojím povoláním. A ja musím zo seba vydať tie najlepšie produkty môjho povolania. Cítim sa povolaný byť prijímačom prerušovaných a zvetraných posolstiev. Na úrovni oveľa hlbšej nemôžem viesť, prečo píšem. Uvedomujem si to len postupne, ako pri skladaní hlavolamu, ktorý nemožno nikdy vidieť a pochopiť veľku. Ak by bolo možné vidieť "Veľký Oblasť", prečo potom dávať dokopy jeho časti?

JOSEPH HELLER

/1923/

Brooklinský rodák, patrí k špičke súčasných amerických spisovateľov, študoval na Columbijskej univerzite a v anglickom Oxforde, v druhej svetovej vojne slúžil ako letec, po vojne pracoval ako reklamný agent a neskôr prednášal angličtinu na City College v New Yorku. Dnes sa venuje výhradne písaniu. Hlava XXII /1953/, Gold za všetky prachy /1979/, Niečo sa stalo /1974/.

Neviem prečo píšem, ale viem, že rád robím to, čo viem robiť dobre. Mal som to šťastie, že viem písať, prináša mi to určitú prestíž a nemálo peňazí. Lichotí mi, že som trochu známy, v každom prípade rešpektovaný, a že mám možnosť vplývať na ľudí. Pokiaľ viem, to sú tak asi všetky dôvody, prečo píšem.

NORMAN MAILER

/1923/

Po absolvovaní Harvardskej univerzity slúžil počas druhej svetovej vojny v námornej pechote. Autentické zážitky uplatnil v románe *Nahí a mrtví* /1948/.

"Enfant terrible" americkej literatúry, okúsil všetky "slasti" od alkoholu až po LSD: sedel vo väzení, pokúsil sa zavraždiť druhú zo svojich štyroch manželiek, spoznal utrpenie liečby v psychiatrickom ústave, ale to všetko nie je pre nás až tak zaujímavé: hlavne písal - *Barberské pobrežie* /1951/, *Jelení park* /1955/, *Robia si reklamu* /1959/, *Prečo sme vo Vietname* /1967/, *Armády noci* /1968/, *Americký sen* /1965/, *Ohen na mesiaci* /1971/, *Katova pieň* /1979/.

Neviem ako ste to mysleli, ale odpoviem na vašu približnú otázku. Použite to, čo sa vám hodí. Myslí si, že najlepšiu odpoveď na takúto otázku dal francúzsky spisovateľ Jean Malaquais, ktorého som sa raz spýtal, prečo píše /stačilo mu vždy 12 hodín na to, aby napísal 3 000 slov/. Prečo? zvolal prekvapene, akoby samotná otázka či myšlienka napísať bola nepochopiteľná. Preto, že je to jediný možný spôsob, ako odhaliť pravdu. Je to skutočne najkrajšia skúsenosť, ktorú písanie umožňuje zažiť.

Táto rovnováha, ktorá vzniká náhodne, je existenciálnym ekvivalentom, najviac sa približujúcim k tomu, čo môžeme nazvať pravdou. V každom prípade, ako vidíte, citoval som svojho priateľa Malaquaisa.

preklad: - so -

**WITOLD
GOMBROWICZ**

WITOLD GOMBROWICZ

STRÁNKY Z DENNÍKA

6.II.61

Zvláštne - nemôžem si spomenúť, ako som spoznal Bruna Schulza. Bolo to na niektorom stretnutí u Žofie Makowskej? Nie, hádam mi zatelefonoval, že čítal môj "Pamätník z obdobia dospievania" a chcel by sa so mnou stretnúť.

Mám ho pred očami takého, akého som ho po prvýkrát uvidel: maličkého človečika. Maličký a zakrítnutý, tichý, nenápadný, pokojný, príjemný, ibaže s akousi krutosťou, so surovosťou utajenou na dne takmer detského pohľadu.

Tento človek bol najlepším umelcom zo všetkých, ktorých som poznal vo Varšave - neporovnateľne lepší ako Kaden, Makowská, Goettl a mnohí ďalší akadémici literatúry, uctievaní, oslavovaní v tlači a v salónoch hlavného mesta. Práve rodiaca sa pod jeho perom bola tvorivá a neskalená, bol medzi nami najviac európskym umelcom, s právom zasadiť v spoločnosti najvyššej intelektuálnej a umeleckej aristokracie Európy. Predsa však, keď som ho spoznal - bolo to po vydaní jeho prvej knihy "Škoricové obchodíky" - Bruno bol skromným kantorom v Brohebyči, pobývajúcim zapár mesiacov v hlavnom meste, bol bezbrannou bytosťou nikomu sa nevnučujúcou. Takým zakrítnutým učiteľom z vidieka zostal až do tragickej smrti v nemeckom tábore. Obávam sa, že dnes je už neskoro /pre istú príčinu, o ktorej poviem o chvíľu/, aby sa jeho umenie presadilo na Západe. A kto ho dnes pozná v Poľsku? Niekoľko sto básnikov? Zapár spisovateľov? Zostal tým, čím bol - kráľom cestujúcim inkognits.

Vtedy, keď prišiel za mnou na Suzsewskú, jeho literárna situácia, bola oveľa solídnejšia ako moja. Nezasiahol ňou širšiu verejnosť, ale elita ho poznala a vážila si ho. Ale v masochistickej povahe Bruna sa skrývala potreba dobrovoľne sa odsunúť do druhého radu... chcel radšej obdivovať ako byť obdivovaný. Potichu a dôverne, s dôbrotou, ale akousi zvláštnou, povedal by som "v hĺbke tvrdo", začal ma neobyčajne vychvaľovať.

- Aké dielo! Som nadšený vašimi novelami... Sám by som sa na niečo podobné nikdy nezasahol...

Potom som s rozčerovaním zistil, že Bruno nešetril obdivom aj iných spisovateľov - nielen preto, že rád potešil - v tom vidiečanovi žila potreba luxusu, vysokých postavení, slávy a pýchy. Predsa však tá surenosť, takmer belestná, pocíťovaná nie tak v ňom, ale v jeho okolí, akoby schovaná v kúte, zabránila mi brať jeho názor na moju tvorbu vážne. Ale krátko nato som sa mohol presvedčiť, že to neboli frázy - nikto mi neprejavil takého veľkodušného priateľstva, nikto ma tak horlivo nepodporil.

Taký bol začiatok početných rozhovorov, takmer nikdy nie osobných - Bruno prichádzal z Brohebyča s nenádytnou túžbou duchovného a intelektuálneho spolužitia, v tomto bol neraz horúčkovitý, únavný. Pýtal sa a počúval - ja som otváral svoje vnutro a rozprával som - on komentoval, upresňoval, prichádzal na podstatu cez stále nové otázky. Od prvej chvíle zaujal vzhľadom ku mne pasívny postoj, postoj toho, čo sa pýta a informuje... neozaj by sa mohlo zdať, že je predurčený do úlohy druhých ľudí... ale jeho sústredenie a napätie, akési neobyčajné odovzdanie sa svojmu osudu, predurčeniu, démonická sila jeho vášne rodiacej sa kdesi v sexuálnej sfére, a preto tak tragickéj a zmyselnej, to všetko robilo jeho nezmelý súhlas čímisi veľmi dôležitým.

Stačilo nazrieť do jeho knihy, aby sa objavil Schulz úplne iný, najestátny, s ťažkou a veľkolepou vetou, rozvíjajúcou

sa pomaly ako oslepujúci pávi chvest, básnik neúspešný v tvorbe metafor, neuveriteľne citlivý na formu, schopný stupňovať, tieňovať, viedol tú svoju prózu ironicky barokovo ako spev. Nejednen z umeleckých cieľov, ktoré si stanovil, boli doslova krkolomné - ale krk si nevykrátil. Predsa som v ďalšom obcovaní s ním objavil dve chyby, ktoré oslabovali jeho silu: prvá, že bol príliš básnikom a iba básnikom, preto jeho próza, nabitá metaforami, budila niekedy dojem smylu, chcelo sa ho nesmerovať späť k veršiu, ktorý bol jeho pravým živlom. A druhá: ako väčšci poľskí básnici bol úplne bezradný za hranicou metafory, nevedel si dať rady so svetom a nebol schopný ho asimilovať - vypracoval si určitú formu, dosť úzku, hoci bez dna, a nevedel písať inakšie, ani opustiť svoju dosť zdĺhavú problematiku.

Takýto Tadia dokážu veľké činy, keď sú originálni. Ale Bruno sa uberal v Kafkových stopách, s ktorým ho spájala semitská krv a hoci bol neraz objavný, čaka nepriznať, že Kafkove vízie zaplnili jeho svet. Pre toto nepredpovedám svetový úspech jeho diela, prekladaného dnes do cudzích jazykov, hoci vzbudzuje obdiv u nejedného vynikajúceho Francúza či Angličana.

Navzájom sme sa zásadne odlišovali v tom, že ja, rovnako ako on vzrušený formou, snažil som sa napriek tomu o jej rozbitie a túžil som rozšíriť svoju literatúru, aby mohla pojať čoraz viac jevov - kým on sa uzatváral vo svojej forme ako v pevnosti, alebo vo väzení.

Nikdy som nestretal nikoho menej závistlivého a viac veľkodušne prajného. Závist býva, škoda reči, vlastnosťou literátov - ale sú inteligentní a to nadmieru civilizuje jej prípadnú divokosť, najčastejšie sa stáva, že neškodis, ale tak isto nikto z nich ani prstom nehne, aby pomohol rivalovi pri výstupe na Parnas. Nádherná nezištnosť Brunova vybuchla v celom svojom lesku, keď vyšlo v poradi tretie moje dielo, román "Ferdurke". Jeho prvé stretnutie s ním nebolo príliš šťastné.

Dal som mu rukopis, ešte ďaleko pred dokončením, počas jednej jeho návštevy vo Varšave. Po niekoľkých dňoch mi jemne,

ale s neodpúšťajúcou surovosťou či krutosťou v podtexte povedal: = Ja by som vám radil, nechajte to... vráťte sa k takto-
mu štýlu, z "Pamätníka z obdobia dospievania", ktorý tak vyni-
kajúco ovládete... zdá sa mi, že toto netreba uverejňovať...

Zmrazilo ma.

Nikto okrem neho nečítal toto dielo, do ktorého som vložil
toľko práce. Bruno bol prvý. Jemu som veril. Treba dodať, že
"Ferdydurke" bol výlet do panenskej krajiny, skúška objavova-
nia nových krajín, prešľapávanie nových chodníčkov - jedným
slovom práce riskantná a bez možnosti spätnej kontroly. Čerti
vedia! A možno to naozaj nebolo hodnotné? Dva roky úsilie!
Toľko nádejí!

Nechýbalo veľa a bol by som to vyhodil do smetí. Ale našiel
som v sebe odvahu, rozhodol som sa ďalej niesť bremeno.
Viacmenej po roku bola kniha už hotová a jeden z prvých exem-
plárov som mu poslal do Drohobyče. Šiel sa zázrak. V priebehu
jedného dňa som od neho dostal niekoľko telegramov - počas
čítania behal na poštu, aby ma obdaroval stále novšími pochva-
lami. A potom po príchode do Varšavy, vyľakaná a tichučká
Schulz mal vo Zväze spisovateľov prednášku, v ktorej bez zvlášť-
neho zvýšenia hlasu oznámil prítomným umelcom, že vyšlo slnko
zháňajúce všetky hviezdy. Maličkosť! Sála začala protestovať a
nechýbalo veľa ku škandálu.

Začínali sme predsa spolu - aj spôsob našej tvorby z nás
robil súpermi - a on bol o desať rokov starší ako ja! Taká ne-
zištnosť sa medzi spisovateľmi nestáva často.

Raz ma zaviedol k Stanislawovi Witkiewiczovi. Tak sme sa -
Witkiewicz, Schulz a ja; treja ľudie usilujúci sa vyviešť poľ-
skú literatúru na novú cestu, konečne stretli osobne.

x

Musím počítať s tým, že tieto moje spomienky z Poľska sú
určené nielen ľuďom oboznámeným s literatúrou, ale aj pre šir-

šiu verejnú - tu sú určité ťažkosti v opise niektorých udalostí, ktoré boli v tom čase pre mňa životne dôležité, ale vzhľadom na svoj komplikovaný charakter nie sú vždy zrozumiteľné nezsvätenému. Niektorý taký nezsvätený možno ani nepočul o Stanislawovi Ignacy Witkiewiczovi - o Bruno Schulzovi - a tiež o mne - pretože sme tvorili skupinu veľmi komplikovaných spisovateľov, málo populárnych a stojacich v opozícii poľskému literárnemu životu. Už je predsa neskoro, dnes po dvoch desaťročiach, aby sa nezsvätení dozvedeli, že tá naša skupina mala nemalý vplyv na poľské umenie a dnes má z celej poľskej prózy najväčšie šance stať sa známou a váženou v Európe a vo svete. Už je to minulosťou, históriou, tak nech mi je dovolené hovoriť o tom objektívne a bez falošnej skromnosti.

Bola to vôbec skupina? Oveľa viac nás spájala verejná mienka ako sme sa my spájali medzi sebou. Bruno a ja sme nemali bližšie styky s Witkacym - a v podstate okrem nadšenia, ktorým ma obdarovával veľkodušný Bruno, panovala medzi nami skepsa a chlad. Ja som neveril Witkiewiczovmu umeniu a naopak, pre neho som bol príliš mamičným naznačikom a nič veľkolepé od mňa nečakal. Čo sa týka Bruna, tak obaja s Witkacym sme brali jeho veci s určitou rezervou, vo varšavskom prostredí mal oveľa zapálenejších obdivovateľov.

Ako som povedal, Bruno ma priviedol k Witkacymu. Vyštvierali sme sa za dvore na Bratskej na neviem už koľké poschodie, zvanúce - ja trochu rozrušený legendami, ktoré kolovali o podivínskych vlastnostiach tohto človeka obdareného mimoriadnou inteligenciou - a zrazu sa v sivorajúcich dverách objavuje obrovský trpezalík, ktorý nám rastie pred očami... bol to Witkacy, ktorý nám otváral dvere na kolienách a pozvaly sa dvíhať. Mal rád takéto výpady! Mňa však nebevili. Witkacy sa od prvej chvíle unavil a znužil - nikdy nebol v stave pokoja, vždy napätý, mučiaci sa, večne sa zabávajúci na ľudoch, kruto a bolestivo... Všetky tieto chyby, zároveň s mojimi, uvi-

del som teraz akoby v krivom zrkadle, znetvorené a zväčšené do apokalyptických rozmerov.

Ukazoval nám "múzeum ukrutností", ktorého ozdobou bolo niečo, čomu on hovoril vysušený jazyk novorodence a akýsi vlas, ktorý mal byť Bejlisovým vlasom, a taktiež list erotomanky, prekypujúci perverznosťami. Povedal som mu:

- Neukazujte nám také veci! Veď sa to nepatrí!

Pozorne si ma obzrel.

- Nepatrí? - opýtal sa.

Bol trochu vykoľajený. A mňa znovu prepadla moja mánia, byť umelcom a cigánom v behabojných zemanských domoch a zemenom, dokonca šľachticom uprostred cigánov, intelektuálov a umelcov. Nepatrí sa! Ten hltáč rôznych hašišov, morfinista, schizofrenik, paranik, cynik, perverzník, dadaista a pseudoblázon - hádam už roky nepočul takú naivnosť... Nepatrí sa! Z mojej strany to bol pud sebazáchovy, vedel som, ak sa v tejto chvíli nepostavím proti Witkacymu, tak ma rozerie, prevýši, zapojí do svojho záprahu! Nemohel komunikovať s ľuďmi ako rovný s rovným. Musel sa vyvyšovať: ak v spoločnosti na chvíľu prestal byť stredom pozornosti, zomieral. Nemal som ilúzie, ak nebudem schopný pohrávať sa s týmto človekom, tak sa on bude pohrávať so mnou - ale čo mu povedať, čo by ho naozaj prekvapilo? Vtedy mi blysla hlavou to buržoázno-zemanské, svätuškárske slovíčko: "Nepatrí sa."

Tak boli rozdelené naše úlohy: popri Witkacym som bol predstaviteľom dobrých mravov a zdravého sedliackeho rozumu - priznám sa ale, že dosť nešikovným. Taktiež som bol v každej chvíli pripravený rozísť sa s ním - vedel som, že sa uráža a že uráža, rozhodol som sa netolerovať mu to a zrušiť okamžite našu známosť, keby to bolo potrebné. Je naozaj zvláštne, že aj napriek tomu, udržali sa naše vzťahy niekoľko rokov - možno preto, že sme lepšie vychádzali s našimi knihami ako medzi sebou a mali sme k sebe predsa len trochu úcty.

Nepodarilo sa mi vidieť často Witkacyho so Schulzom a tak dosť dobre neviem, ako spolu vychádzali, ale myslím si, že sú-

stredený a akoby strnulý Bruno mal mu ešte menej čo povedať ako ja. Práve to bolo najhoršie - ten superegoista podobný tyranovi nezdádal nikoho, kto by bol niekým, sústreďoval okolo seba priemernosť, nevoľníkov, chvátlenkárov, dokonca aj grafomanov narodených pod čiernou hviezdou, len aby mu ležali pri nohách. Spomínam si na jednu sezónu v Zakopanem, keď sa Witkacy predvádzal na čele celej bandy takýchto sedembolestných nedonosencov - bol to pohľad rovnako zaharňujúci ako znepekujúci.

Pokúsme sa ale stanoviť, čo okrem všetkých rozporov a osobnej nevraživosti bolo náša spoločné a určovalo naše hodnoty. Podľa môjho názoru, bola to chuť prekonať poľský zapadákov, vyplávať na šíre more. Dýchali sme Európou a svetom v protiklade s takými lokálnymi esami ako boli Kaden, Goetel, Boy, Tuwim, ktorí boli stokrát poľskejší, viac sa prispôbujúci miestnemu čitateľovi, teda aj slávnejší. My sme nepríklad poznali cenu originality, a to nie na úrovni lokálnej, ale univerzálnej. Hľadali sme človeka ako takého, nie človeka lokálneho, človeka - Poľaka. Pristupovali sme k umeniu vyučením na najjemnejších zahraničných technikách a koncepciách, odhodlaním na šetko, len aby sme chytili správny vietor. Boli sme ostrejší, chladnejší, surevší a dramatickejší a zároveň nekonečne slobodnejší, lebo sme sa zriekli množstva zaväzujúcich lások.

V tom bola naša sila - ale aj naša slabosť - lebo na pozadí veľkých úloh, ktoré sme si postavili, sa výraznejšie objavovali naše nedostatky. Asi nie je veľmi ťažké stať sa hodnotou v rámci národa, na druhej strane stať sa niekým vo svete, na to treba nemálo úsilia. Neraz maličká chyba zabráni najvyšším výkonom stroja, a to tým viac, čím je mechanizmus presnejší. Tak teda - Witkiewiczova inteligencia bola obdivuhodná; jeho odvaha, vôľa, nekompromisnosť boli dokonalé, ale chýbal mu asi pocit bezprostredného efektu, príliš často bol teoretikom neuvedomujúcim si, že je nudný, rozčuľuje, pozba-

vený možnosti komunikovania so živým človekom, nie s abstrakciou, teóriou, formou... a to ho odsúvalo do suchopárnosti, manierizmu, dokonca trochu aj do sebaobdivu. A Schulz sa až príliš uzatváral do svojich zvráteností, do svojho diela, ako do veže zo slonoviny: pravdepodobne až priveľká bola jeho úcta k umeniu, nevedel s nadhľadom precítiť, forma, ktorá si vypracovala ochránila ho do takej miery, že už z nej nemohol vystrčiť ani nos. Nie je vhodná chvíľa spomínať teraz moje defekty, ešte neraz budem mať na to príležitosť, stačí keď poviem, že celá moja vnútorná práca spočívala na ich zanedbávaní - písal som proti, napriek vlastnému svedomiu.

Witkacy - démon, skončil démonicky. Na úteku pred bolševikmi v čase poslednej vojny, v akomsi lese otrávil sa jedom. Schulza tiež neochránili jeho dôverné, masochistické styky s utrpením a bolesťou: počas vojny sa dostal ako Žid do koncentračného tábora, ale postaral sa o neho akýsi Nemeц, zastávajúci vyššiu funkciu, ktorý bol nadšený Brunovými vynikajúcimi kresbami. Čo z toho, keď sa iný Nemeц pohádal s Brunovým ochráncom a na nešťastie...

WITOLD GOMBROWICZ - /1904-1969/ popri Bruno Schulzovi a S.I. Witkiewiczovi najoriginálnejšia osobnosť poľskej literatúry v 30-tych rokoch. Po poviedkovom debute "Pamätník z obdobia dospievania /1933/ vychádza román "Ferdydurke" /1938/. Prepuknutie druhej svet. vojny zastihuje G. v Argentíne, kde zostáva až do roku 1963. Málo známy spisovateľ v exile zápasí hlavne s problémami existenčnými. Až v roku 1956 vyšli Gombrowiczove diela opäť v Poľsku. Posledných päť rokov života strávil G. v Západnom Berlíne a vo francúzskom mestečku Vence. V roku 1960 vychádza román "Parnografia" a v roku 1965 román "Kozmos". Osobitné postavenie v G. diele majú jeho Denníky, ktoré vyšli v troch zväzkoch - Denník /1953-1956/, Denník /1957-1961/ a Denník /1961-1966/ v Paríži. Ukážky z Gombrowiczovho diela uverejnila Svetová literatúra /1,1969/, Revue svetovej literatúry /2,1970/, a Svetová literatúra /1,1988/ a Revolver revue /9,1988/.

**GREGORY
ORR**

POSLEDNÉ SLOVÁ MOJIM TIEŇOM

/Úvahy a básne Gregory Orra/

+ Obyčajne žijeme s Bytím vecí tak, že na ne premietame neuvedomelý egoizmus, ktorý vytvára naše každodenné životy. Ale keď prázdne Bytie zaplaví ego /ako to ľahko robí/, zdá sa mi, že to v Judskej duši vyvoláva niečo hlbšie, čo ešte viac potvrdzuje našu vlastnú existenciu.

TICHO

Spôsob akýs slovo klesá
do hlbokého snehu papiera.

Jeleň mŕtvo ležiaci na ľúke
presvitajú mu parohy a hlava.
Čierne semenka z mozgu
pomaly padajú na zem.

+ Zaujímam sa ten okruh poézie, ktorý sa vzťahuje do nášho bytia ako odpoveď na negácie. Hlavnou úlohou básnika je objaviť alebo stvoriť zmysel, úlohou básnika je stelesňovať zmysel.

NÁPAD

Dostal som nápad ako vyrobiť svetlo
bez vonkajšieho zdroja.
Aby som to dokázal, šiel som sám
v diere pod zemou.
Predtým som si všimol, že v tme
moje telo vydáva
nejasné svetlo.
Podozrievajúc kosti z tej žiary,
zoškriabal som si mäso z pravej ruky.
Bol som už tak dlho pod zemou,
že mäso zišlo
bez bolesti ako vlhký íl.
Ale keď bolo mäso pred,
svetlo zmizlo tiež.

+ Zaiste, smrť človeka je jednou
z najintenzívnejších foriem negácie
a vyvoláva v nás silu vytvárajúcu
zmysel - ideál magického jazyka, ktorý nám
dovoľuje žiť nad priepasťou bez popierania
toho, že je tu priepasť.

PO SMRTI

Počul som, že sa predné dvere zavreli
a z okna som uvidel otca ako prešiel
po trávniku osvetlenom mesiacom
a zostal v ovocnom sade.

Potom som bol s ním,
moja ruka v palčiaku v jeho
a Peter, môj brat, jeho mŕtvy syn,
ho držal za druhú ruku.
To, po čo sme my traja šli,
bol neutíchajúci plač.

+ Naše životy sa pravidelne pretínajú s veľkým
tajomstvom erotiky a smrti, alebo s menšími
tajomstvami /radosť, utrpenie, znovuzrodenie -
zoznam môže byť dlhší a osobnejší/. Tieto tajomstvá
majú moc obrátiť nás na inú ľudskú alebo univerzálnu
úroveň nad našim egom, kde niečo v nás už vytvára
alebo objavuje zmysel.

+ Báseň zápasí proti negácii prázdnej strany.
Prázdnota papiera je ako prázdne Bytie vecí. Tá-
to prázdnota je veľkou temnotou. Keď sa objavia
slová, vydávajú svetlo, pretože každé slovo je
šošovka, ktorá koncentruje, zesilňuje a zaostruje
malé svetielko, ktoré je tam.

POSLEDNÉ SLOVÁ MOJIM TIENOM

Tak dlho ste ma sprevádzali
s dvojnásobnou vernosťou:
moji vodcovia a moje tieň.
Videl som sviece, ktoré ste
v tme hlbokých slov
niesli jeden za druhým.

A cesta? A cieľ?
Nie je ľahké,
ako ste mi povedali.
Bolo len svetlo
lesnúcich listov stromov,
ale aj to je preč.

Konáre nad mojou hlavou
rozširujú svoje tmavé požehnanie.

+ Písanie je proces prebiehajúci nezávisle
na týchto myšlienkach. Spôsob, ako vzniká
báseň má niečo spoločné s dvomi najmenej
racionálnymi a starobytnými formami zmyslu:
príbehom /story/ a symbolom /symbol/
a s magickými kúzľami rytmizovaného jazyka.

GREGORY ORE - narodil sa v roku 1947 v Albany, New York. Absolvoval Columbia University, kde získal American Poets Prize a YMHA Discovery Award. V súčasnosti vyučuje na University of Virginia.

BIBLIOGRAFIA-

Burning the Empty Nests /1973/
/Pálenie prázdnych hniezd/

Gathering the Bones Together /1975/
/Zbieranie kostí/

The Red House /1980/
/Červený dom/

preklad - D.B.

ELIAS

CANETTI

- + Človek posbíral všetku múdrosť predkov a až vtedy uvidel nekonečnosť vlastnej hlúposti.
- + Sformulovanie myšlienky štyrmi alebo piatimi slovami môže mať ešte nejaký zmysel, pretože tieto slová zaberajú určitý priestor. Desia na však mystici jedného slova.
- + Spálil všetky svoje knihy a presťahoval sa do verejnej knižnice, kde sa stal pustovníkom.
- + Nikto ešte nepočul skutočné slová, slová, ktoré zapríčinia, že Tudia budú nazaj počúvať. Všetci počúvajú v očakávaní tých pravých slov. Uši toho, ktorý ich niekedy vypočuje, premenia sa na krídla a v ich stopách pôjdu uši všetkých ostatných Tudií.
- + Je ťažké povedať práve toľko, koľko sa chce povedať.
- + Zvláštna štruktúra vlády vznikla zo snahy jednotlivcov odvrátiť od seba smrť. Predĺženie ich života si vyžiadalo nespočítateľné množstvo obetí. Zmätok, ktorý z toho vznikol, voláme dejinami.
- + Či by Tudia zo skla boli lepší? Boli by vtedy opatrnejší vo vzťahu k iným? Človek nie je dostatočne krehký.

Smrteľnosť nič nerieši. Človek musí byť krehký.

+ Filozofom môže byť aj ten, pre ktorého sú ľudia rovnako dôležití ako myšlienky.

+ Najviac úsilia v živote nás stojí zvyknúť si na smrť.

+ Všetky knihy, ktoré popisujú, ako sme prišli k našim súčasným názorom, našim základným názorom na zvieratá, ľudí, prírodu a svet, vyvolávajú vo mne odpor. Prečo? Z diel dávnych mysliteľov sa vyberajú myšlienky, ktoré nás postupne priviedli k nášmu svetonázoru. Naproti tomu sa obchádza väčšia, obyčajne mylná, časť ich názorov. Dá sa študovať sterilnejšie? Práve tieto "mylné" názory" starých mysliteľov ma zaujímajú najviac. MÔžu obsahovať zárodok myšlienok, ktoré potrebujeme najviac, ktoré nás vyvedú z tejto strašnej uličky nášho súčasného pohľadu na svet.

+ Na skutočnom básnikovi si najviac cením to, čo mu hrdosť prikazuje zamlčať.

+ Nesmierne je dôležité to, o čom každodenne premýšľame. Naproti tomu je neobyčajne dôležité to, o čom každodenne nemyslíme.

+ Toto je zhromaždenie bohov, akí kedýkoľvek existovali; navzájom cudzí jazykom a dokonca aj oblečením. A oni - bohovia! - musia sa dorozumievať posunkami.

+ Najťažšie je objavovať nanevo to, čo už aj tak vieme.

+ Žiadnym človekom sa nemá pohrdať za to, v čo verí. Pretože tvoja viera nepatrí tebe samotmu. Každú vieru, každé presvedčenie treba prijímať priamo a bez nenávisťi.

Iba týmto spôsobom radí sa sotva uchopiteľná nádej,
že pochopíš podstatu viery.

- + Človek môže vydržať veľmi veľa, ale mylí sa ten,
čo si myslí, že dokáže vydržať všetko.
- + Keď čítame veľkých aforistov, prichádza nám na um,
že sa všetci museli dobre poznať.
- + Sme vďační našim predkom za to, že ich nepoznáme.
- + Úspech je pre ľudí ako jed na potkany - veľmi málo
z nich prežije.
- + Všetko, čo nerobíme sami, zdá sa nám imponujúco
veľké a dôležité.
- + Niekedy to, čo je v nás najlepšie, hádzeme na ulicu
ako staré noviny. Prichádza akýsi človek a vidí, že
noviny sú napísané v jazyku pre neho neznámom. Nahne-
vane po nich šliape, aby ich ešte viac zašpinil.
- + Nikdy never tomu, kto vždy hovorí pravdu.
- + Každý jazyk má svoj špecifický spôsob mlčania.
- + Keď sa cítim byť pokorený, mám iba jedno riešenie:
potešiť a pozdvihnúť na duchu iného pokoreného človeka.
- + Nepriateľ môjho nepriateľa NIE je mojím priateľom.
- + Keď vieme, do akej miery je všetko nepravdivé, keď
sme schopní uvedomiť si nekonečnosť klamstva, vtedy
a len vtedy stáva sa nedstupnosť najlepším východiskom:

buďe to neustále zakrádanie sa tygra popri mrežiach klietky, aby neprepásol čo i len jedinú, i keď minimálnu šancu na vyslobodenie.

+ Veľké slová by mali hneď výstražne písať ako čajník, v ktorom sa varí voda.

+ Vývoj má jedinú chybu: čas od času exploduje.

+ Opíj sa chybami iných. Merálny opilec.

+ Hudba je len preto najlepšou útechou, že nevytvára nové slová. Dokonca aj vtedy, ak bola skompenzovaná k textu, prevažuje jej mágia a odvracia nebezpečenstvo slova. Ale najdôležitejšia je vtedy, keď je hraná len pre ňu samu. Núti k absolútnej viere, lebo jej istoty pochádzajú z citov. Plynutie hudby je slobodnejšie ako čokoľvek iné, čo leží v ľudských možnostiach a v tejto slobode je obsiahnuté vyslobodenie. Čím hustejšie je zaľudnená Zem a čím viac získavajú formy života strojový charakter, tým väčšie sa bude dať zaoberať bez hudby. Nastane také obdobie, keď sa len vďaka nej budeme môcť oslobodiť od preplnenej siete funkcií. Vytvorenie z hudby obrovského a neovplyvniteľného zásobníka slobody by malo byť najdôležitejšou úlohou budúceho duševného života. Hudba je skutočnými a živými dejinami ľudskosti. Mimo nej sú iba mŕtve prvky. Netreba z nej čerpať, pretože je vždy v nás samých. Stačí len skromne poďakovať to, čo sa obyčajne zbytočne učíme.

+ Nič už neho veriť, kľesť za sebou nové slová a pozerať sa na ne.

ELIAS CANETTI - nemecky písuci spisovateľ, narodil sa v bulharskom meste Ruse, dlhšie žil a študoval vo Viedni a od roku 1939 žil v Anglicku. Jeho prvý román - Zeslepení - /Die Blendung, 1935; Odeon 1984/ sa dostal do povedomia čitateľov až s edatupom niekoľkých desaťročí. Hľadanie koreňov zla, deštruktívna spoločnosť "velikášskych trpaslíkov", degradácia kultúry a medziľudských vzťahov masovou koncentraciou tupeosti - to sú hlavné myšlienkové postupy Canettiho diela. Najkoncentrovanejšie to vyjadril v esejiestickej práci "Masa a moc" /Masse und Macht, 1960/. K základným Canettiho prácam ešte patria dve diela autobiografie "Zachránený jazyk" /Die gerettete Zunge, 1977/ a "Fackla v uchu" /Die Fackel im Ohr, 1980/. Elias Canetti bol v roku 1981 vyznamenaný Nobelovou cenou.

Naše ukážka je z knihy "Die Provinz des Menschen. Aufzeichnungen 1942 - 1972"

preložil -j-

**JAKUB
SOJKA**

PASÉ

Deklaroval cudziu pravdu
skoro vlastnými slovami -
a nebolo
a bolo.

Čas nečasu
načas.

Tajfúnu blbosti
hovorilo sa:
"Náš názor!"

Bezmyšľavý,
nezapudrovateľný ekzém:
samolepka na duši.

Varilo sa z prvej vody
a pilo z kandi.

TU

Básne som chodila
na dva deci
teho, čo náhoda z neba
zhodí.

Záves.
Zákas.
Zázrak.

To tu je?

Kto neverí -
nech upije.

DUNAJ

Na jesajdcom bruchu
rieky
čajky nezmenikajú
s ročnými obdobiami.

Čeľuste nafty,
celulózy,
spáleného mazutu
a nestvorených listov.

Prezervatívy plné vychladnutej mužnosti
a zježené plutvy čiernych rýb
tlačia sa k sebe
ako v zásuvke
posledného súdu.

VERLAINE

Áno.

Vykondva svoju prácu
skore svedomite.

Zdá sa, že prekonal
bolenie zubov
a zaplätal diery v rodine.

Nečas.

Na podmienku.

Čo ešte?

Marduje slovíčka na záchode,
spáva pri otvorenem okne
a na dvakrát zamknutých dverách
poistených retiazkou,
sníva menšinové sny
o zametovom hlase
épie
a po prebudení
nadáva dusnej tme
a vlastnej neschoposti.

NOVÁ ESENCIA

Tak či tak
to bude fuška:
starešníci si potrpia
na palcetu práchnivého ticha
a záhrobné krídla
netopierov.

Ze mávnutím ruky
drancuje vzduch
tlaková vlna posmechu
a nesmylný
hulvát.

KATAPULTUJ SA

Dnes už nemá cenu
nič začínať -
britva alkoholu reže
čisto a hlboko:
šantón v hlave
nemá rád pýchu.

"Včera si mi hovoril
moja Afredita
a teraz vo mne hmatáš
ako v braillovom písme."

**DOMINIK
TATARKA**

DOMINIK TATARAKA

ŽART

Na strasný rachot helikoptér som vyskočil z postele, natiahol na seba nohavice, na bosé nohy nastokol sandále a uchodil čosi zachraňovač, ako pri vypuknutí požiaru kedysi doma na dedine. Keď som dobehol na malé námestíčko pred rozhlasom, na ktorom mimochodom stála kréma, za vojny na slávu ruského víťazstva premenovaná na Krivoj Rog, videl som a pomyslel si: To je koniec! Videl som, že celé námestie je zaplnené mládežou, cigánskou z podhradie, veľmi výbušnou, a univerzitnou zo susedných internátov, ktorá päsťami hrozí a vykriča: Aziati! Okupanti! Námestíčko pred budovou rozhlasu držali z dvoch prístupových ulíc v šachu dve obrovské sovietske tanky, ktoré sa na mieste zvrátili, drvili kocky dlažby, iskrili a neustále vrteli oceľovými vežami a hlavňami diel.

Ktosi zo schodišča budovy rozhlasu vykrikel moje meno, po hlase som poznal mladého básnika. A celý zbor hlasov zaburácal: Hovor! Hovor! Hovor! /Chlapci, už je neskoro, pomyslí si. Čo tu nahovoriš do rachotu tankov. Nemá to zmysel. Ale keďže si prv popuľoval, musíš aj teraz, aby si títo mládenci nemysleli, že si strachom pustil do galšt./ Začali skandovať moje meno. Zo zúfalého rozhorčenia museli čosi kričať. Kázal som im kričať: Bránime slobodu, bránime slobodu! Ale tento slogan mal, ako som počúval trpkú príchuť. Čo už teraz? Vrátil sa mi pecit, muža,

ktorý učil na gymnáziu mládež, čo išla potom do Povstania. Teraz i tu hrozilo, že ich povražia.

Cigánski chlapci v bielych tričkách a kešliach v to nesmierne krásne ráno videli sa mi ako svietivé blesky nebies, boli najdúťnejší. Jedného z nich som strhol k sebe z plotu pred sovietskym konzulátom: Vieš, kamarátke, ak sa tu zabijú, tvoja matka mi to nikdy neodpustí. Vykríkali sme o slobode, národ sa stekal do ulíc. Áno, myslel som, my už len obránime slobodu. Bol som rád, bol som veľmi rád, azda som aj oslovoval Boha otca nebeského, že sa nestrha streľba pred rozhlasom, ale najmä pred ruskym konzulátom. Tam to bolo veľmi, veľmi zlé. Chlapci hneď povyskakovali na ohradu ako opice. V nich, ako aj vo mne, vytryskol neznesiteľný, samovražedný pocit: Hnusné, hnusné, dáme sa zabiť. Vytiahol som sa na mŕtvy stĺp ohrady a vykrikoval: Chlapci, vy ste deti. Hneď aj dole z toho plota! Ulemím si z javora haluz a zmlátim vás! Drahí chlapci a dievčence, vyserte sa na to! Bránime slobodu! Udriem sa do prs. Bránime slobodu v sebe.

Poslúchli ma, nerozbehli sa po trávniku proti vile s stve-renými a nastraženými hlavňami. Bože otče nebeský, ďakujem ti! Tak sme pokračovali ďalej. Ako sa to všetko skončí? spytoval som sa sám seba, manifestačne pozdravujúc občanov v oblekoch: Nech žije sloboda! A myslel som si: Prejdeme týmto rachotom tankov a pekrikov zúfalstva, za mestom na ceste na Devín je kameňolom, obrevský priester. Tam vám poviem: Alábeta, Viera, dievčatá, chlapci, občania, tu si sadnime. Alebo na bruchu sa vystrieme ako mohamedáni v mešite. Alebo sa prežehnáme, už nič nemáme, pozvedíme sa: Sloboda ty naše, svätá Slobodienska, or-eduj ze nás, hriešnych - Takomyseľných, ktorí na život večný nemyslíme. Áno!

Ale uprostred námestia hlavného mesta mojej Tatránie, ktoré nieslo meno hrdinu revolučných čias a muselo byť premenované po najväčšom géniovi všetkých čias, na mládenci, ktorí mi kráčali po boku, naraz, ako na dehovertrený signál, zdvihnú na plecisa a

prinesú pred piedestál. Áno, je to prázdny piedestál po vodco-
vi dejín. Akosi hlúpo ma vyzdvihujú: hlavu mám stále nižšie a
nohy vysoko, chrbátne vysoko nad hlavou. Napokon sa im to po-
darí, vysotia mi zadok do výšky. Takže zastanem, vzpriamim sa
na piedestále génia. Pozriem sa hneď dole, aby som neprepadol
na dve nádherne ceckaté mladé herečky. /Ak neveríte, zistíte
si dodatočne: parížsky obrázkový časopis Paris-Match priniesol
o tomto žarte dejín nepochybné fotografie/. Pod sebou mám,
nezabudnite, tri kovové prúty, čisto, presne, odborne a na
úrovni odpílené. Na pokyn zhora raz v noci polícia z podstavca,
na ktorom stojím, odpílila vedcu dejín, hodila mu na krk lano
a traktorom ho odvliekla do podzemných priestorov na Hrade.
Vykríknem, povykríknem chvíľu: Sloboda, sloboda, slobodienska
milá, pre teba mi kati šibeničku stroja, Tanky nás už príliš
ohlušujú, zvony zvonia, vyzváňajú, že horí. Mávam rukami ako
vták bacian, že vás milujem. Z prstov posielať na všetky strany
hubičky, otváram ústa ako hluchý, zatykám si v dlaniach uši, že
nič nie je počut. Každé moje gesto, vzdušná hubička, vyvoláva
bárlivý potlesk, ako by som bol klaun v cirkuse. Ja som, ja
som...

Moje proroctvá, že tu bude stáť socha slobody, nikto nepo-
čuje. Spustím sa na hranu podstavca, nohy pod seba. Sandále z
nich spadnú. Ony obidve, herečky alebo čosi také, naraz sa
zhýbli po ne, že mi ich padajú. V tej chvíli sa im vypučia z
hodvábných minisukienok dve božské rípule, ktoré ja odjekživa
zbožňujem. A je tu pre mňa medzi nimi nekonečné sväté ticho,
napriek tomu, že tieto tanky a tieto Tudia revú, vyrevávajú ne-
návisťne, hystericky. Tie dve rássechaté nymfy, ako vravím,
zdvihnú sa z dlažby, dšvrávajú mi, že musíme ďalej.....

Áno, ďalej. Po Devínskej ceste do kameňolomu, kde sa všet-
ci poležíme na trcho, s povzdychom sa pokloníme Slobode, ktorá
pred nami uchodí. O chvíľu z námestia Kurbánovho národ sa preva-
lí, so mnou, smiešne, na čele, na námestie Hviezdoslavovo. A
pod Hviezdoslavom nás na ceste do kameňolomu zas zastavia tanky

toho sklerotika. Roztrhol som si košeľu a v gestickej reči pravekej a v slovnej reči som riadne po rusky povedal: Si krásny ako mladý boh, mohol by si mi byť synom, ale si, ako vidíš, takýto Brežnevov lófas. Kremľský chuženko. Strieľaj, vravím ti to v ruskej reči, strieľaj sem do mňa! Mladý a krásny Kazach /len si myslím, že to bol Kazach/ zafechtaval mi pod nosom lafetou, hrozivo zamaňevroval na dlažbe, kým sa manifestujúci prúd národa nerozprchal, ale nestrelil, ani ma nerozdrvil, možno si myslel, že som politický činiteľ, keď sa toľký národ hrnie za mnou.

Zostal som sám, osamotený osloboditeľom, pred pomníkom Pavla Országha Hviezdoslava, hviezdy národnej poézie. Prešiel som námestím pod morový stĺp. Ach jaj, akáže to symbolika! A Páhol som si na schodíky uhorského monumentu pri novom moste, pred kaviarňou Corso.

O chvíľu, aby som sa neprepadol do zúfalstva, stredom parčíku prifrčia ku mne dve bohyně zo sprievodu, jednu nazývam Eršebet de Buda, lebo je Maďarka, druhú Viera de Tyrnavia, lebo je Slovenka. Vtiahnu ma do autíčka, oznámia mi: Rádio hlásiť, že vás máme chrániť. A odvezú ma do búdy-vily vo vinohradoch nad mestom.

Podleha salónu pokrytá matracami a bielou nepoškvrcenou plachtou. V salóne sedí aspoň päť či desať nahatučkových diev, v atmosfére dôverných výperov a parazumenia. Ostal som stáť vo dverách, odmietal vstúpiť ďalej, lebo práve toto som videl u Aleny, jednej Češky, v Paríži za študentských udalostí. Bohyně cez hlavu stiahli svoje minisukienky. A mne tiež rozopáli biele letné nahavice. V kuchyni ma posadili na stoličku. V starobylej kvetovanej mise mi umyli nohy. Padošvy natreli, aby sme nikdy nezabudli, rúžom na pery. Zdvihli ma a zas postavili do dverí, mój hnát zdvihli, aby som ho položil na biely stolový obrus. Položil som. Otláčok mojej chudej nohy bol krvavý, krásny. Devy si k nemu pokrčali v úžase. Jedna z nich, akiste Alžbeta de Buda, snala zo steny obraz a vsunula ho bez rámu pod obrus, pod

moju stopu. Potom schmatla zo zrkadla žiletku, vyrezala stopu, nalepila ju na plátno a zavesila na stenu.

Napokon tie dve bohyne, Eržebet De Buda a Viera de Tyrnavia, ma uviedli s veľkou slávou /veríte či neveríte, pol slova si nevymýšľam/ do salónu, do večnosti. Položili sa ku mne a proti mne, že som hľadel, i keby som nebol chcel, do ich plamenného rozpuku. Strhol sa tak, myslím, neslýchaný historický happening /alebo žart?/. Bol medzi nami prítomný Alenin manžel, francúzsky etnológ Roger Caillaie, so svojou knihou L'homme et le Sacré. A ja som vykladal z dlhej chvíle, čo si ľudstvo odjekšiva uctieva - podľa porovnávacej etnológie a dejín náboženstva. /Roger Caillaie, škoda, že si už vo večnosti!/
SAMI

A "oni" ma preto na doživotie bez súdu uvrhli do väzenia svojich administratívnych opatrení. Dvadsať rokov, až doteraz, ma v izolácii nechávajú fyzicky i morálne hladovať. Vo mne je všetko za tie roky vyhľadované, moje oči, ruky, sluch, fantázia, túžby, potreba spoločnosti. Ale im sa stalo ešte stokrát horšie, za tie roky porástli celí plesňou, plesnejú hamižnosťou a korupciou. Už ich niet, už sú tu len - plesnivé haminidá histórie.

STANOVKY KOLÉNO ŽIVOTA

UDIA, ROKY, UDALOSTI

(KAPITOLY Z PRÍPRAVOVANEJ KNIHY SPOMIENOK - I.)

stdesiate roky sa nezačínali priľis optimisticky v hospodárstve, ani v politickej oblasti. Veľká reorganizácia neznamena nijaký obrat žiamu.

enie strany a štátu nevedelo včas rozoznať, nahromadilo nemalo hospodárskych a politických problémov, ktoré si žiadajú hlbokú analýzu a neopatrenia. Nedostatky sa neriešili, ale odzali. Dokonca aj veľmi toleranční súdruhovia, viedajsi predseda Štátnej plánovacej ie, mal toľko smelosti, že na zasadnutí ustredného výboru signalizoval, že pripravený tretí päťplán nie je vybilancovaný, a preto je nereálny. Novotný však striktné odmietol požiadavku íf planu. Demagogicky vyhlásil, že by to neochopená a bola by to vraj veľká politická

Novotný sa stával neemylným, nechcel pri- je zo päťročný plán bol nadsadený. To sa o vypomátať. Výroba začala stagnovať. Ak ch 1960 až 1960 bol ročný prírastok národného chodku v priemere 7,5-percentný (čo viedlo vtoho k záveru - ktorý vyhlásil na jednej e - že máme také vysoké prírastky, že si odným dôchodkom navieka rady), potom 1962 iba 1,4-percentný a v roku 1963 bol už 2,5-percentný. Vznikala neistota. Každý náosporár videl, že sa žije z podstaty. Naosku to bolo ešte horšie. Ak tvorba národného chodku na obyvateľa bola oproti českým v roku 1948 nižšia o 2500 Kčs, tak v roku o bolo o 4000 Kčs a v roku 1963 už o 5000 levuživalo sa práceschopné obyvateľstvo.

ve v takej, zďaleka nie dobrej hospodárskej í narastala vlna kritičnosti a hromadili sa lavky prehodnotiť metódy práce strany i politiprocesy z 50-tých rokov. Ak by sa boli e procesy objektivne prehodnotili skor, v päťo-tých rokoch, mohli sa hospodárske ťažkosti í rokov riešiť s menšími obetami a hlavne imučiaca s politickými.

otný nikdy nepochopil, a čo bolo najhoršie sa nesnažil pochopiť - leninskú národnosť i. Mali sme smolu, že Klement Gottwald, skor, než sa republika štátoprávne usporiá do nových princípov. Slovákovi Novotný i, stále ich podporoval.

oni nikomu. Vani sám sebe. Z ľudí nemal oho iného saba. Chcel by som zmeniť niekoľko príkladov prinajmenšom nešťastie i Novotného k slovenskému národu. Celostátnom zjazde Jednotného frontu v apríli 1966 vystúpil isly predseda JRD východoslovenského kraja. Mladý, srpenčný Disil obore, ale mal a zápor opravný. Si veľmi poznámkou voči centrálnym úradom. Zjazd i tleskali. Hendrych okamžite poslal Novot- eho tieto názory treba odmietnuť, aby nepo- ako príklad pre ostatných diskutov. Len čo ida družstva donohori, Novotný vyzval vo- útera, ako sa vraví, zotrel. To zmrazilo nielen ale najmä delegátov z Východoslovenského Poradičia a s Hendrychovi, ktorý vtedy zopo- za úsek poľnohospodárstva, oznámili, že zo zjazdu, pretože replika Novotného bola vodlivá a urazila východoslovenskú delegá- andrych nechcel zavolať celú delegáciu a ta- arguovať. Novotný tomu nerozumie, musíme vi- kó reagovala sála, a nie súdruh."

sa nájdú ľudia, ktorí hovoria nie pravdu, ale ich nadradení chce počuť. Okamžite sa objavia a vytvárajú takú atmosféru, akú si žela. Takými ľuďmi sa obklopoval i Novotný, zovali mu pravdu, aka skutočne je, ale takú, cel vidieť.

Imu dokonca vsugeroval, že Slováci usilujú život. A on tomu uveril. Na tom sa potom í celý jeho vzťah k Slovensku. íli 1965 sme pozvali Novotného na oslavy dena Bratislavy. Písnišubiť sa. Všetko sme ovali, ako má byť. Predsedníctvo Ústredného Komunistickej strany Slovenska chcelo ífestácii usporiadať obed a súdružský be- šej sme ho nemali pozývať. Na manifestácii slovákovi neprophorili Bratislavčanom. Jeho íeta, akoby bol niekde úplne inde, v nezná- ajine, a nie v Bratislave. Zúčastniť sa na v úzkom kruhu dno odmietal. Nakoniec í, že niekoľko ľudí s nim môže poobedať aálniku hotela Carlton. Opisat celú atmosfé-

ru by si vyžiadalo veľa stránok. Keď sme sa zhromaždili v salóniku, čajník priniesol aperitív. Novotný ho odmietol. Ostatní si nechali naliať. Zrejme mu to bolo trápne, lebo zraza požiadala čajníka, aby priniesol novú fľašu. Čajník priniesol. Novotný sa ho opýtal, prečo je fľaša otvorená a obalená obrúskom. Čajník odpovedal, že sa o tak robí, že to majú nariadené. Novotný mu povedal, aby priniesol vermut, ale fľašu aby otvoril až pred nim. Nie iba pre čajníka, ale aj pre nas, ktorí sme tam boli, to bola trapná scéna. Každému prišlo na myseľ: Komu neverí, koho podozrieva? Bol to náš prvý tajomník strany a hlava štátu! Klo by uveril tomu, že niekto usiloval o jeho zdravie? Čajník bol prekvapený najviac, celý blelý a vystrašený. Priniesol novú fľašu, pred Novotným ju otvoril a naliať do pohárika. Nikto iný si vermut neželal. Vedľa Novotného sedela manželka predsedu Slovenskej národnej rady, súdružka Chudíková. Pozvali ju preto, lebo pri obede bola i súdružka Novotná. Súdružka Chudíková si nechala naliať vodku. Keď už mal konečne každý naliať, Dubček chcel predniesť prípitok. Novotný, akoby bol dostal strach, že Dubček začne čarovať, doslova schmatol pohárik s vodkou, ktorý stál pred Chudíkovou, a bez prípitku ho vypil. Svoj vermut posunul pred Chudíkovu. Bolo po prípitku, po obede, po diskusii, bolo po akékoľvek nálade.

Keď sme pozvali Novotného na devínske slávnosti, odmietol v Bratislave noovať, a kde bude obedovať, oznámil päť minút pred obedom.

Podobné scény a udalosti nemohli upevňovať dôveru, ktorá bola vo vzájomných vzťahoch medzi Čechmi a Slovákmi taká potrebná práve v najvyšších stranických orgánoch. Škoda, že ti súdruhovia, ktorí mali na Novotného vplyv, narastajúci komunikujúca funkciu v roku 1963 už nevykonávali.

Ani my sme však nepostupovali vždy z marxisticko-leninských pozícií. A. Novotný nas tak tlačil do opozície, že každý, kto vystupoval proti nemu, zdal sa nám byť spojencom. Mnohí však, ako ukázal napríklad vysídlenie pred Novotným, pretože zavádzal v strane žie metódy, že sa nestaral o jej jednotu, akciešnosť, a ideovú silu, ale preto, aby sa mohol vyvolať v rámci strany, narastajúci komunikujúca funkciu v roku 1963 už nevykonávali.

Až neskôr som pochopil, poznal, že Dubček túžil po prepracovaní, pretože sa stretával s inými straníckymi funkcionármi, ktorí sa prvým tajomníkom ÚV KSC ne zaslúbovala a prehľbovala ovay. A pretože mu to Novotný nepovoľoval, rozhodli sa, že budú robiť všetky metódy, aby sa presadil. Vytvoril opozíciu proti Novotnému, ako keď sa spomínal, nebolo potrebné. Bolo to predsa také činy, ktoré sa dalo napraviť, no ďalej sa zanedbávali a prehľbovali.

V tých rokoch sa prehodnotilo slovenské vedenie povstanie i dar mu v histórii správne miesto. Každý súdny človek si kládol otázku, čím to je, že v čase jeho života sa Slovensko stalo voľným štátom. Každý, kto sa vyhlásil na oslobodenom povstaleckom území novovznikajúcej Československej republiky, sa podceňoval, zneuvažoval, bagatelizoval. Bolo čosi nemorálne v skutočnosti, že takmer každý slovenský partizánsky veliteľ nubo odmietol štáru bol víťazný alebo inak šikanovaný. Žiadalo sa prehodnotiť miesto tých veľkých osobností v slovenských dejinách, ktoré si v čit dli a s ľaskou spomínal. Nevychlasovať Štura a iných za nepriateľov ľudu, ale za ľudí, ktorí v svojej dobe významne pomohli obrode slovenského národa.

Z nerozumieľ politiky, aká sa uplatňovala voči Slováku, ťažil Dubček. Nastolovať prave tieto otázky. Nebol známy, a tým menej populárny na Slovensku. Mal strach ísť do divadla, na výstavu, medzi ľudu. Často nevedel, ako sa správať. Nepoznal dokonca ani históriu vlastného národa. Robotnícka trieda v ňom nevidela silnú osobnosť, inteligencia ho neuznávala. Vedel však, z čoho prameni nespokojnosť ľudu a bol ocitnými urobil hoci, len aby získal pozície.

Diskusia pred XIII. zjazdom v roku 1966 prebiehala už v napätej atmosfére. Veľký rozruch vyvolalo diskusné vystúpenie súdruha Husáka na mestskej konferencii v Bratislave. Bolo to kritické vystúpenie, zamerané proti politike Novotného. Ústredný výbor sieste plne rehabilitoval súdruha Husáka, ale Novotný nechcel pripustiť, aby mal právo byť volený do nejakých funkcií. Neodpovedal ani na

listy, ktoré mu súdruh Husák písal, odmietol ho prijať na krátky rozhovor.

Predsedníctvo ÚV KSC dostalo bokyn posúdiť vystúpenie súdruha Husáka na konferencii a vyhodíť z toho zaver. Predsedníctvo posúdilo vystúpenie súdruha Husáka v jeho prítomnosti veľmi kriticky, viac, ako bolo nevyhnutné. Urobili sme tak po prvý raz, lebo sme chceli uspokojiť Novotného, aby už nevyhodzoval žiadne ine závery, a po druhé preto, že súdruh Husák zauočil predčasne a solo- vo. Novotný súbil, že ak colá záležitosť P ÚV KSS posúdiť kriticky, prípad sa tým uzavre. Žiaľ, Novotný slovo neoddržal. Asi o desať dní vystúpil na stretnutí s architektmi a celú záležitosť rozmal tak, že sa to má stať záležitosťou celého ľudu a širokej verejnosti. My sme sa pravom cítili okľamaní a úctou k stanovisku P ÚV KSS bolo znechotorené.

V jednom bode Dubček vychádzal Novotnému ústredného výboru ÚV KSS, ktorý mal byť opakovane. Jeho neprípustnosť k politike brat Husák nam pozrazil rovny a do politiky sa wac svara a stvrťá časť, ktoré už boli

Najväčšia starosť bola s prípravou slovenského zjazdu. V ústrednom výbore, správa sa na národných nespokojnosť, ako ja v strane, ktorý, ktorý strana na Slovensku žije. Kritika metód práce ÚV KSS mala prejsť tajomníkovi. Novotný, ktorý mal značnú. Okresné a krajské výbory si svoje zmerňovali, ale väriť sa, že to nevypnie, nebolo možné. Každá akcia Novotného viedla k tomu, že ústredný výbor ÚV KSS sprisluhovala. Vedeli sme, zo zjazduov spravy bude posudzovať a schvaľovať Predsedníctvo ÚV KSC, a to sa muselo prijateľne stanovisko. A. Novotný si však vymyslel nový plán. Prišiel k záveru, že ešte do zjazdu by bolo dobré zmeniť vedenie strany na Slovensku. Rozhodol, že Predsedníctvo ÚV KSC posúdi zjazdovú správu, do ktorej sa nespokojnosť, ktorá už bola na Slovensku.

V apríli 1966 bolo celé Predsedníctvo ÚV KSS pozvané na zasadanie Predsedníctva ÚV KSC, aby sa zodpovedalo za slovenské hriechy. Diskusia bola veľmi zaujímavá. Proti Predsedníctvu ÚV KSS vystupoval veľmi ostro A. Novotný, V. Koucký, vedúci tajomník pražskej organizácie M. Vaclík, predseda Ústrednej kontrolnej a reviznej komisie P. Hron a M. Chudík, hoci bol členom Predsedníctva ÚV KSS. Podporu Predsedníctvu ÚV KSS poskytol súdruh J. Dolanský, D. Koldar. Čiastočne nás podporovali B. Lašovička a A. Kapek. J. Hendrych bol neslany-nemastný.

Manéver Novotného sa neuitil. Výsledok bol, že Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska pri schvaľovaní spravy dal plnú podporu Dubčekovi. To Dubčeka i nás v práci posmellilo. Isli chyry, a to dost opodstatnené, že Novotný pripravuje akciu, ktorá by mu umožnila nechať nás pozatvárať. Mnohých súdruhov i členov ÚV KSC už vtedy na príkaz Novotného sľadovola bezpečnosť. Napriek všetkému sme pokračovali v práci. Odporúčal som, aby zjazd Komunistickej strany Slovenska - keď už nemožno zvoliť za člena ÚV KSS súdruha Husáka

- zvoliť aspoň súdruha Novomeského. Dubček bol proti. Nemal odvahu „chýliť“ sa s Novotným. Zjazd prebiehal dobre, manifestačne, a my sme sa cítili spokojní a silní. Bolo treba sa pripravovať na XIII. zjazd KSC.

Venovali sme veľkú pozornosť a starostlivosť príprave vystúpenia Dubčeka na XIII. zjazde Komunistickej strany Československa. Naším cieľom bolo jasne formulovať vernosť jednote KSC a priateľstvu so Sovietskym zväzom. Komunistickej strane Sovietskeho zväzu a zdôrazniť miesto Klementa Gottwalda v našich dejinách. Bolo známe, že Novotný na XIII. zjazde ani raz nespomenie Klementa Gottwalda. A to sa dotýkalo nielen čí komuniztov, ale aj širokých mas.

Po zjazde už bola koncepcia jasnejšia. Hľadali sa ďalší spojenci a vytváral sa širší front. Skúmali sme každý krajský výbor, ochadovali, ako bude postupovať v prípade zrauby. Východoslovenský kraj sme považovali za spoľahlivý ako celok, iba vedúci tajomník Emil Chlebec nebol istý. Chceli sme ho vymeniť až na krajskej konferencii, ale Novotný to neprípustil. Okresy boli dobré.

Stredoslovenský kraj vcelku nebol zlý. Až na dva-íri okresy, ktoré sa nám zdali byť nejiste. Silne to ovplyvňoval súdruh Rudolf Cvik, vedúci tajomník, ktorého vinou sa vtedy Stredoslovenský kraj priravnával k Albánsku a Banská Bystrica k Československej Titane.

Zapadoslovenský kraj bol vcelku spoľahlivý. Vedelo sa, že by bolo zle, získame tu včasú.

Skúmali sme i stanoviská českých krajov. Osobne som začal veľmi veriť Jozefovi Ztrávovi, vedúcemu tajomníkovi v Bratislave a s mnohými otázkami som sa mu zdoveryval. Neskôr sa ukázalo, že som sa hlboko mylil.

Začal sa boj o zvýšenie právomoci Slovenskej národnej rady a o prijatie zákona, ktorý by Bratislavu uznal ako hlavné mesto Slovenska.

Robil som všetko možné, aby sa zvýšila autorita Dubčeka. Písal som prejavy, články a publikoval ich s jeho súhlasom pod jeho menom, bez toho, aby si Dubček článok prečítal. Dlhú sme pripravovali majové zasadnutie Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska v roku 1967. Cieľom bolo ukázať, že je možné a nevyhnutné pracovať inak a novými metódami. Ústredný výbor získal autoritu v okresoch. Bola to príprava na stretnutie s Novotným. Vedeli sme, že sa bliži, ale kedy to bude, nebolo ešte známe. A. Novotný to vedel tiež, znavoznel, pričiny všetkých chýb hľadal na Slovensku a upadal už do týchch malicherností, že nechcel súhlasiť, aby Dubček rečnil na oslavách 1. mája 1967 v Bratislave. Bolo to škandáloznejšie.

A. Novotný sa usiloval, aby v každom prípade pozície Dubčeka, ale tým, že zaznával Slovensko a štval ľudí proti všetkému, čo prichádzalo zo Slovenska, doočil pravý opak. Svoj nechlívny vzťah k Slovensku prenášal aj na nižšie zložky a na iných funkcionárov, ktorí mu podliehali.

V Bratislave sa konala konferencia ÚV KSS v septembri 1967 počas návštevy v Martine. Ktoši ho presvedčili, aby sa zúčastnil na celých 100. výročie menšinského gymnázia. Martin Martinský gymnázium zohral v krutom období maďarizácie významnú úlohu a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať iba krajský rámeč, aby to bolo ústredným zameraním. Ze prvý tajomník a prezident republiky sa chce zúčastniť na oslavách, keď sme sa to dozvedeli, rozmyšľali si sme, ako sa zachovať, aby sme sa zachovali na úrovni kraja, alebo ich povýšiť na celostrojenskú úroveň? Aka zjednotiť a sa za to zaslúžil veľkým symbolmi. Nechceli sme však Novotného uraziť. V tom zmysle sme pripravovali oslavy. Mlali mať

MÍLNIKY MŮJHO ŽIVOTA – (Kapitoly z pripravovanej knihy spomienok – III.)

Predsiednictvo strany začalo rokovať v utorok 20. augusta 1968 o 14.00 hodine. Celé predpoludnie prebiehali intenzívne rozhovory vo všetkých skupinách. Po Prahe kolovalo mnoho pravdivých i nepravdivých informácií, zveličených a do krajnosti zdramatizovaných tzv. zarúčených správ. Spravodajca ČTK v Budapešti získal od svojho maďarského kolegu informáciu, že 21. augusta 1968 maďarské jednotky prekročia československé hranice. Československý korešpondent informáciu odovzdal viedajšiemu československému veľvyslancovi v Bratislave. Ten okamžite informoval Černíka a Dubčeka. Dubček dobre vedel, čo sa pripravuje, ale ani to ho nepoučilo a nevedelo k nejakému pozitívnemu kroku.

Kontrarevolučné sily si už nechceli nechať ujsť príležitosť. Prestali sa spoliehať dokonca na ohlásenú návštevu generálneho tajomníka OSN U-Thanta, ktorý mal Prahu navštíviť 23. augusta 1968. Druhé centrum sa spoliehalo iba na to, že oznámenie tejto návštevy odradí spojencov od zásahu v týchto dňoch. Nie je neuznávateľé, že minister zahraničných vecí J. Hájek odletel na dovolenku do Juhoslávie so súdruhom Kolderom, Švestkom, Rigo som sme sa dohodli, že musíme v predsiednictve ústredného výboru práve pri druhom bode – Súčasná politická situácia v ČSSR a podmienky činnosti KSČ a návrh ďalšieho postupu – vyvolať zásednú diskusiu a vynútiť si prijatie rozhodných opatrení, vyplývajúcich zo záverov rokovaní v Čiernej nad Tisou a v Bratislave. Hovoril som tiež s Barbirkom a Pillerom. Oba sa súbili úplnú podporu. Z 11 členov predsiednictva 6 členov chcelo situáciu riešiť. Bola veľká škoda, že súdruh Lenárt ochorel a na zásednutí predsiednictva sa nezúčastnil. Nebol síce členom predsiednictva, ale jeho slovo by bolo zavážilo. O Dubčekovi a Černíkovi som si myslel, že sa soľva stotožnia s Krígelom, Smrkovským a že nakoniec sa pridajú k väčšine. Na Špačekovi nám veľmi nezáležalo. Čisár, Mlynář, Slávek, Sádovský nemali hlasovacie právo. Súdruh Indra bol jednýmznačne na strane zdravých síl. Boli sme rozhodnutí rokovať čo naj celú noc, ale vynútili si prijatie záväzných uznesení. Dubček sa tomu chcel stojať čo stojať vyhnúť. Po schválení referátu na mimoriadny XIV. zjazd KSČ a návrhu rezolúcie odporúčili skončiť rokovanie a pokračovať 21. 8. ráno. Dohodnutá väčšina návrh neprijala a tak sa rokovalo o súčasnej situácii v ČSSR. Diskusia bola ostrá, veľmi konkrétna. Na faktoch sa dokazovalo, že ak sa okamžite mocensky nezasiahne proti kontrarevolučným silám, nebude možné uskutočniť ani zjazd strany. Počas rokovaní prichádzalo od pracovníkov aparátu ústredného výboru, ale aj z iných zdrojov množstvo informácií. Prichádzali aj informácie, že sú potvrdené správy o možnosti príchodu spojeneckých vojsk. Černík každú chvíľu vychádzal von zo zasedačky predsiednictva, vracal sa bledý, nervózny a tajomným šepotom odovzdával informácie Dubčekovi. Asi o 22.00 hodine po ďalšom telefonáte Černík oznámil, že správy o sústreďovaní spojeneckých vojsk na československých hraniciach sú potvrdené.

Udalosti dostávali rýchly spád. Krígel, Smrkovský, Mlynář žiadali prísť k nim anie. My sme poukazyvali na neogickosť takéhoto kroku. Naopak, ak je pravda, že spojenci sa pripravujú na poskytnutie internacionálnej pomoci, potom le nevhodné, aby predsiednictvo ÚV KSČ zasedalo bez prerušenia a prijalo prísľušné uznesenie. Neviem, či sa raz niekto podarí vykresliť atmosféru, ktorá panovala na tomto zasadaní predsiednictva ústredného výboru. Boli sme v jednej miestnosti, ale akoby každý inde. Každému z nás sa vynárali iné obrazy najbližších hodín. Každý z nás si nepochybne predstavoval niečo iné. Najstrašnejšie bolo to, že väčšina členov predsiednictva sa tvárila, akoby sa udalosti týkali niekoho iného, a nie Československa.

Približne o 22.30 hodine ozval sa nad Prahou silný hukot ťažkých lietadiel. Bolo jasné, že to je letecký výsadok. Ktorýsi z členov predsiednictva otvoril okno a opýtal sa nás, či je nejaké letecké cvičenie. Dubček povedal, že nevie a viac na to nereagoval. Černík sa opäť vzdialil a po návrate oznámil, že kosiť dal pohyb osvetliť pristávacie plochy na Ruzynskom letisku. Pristávajú na ňom ťažké dopravné lietadlá. Dubčeka akoby nezaujímalo, aké lietadlá a prečo. Predsiednictvo rokovalo ďalej o politickej situácii v Československu. Dalo sa čosi neskutočné. Bolo potrebné okamžite reagovať na novú situáciu. Po vedení Dubčeka sa však rokovalo, akoby sa nič nebolo stalo. Dubček ešte stále tajil, že dostal 17. augusta od Politického byra Komunistickej strany Sovietskeho zväzu list a predsiednictvo o jeho obsahu neinformoval.

Kolderovi a mne kosiť podstrčil na stôl listok, na ktorom bolo napísané: „Vstup spojeneckých vojsk sa odkladá.“ Bolo to neogické, nepochopiteľné. Na jednej strane potvrdené správy, že vojenský výsadok pristáť v Ruzyni a na druhej, že vstup sa odkladá. Čo sa vlastne stalo? Vynáralo sa množstvo otázok. Myslí si niekto, že postačí to, čo je na letisku? Alebo pod tlakom nám neznámých udalostí nechá Československo napospas reakčným silám? Potvrdí sa to, v čo tak húževnato veril Dubček a čo hlásal Krígel, že to bude len strašenie, a že potom sa vojská stiahnu hneď späť? Hlavou sa mi prehánali stovky pochybností, nejasností a nebolo času sa s niekým poradiť, overiť si fakty. Asi o pol dvanástej prišla ďalšia správa, že cez tie a tie hranice prechody prekročili spojenecké vojská československé hranice. Týchto prechodov bolo oznámených veľa. Do pamäti sa mi vryli dva – Činovec a Vyšné Nemecké. To už neboli žart. Vedel som už, že to, čo je na listku, neplatí.

Pravicové živly v predsiednictve ústredného výboru prepádli panikou. Vyzvali Černíka, aby okamžite zavolať do predsiednictva ústredného výboru ministra národnej obrany Martina Džúra. Černík išiel telefonovať. Asi o 10 minút sa vrátil

a povedal, že minister národnej obrany oznamuje, že telefonovať a podávať správy môže, ale vzdialil sa z generálneho štábu nemôže. Urobil dobre, že neprišiel do predsiednictva. Hrozilo nebezpečenstvo, že pod tlakom pravcových síl by bol nútený vydať nebezpečný rozkaz. Kosiť navrhol, aby sme zavolať prezidentovi republiky a zistili, čo vie on o vzniknutej situácii. Z Hradu prišiel odkaz, že prezident republiky si ľahol a spí. Dubček žiadal, aby ho zobudili a aby prišiel do budovy ÚV KSČ, že zasadá predsiednictvo strany a on ťada, aby bol prezident prítomný.

Asi o pol jednej prišiel Ľudvík Svoboda do predsiednictva. Nikdy nezabudnem, ako sa tváril, keď sa objavil vo dverách zasedačky. Otvoril dvere, jeho milá, sympatická tvár žiarila úsmevom a spokojnosťou a povedal: „Tak už su tu.“ Chvilu trvalo, kým sa zorientoval, kým zistil, ako sa tváril jednotliví členovia predsiednictva. Krígel, Smrkovský, ale i Dubček a Černík boli z jeho slova i správania šokovaní. Dubček vyzval prezidenta, aby sa posadil a spolu s Krígelom a Smrkovským vykrikoval: „Ty si lch pozval, ty si o tom vedel?“ Prezident stratil úsmev a lsiotu a prekvapene i zarazene povedal: „Nie, nie.“ Priznal, že bol u neho sovietsky veľvyslanec Stepan Vasilevič Čarovnenko a informoval ho o situácii. Ďalej prezident povedal, že videl, ako sa situácia od rokovaní v Čiernej nad Tisou a v Bratislave nenapravovala, ba zhoršovala a tak považoval za prirodzené, že členovia predsiednictva ústredného výboru, vlády a Národného zhromaždenia – ako je informovaný – požiadali spojencov o pomoc.

Po tomto stanovisku prestalo predsiednictvo ústredného výboru ako najvyšší politický orgán existovať. Dubček začal plakať, rozhaľoval si košeťu, kričal – čo mi to urobili, bože, čo mi to urobili – a vyhlásil, že od tejto minúty sa zdáva funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ.

Spomenul som si, ako sa nedávno v hoteli Praha vyhrážal, že ak by sa to stalo, ak by prišli spojenecké vojská, potom vraj spécha samovraždu. Stále som sledoval pohyb jeho rúk. Sedel som od neho asi na dva metre a bol som odhodlaný urobiť všetko, aby som zabránil nejakému nerozmýšľanému činu, ktorý by z neho nakoniec urobil martýra. Dubček však sedel veľkú väčšinu. Nehodnotil som inak ani Židov. Mal som v živote a dodnes mám dobrých priateľov medzi Židmi. Sú to česní, pracovali v továrňach našej strany, vlastenci Československej socialistickej republiky. Iní sú siomisi. Sú to najzúrivejší nepriatelia pokroku, obhajcovia Imperalizmu, rasizmu, nepriatelia nielen Sovietskeho zväzu, ale i židovského ľudu. Krígel k nim patril letem i dušou. On sym stavilofa odkázal zo Západnej Ukrajiny začal husársky obhajovať naše dejiny, československú kultúru. Spomínal akýchsi tatárskych chánov, ktorí vraj prišli tejto noca zničiť „našu kultúru, dedičstvo otcov“.

Toľko nenávisť môže to seba vychlípiť iba človek, ktorého duša napozná nič iba nenávisť. Správal sa ako besná želma, na ktorú spadne klieťka. Bol presvedčený, že už nemá kam uciecť a že sa s ním bude zaobchádzať tak, ako by bol on zaobchádzal s nami, keby boli nepriatelia socializmu dokončili svoj zločinný zámér. Bol presvedčený, že je to jeho koniec a tak hral hrdinúsku rolu. Krígelova drzosť a hrubosť posmešila Mlynáča. Aj on vyprázdňoval svoje vnútro naplnené špinou a nenávisťou.

To, že Krígel, Smrkovský, Mlynář a ďalší čakali vstup vojsk, dokázali aj tým, že Mlynář predložil pripravený návrh odsúdenia vstupu vojsk. Na chodbách budovy ústredného výboru sa sústredila celá skupina najreakčnejších pracovníkov rozlahe, televízie a tlaču. Aj to slúžilo ako nátlak na Predsiednictvo ÚV Komunistickej strany Československa.

Súdruhovia Kolder, Jakeš, Indra, Rigo, Švestka a ja sme sa uslloveli zabrániť schváleniu vyhlásenia, ktoré Mlynář predložil. Treba priznať, že nás týmto krokom skutočne zaskočil. Bolo jasné, že prijatím takého vyhlásenia si strana nielen spáli všetky mosty k budúcej nožnej dohode so spojencami, ale – čo bolo najtragickjšie – Predsiednictvo ÚV KSČ by sa týmto vyhlásením postavilo do čela československej kontrarevolúcie.

Potrebovali sme získať čas. Žiadali sme prestávku na preštudovanie návrhu. Návrh vyhlásenia bol taký nehorázný, zlý, nepriateľský, taký hrubý a vulgárny, že nebolo potrebné na ňom nič študovať. Iba ho celý roztrhať, zamietnuť a autora podobného návrhu v tú istú minútu vyúčiť zo strany a dať ho pod zámku. No na to sme neboli pripravení a potrebovali sme získať čas.

Bolo mi jasné, že Krígel, Smrkovský a Mlynář sa nezmenia, ale čo ak emócie opadnú a Dubček, Černík a veri aj Špaček začnú uvažovať v podmienkach politickej reality? Nižaký vedúci politik, tým menej politik revolučnej strany a socialistickej štátu sa nemesie v krízovej situácii správať ako odmietnutá žena. V takej situácii musí prevládnuť rozum, tiezve uvažovanie, musí sa okamžite zhodnotiť skutočnosť, nemyslieť iba na to, čo sa stalo a prečo sa to stalo, ale predovšetkým hľadať východisko zo vzniknutej situácie. Keď horí dom, nelamentuje sa, nediskuu-

tuje sa, ako vznikol požiar, kto ho asi založil. Musí sa hasiť a zachraňovať, čo sa zachránif dá. Kriegal, Smrkovský a Mlynář dom podpálili, oni boli podpaliači a tak sa aj správali. Nemali v úmysle hasiť. Naopak, ich záujmom bolo ďalej prilievať do ohňa olej. Žiať, Dubček strail nervy a ako zbabelý a neschopný kapltán prvý opúšťal loď. Vzdať sa funkcie a mysle si, že tým rieši situáciu. Priznáva sa, bol som presvedčený, že medzitým ako budeme „ľudovať“ a diskutovať o obsahu vyhlásenia, obsadí jednotka, ktorá prisláha na Ruzynskom letisku, rozhlas, televíziu, a časť jednotky sa objaví pred budovou Ústredného výboru.

Mal som viac náhnu, ako logickú predstavu, ale podvedome som veril, že do zasadačky predsedníctva zrazu vkročí major alebo plukovník Sovietskej armády, zasalutuje a vzrušeným hlasom oznámi, že na základe žiadostí a záväzku z rokovani v Bratislave prišli splniť svoju internacionálnu povinnosť. Tým by bol odpadol problém diskutovať o Mlynárovom návrhu. Situácia sa však na veľkú škodu vyvíjala celkom inak. Prestávka poslúžila nie nám, ale pravičiarom. Nelslota zaviedla medzi zdravými silami a pravičiarmi ziskali prvé slovo. My sme zakolísali. Nemali sme pripravené nijaké varianty, pravičiarí mali. Stačilo zavolať pár verných a odhodlaných pracovníkov aparátu ÚV KSČ, ktorých bolo v tom čase v budove ÚV KSČ dosť a postavil ich pred zasadačku predsedníctva a nikoho z pravičiarov nepustil von. I takýmto jednoduchým opatrením sa mohlo predísť nepredstaviteľným politicko-morálnym a hospodárskym škodám.

My sme prestávku využili na to, že sme sa pokúšali napísať nový návrh vyhlásenia a overil si, kde je jednotka, ktorá bola vysadená na letisku. Kriegal, Smrkovský, Mlynář, Císar a Špaček vedeli lepšie, čo treba robiť. Obsadili najdôležitejšie telefónne a ďalekopisné linky a dávali kontrarevolučným strediskám pokyny, čo robiť, čo organizovať. Krajské výbory strany a okresné výbory strany, ľudové milície nevedeli, čo sa deje, nedostali nijaký príkaz, a tak väčšina krajov a okresov pasívne čakala, čo sa deje a čo sa bude diať. Vysadená jednotka stála na letisku. Rozhlas a televíziu začali obsadzovať kontrarevolučné sily a vyzývali domácu i medzinárodnú reakciu do boja proti tzv. okupácii. Taxikári dostali pokyn jazdiť po Prahe a ustavičným trúbením zobudif celé mesto. Druhé centrum získalo zoznam všetkých náhradných pracovníkov v Prahe, krytov a stanovisk civlilnej obrany i spojovacie linky určené pre prípad vojny. Na všetko bola pravica pripravená. So všetkým kalkulovala. Mala pripravené aj náhradné priestory pre vysielanie rozhlasu a televízie.

Z niektorých okresov prišli správy, že obyvateľstvo veľmi srdečne víta sovietskych vojakov. Mnohí občania, keď sa prebudili, vynášali chlieb, sianinu, pivo, kto čo mal poruke. To dávalo nádej, že ďalší vývoj určí situácia v krajoch a okresoch, a nie to, čo sa odohrávalo na uliciach v Prahe. V predsedníctve vláda bezradne. Keď sa Dubček vzdal funkcie, nikto nevedel, kto má riadiť predsedníctvo. Ktoś navrhol, aby sa predseda len pokračovalo v rokovaní. Požiadal som o slovo. Prosil som všetkých prítomných členov, aby si uvedomili našu spoločnú zodpovednosť pred dejinami, pred stranou, pred národom a nedopustili nič, čo budú musieť napravlvať naše deti a vnuci. My i oni sme tu, v tejto zemi, tu budeme žif a budeme žif po boku Sovietskeho zväzu. Ani na chvíľu nesme zabúdať, že to bo sovietsky vojak, ktorý nám priniesol slobodu, že Sovietsky zväz je náš najvernejší spojenc. Aj dnes — zdôvodňoval som — k nám prichádza sovietsky vojak ako priateľ, a nie ako okupant, ako to chcú vykreslovať aj niektorí členovia predsedníctva. Prípadom som, že to, čo sa stalo, nás predseda nemôže prekvapiť, ani sa nesmieme tváriť prekvapení, museli sme to očakávať ako logické vyústenie. To, čo sa stalo, stalo sa nevyhnutne.

I dnes som presvedčený, že niektorí by varí boli súhlasili s mojimi argumentmi, keby nemali strach o svoju povesť. Myslím si, že medzi nich patrili Dubček, i Černík, Kriegal, Smrkovský, Mlynář žiadali rýchlo zasadať a skončiť a čo najskôr oboznámiť československú a svetovú verejnosť so stanoviskom Predsedníctva Ústredného výboru KSČ k vstupu vojsk. Černík takisto žiadali skončiť rokovanie predsedníctva, pretože musí zvolaf vládu, aby taktiež mohla zaujať k vstupu vojsk stanovisko.

V takejto situácii sa veľmi ťažko argumentuje a diskutuje. Nielenže situácia bola neprehľadná, ale nedalo sa nič logicky a trézo vyargumentovať. Jeden druhému skákal do reči. Kriegal neprilijmal nijaké argumenty. To je pochopiteľné. Podobne postupoval Smrkovský i Mlynář. Niektorí boli ticho a boli ochotní pridať sa aj na našu stranu. Ale predseda ich ovplyvňovalo to, aké stanovisko zaujme Dubček a Černík. Myslel som si, keď sa diskusia pretiahla tak dlho po polnoci, že aj uznesenie alebo stanovisko, ktoré predsedníctvo prijme, už nebude mať kto odvyšlelaf. Boli sme presvedčení, že v uzhlase a v televízii budú mať službu ľudia čestní, charakterní a že naprečítajú stanovisko Predsedníctva ÚV KSČ.

Aj napriek silnému odporu sa nám podarilo značne prepracovať pôvodný návrh vyhlásenia, ako ho predložil Mlynář. Otvýpnylo to trochu Dubčekovo nečakané priznanie, že dostal list Politbyra Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a že nemal ešte čas ho predsedníctvu prečítať. Opakujem, list bol adresovaný Predsedníctvu ÚV KSČ, zo 17. augusta 1968, a Dubček a predseda 21. augusta 1968. K takému listu malo byť skutočne zvolené ešte 17. 8. predsedníctvo i vláda a posúdiť ho. A keď sa tak nestalo, potom aspoň na začiatok rokovania, skôr, než sme začali diskutovať o zjadovčej správe a návrhu rezolúcie zjazdu. Ešte pred bojom o celkovú situáciu v Československu bolo potrebné list rozdať, aby ho členovia predsedníctva mohli preštudovať.

Už úvod listu signalizoval, že situácia je veľmi vážna. Pokúsil sa aspoň niečo z jeho obsahu reprodukovaf. „Drahí súdruhovia,“ začínal sa list, „vývoj udalostí po

našich stretnutiach v Čiernej nad Tisou a v Bratislave nás núti položiť vám otázku. Zostalo ešte niečo medzi nami s toho vzájomného pochopenia, ktoré bolo dosiahnuté na základe týchto stretnutí a je vedenie Komunistickej strany Československa ochotné realizovať dosiahnutú dohodu?“ Ďalej sa hovorilo, že v Čiernej nad Tisou nám sovietskí súdruhovia svoje obavy o osud socializmu v Československu v súvislosti a rastúcou hrozbou kontrarevolúcie vyjadřili. Predsa si musíme spomenúť, že sme došli k spoločnému záveru: situácia v ČSSR sa dotýka životných záujmov celého socialistickeho spoločenstva. Predsedníctvo ÚV KSČ v Čiernej nad Tisou i v Bratislave priznalo, že situácia v strane i v krajine si vyžaduje aktívne a rozhodné opatrenia proti každému, kto diskredituje KSČ, kto útočí proti základom socializmu, kto sa pokúša podkopaf bretské priateľstvo Československa so Sovietskym zväzom a ďalšími socialistickými krajinami a že z toho sme na seba vzali záväzky. No vedenie Komunistickej strany Československa a socialistickeho štátu namiesto toho, aby organizovalo boj proti kontrarevolúcii, jej nechalo voľný prebeh. Sme nútení pripomenúť vám to — písalo sa v liste — pretože veľa závažných faktov svedčí o tom, že udalosti sa vyvíjajú takým smerom, ktorý zďaleka nezodpovedá zmyslu našej dohody.

Politbyro ÚV KSSZ vyjadřilo presvedčenie, že Predsedníctvo ÚV KSČ prijme list so všetkou pozornosťou, že správne pochopí obavy sovietskych komunistov a ich znepokojenie a prijme nevyhnutné, neodkladné opatrenia. Politické byro súčasne prosí, aby s listom boli okamžite oboznámení všetci členovia Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Dubček nič z toho nespínil. Verím, že história tomu dá správnu morálno-politickú charakteristiku.

Oboznámenie sa s obsahom listu Politbyra ÚV KSSZ prispelo aspoň k tomu, že sa nakoniec podarilo do vyhlásenia predsedníctva dostať jednu, dve vety, ktoré dávali zárukú, že nedôjde k najhoršiemu. Predsedníctvo ÚV KSČ — hovorilo sa — vyzýva všetkých občanov našej republiky, aby zachovali pokoj a nekládli postupujúcim vojskám odpor. Preto ani naša armáda, bezpečnosť a ľudové milície nedostali rozkaz na obranu krajiny. Celý ostatný obsah prehlásenia bol veľmi zlý a nepodarilo sa ho zmenif.

Žil som v nádeji, že nakoniec, keď sa bude hlasovať, predsedníctvo takéto obrátenie sa k československému ľudu neprilme. Žiať, Piller a Barbříek podľahli strachu a nahlasovali s nami. Za obfátenie sa k veľkému ľudu Československej socialistickej republiky hlasoval A. Dubček, J. Barbříek, O. Černík, F. Kriegal, J. Piller, J. Smrkovský, J. Špaček. Proti hlasovali: V. Bifek, D. Koldér, O. Švavka a E. Rigo. Ostatní, ako súdruh Indra, Jakeš — nemali hlasovacie právo. Za predpokladu, že by boli Piller a Barbříek dodržali sľub, mohlo byť časť hlasov proti piatim a situácia by nenadobudla taký dramatický vývoj. Tisíce dobrých funkcionérov nemuseli v skúške prepadnúť.

Vyhlásenie Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa z 21. augusta 1968 dezorientovalo tisíce čestných občanov Československej socialistickej republiky. Verajnosť nič navedla o sporoch v predsedníctve, väčšina členov strany i obyvateľstva si myslela, že Dubček nezradí stranu a republiku, preto zrazu nevedeli pochopiť, čo sa deje, čo je správne a čo nie. Rozhlas a televízia ustavične opakovali, že nás prišli okupovať spojnacké vojská a zmarif Československu možnosť budovať „lepší socializmus“. Po zverejnení stanoviska Predsedníctva ÚV KSČ kontrarevolučné živly získali legalitu.

Vyhlásenie Predsedníctva ÚV KSČ sa stotožňovalo s heslami kontrarevolúcie. Časť občania sa stiahli do ústrania a ulicu ovládli protisocialistické a kriminálne živly. Oni sa zrazu stali „obhajcami stranických uznesení“. Oni predstavovali „voľu ľudu“, oni tichočili „záujmy českého a slovenského národa“.

Mnohí si mysleli, že je to zlý sen, ale, žiať, bola to tragická skutočnosť. Socialistické vlastníctvo sa prehlušilo primitívnym nacionalizmom a antisovietizmom.

Predsedníctvo ÚV KSČ skončilo rokovanie 21. augusta o 02.15 hodine po polnoci. Dubček, Kriegal, Smrkovský a jeho ďalší blížki sa sústredili v Dubčekovej pracovni. Kontrarevolučné živly prebrali iniciatívu do vlastných rúk. Stanalizovaná bandy, povzbudzované rozhlasom ničli smerovacie tabule, strhávali označenia ulíc a námestí. Asi si mysleli, že sovietske jednotky nenájdu Prahu a rozhodujúce objekty. Vyzvolávala sa nelslota a strach. Vydávali sa falšné správy, že sa začalo hromadné zatváranie predstaviteľov obrodného procesu, že sa vraždia nevinní ľudia a iné nezmysly. Objavili sa prvé „dôverné informácie tajných svetkov“, ktorí vedeli, ako rokovoľo Predsedníctvo ÚV KSČ, kto ako hlasoval, kto je vlastenc a kto zradil. Dušan Havlíček, vtedajší vedúci oddelenia tlače ÚV KSČ, ktorý bol chvíľu prítomný v zasadačej miestnosti predsedníctva, sa vydával za tohto tajomného svedka. Neskor zradil vlast a emigroval.

Nepriamo, ale dosť zrozumiteľne sa cez rozhlasové správy naznačovalo, že zradcov treba likvidovať. Ako názorný návod sa stavali prvé šibenice a na nich vešali figuríny Bifaka, Koldera, Indru, Jakeša a ďalších podľa chuti a osobných „sympatií“. Tiebo stanalizované, po krvi tužiacie bandy prichádzali pred okresné výbory strany a domáhali sa, aby vedenia okresných výborov strany verejne vyhlásili vernosť Predsedníctvu ÚV KSČ a jeho výzvu. Mnohé predsedníctva okresných výborov tomu podľahli. Na budovy OV KSČ a KSS sa vyvesovali čierne zástavy alebo štátne zástavy na pol žrda. Každú hodinu sa vydávali falšné, neprechodé správy, koľko československých občanov bolo zastrelených. Tým sa chcelo docieľiť — a aj sa docieľilo — že občania mali strach vyjsť na ulicu. Bandy ovládli ulicu a mohli si robiť, čo chceli.

MÍLNIKY MÔJHO ŽIVOTA – (Kapitoly z pripravovanej knihy spomienok – IV.)

Aj dnes, po mnohých rokoch sa mi zdá zasadanie ústredného výboru 31. augusta 1968 ako zlý sen, nemôžem uveriť, že sa také dačo stalo v našej vypelej komunistickej strane. Bola tu konkrétna realita – spojenci prišli ochrániť Československú socialistickú republiku pred kontrarevolúciou. Vedenie strany rokovalo v Moskve a podpísalo dokumenty, ktoré to schvaľovali. Každý nezaújatý človek by očakával, že ak je na programe prvého rokovania ústredného výboru po takých závažných udalostiach politická situácia v spoločnosti a strane, povie sa, čo sa v republike stalo, aké to malo príčiny a najmä, aké vidíme východiská. V celom referáte však nebola ani jedna veta o kontrarevolučných silách. Naopak, podľa Dubčekovho referátu sa stala iba tá chyba, že v hodnoteniach politického vývoja naša strana dostatočne nerátala s váhou a reálnou silou medzinárodných faktorov, medzi ktoré patria i názory, ktoré majú na našu situáciu štáty, s ktorými tvoríme zväzok Varšavskej zmluvy. Strategické a celkové záujmy Sovietskeho zväzu a ďalších štyroch krajín Varšavskej zmluvy sme vždy dostatočne nevideli ako reálny, objektívne existujúci a limitujúci faktor pre možné tempo i formy nášho vlastného politického vývoja."

Čiže nie naše chyby, nie kontrarevolúcia, ale to, že „sme dostatočne nevideli reálny objektívne existujúci a limitujúci faktor pre možné tempo“! To znamená, že keby sme boli bývali išli pomalšie, opatrnejšie, tak sme mohli doceliť kontrarevolučný zvrät v Československu. Vďaka tempu však znervóznilo našich spojencov. K takýmto záverom sa dopracovala pravicovo-oportunistická väčšina predsedníctva strany po rokovaníach v Moskve!

O priebehu rokovaní v Moskve referoval súdruh Svoboda. Smrkovský oboznámil zasadanie ústredného výboru so znením protokolu moskovského rokovania.

Prihliedli chodby Pražského hradu Španielskeho sálu boli počas zasadania zaplnené rozličnými delegáciami, organizovanými pravicou, ktoré prichádzali vyvíjať nátlak na tých členov ÚV KSČ, čo by sa, podľa nich, mali vzdať členstva v ústrednom výbore, a posmeľovať „svojich“, aby odmietli moskovský protokol, aby hlasovali proti. Aj mňa niekoľkokrát vyvolali zo Španielskeho sálu a hrubo sa mi vyhrážali, len aby som sa vzdal členstva v predsedníctve i v ústrednom výbore strany. Niekoľkokrát sa na zasadaní v diskusii ozvala požiadavka, aby tí členovia ústredného výboru, ktorí sú obviňovaní zo zrady, z toho, že pozvali vojská, vystúpili a buď sa priznali, alebo dali čestné vyhlásenia, že to neurobili.

O slovo som sa prihlásil i ja. Hlavným zmyslom môjho vystúpenia v diskusii bolo povedať, aké je dôležité a nevyhnutné uvedomiť si, že treba plniť závery rozhodnuté v Moskve. Súčasne som povedal, že pokiaľ ide o obvinenia voči mne, môžem vyhlásiť na svoju komunistickej česť, že som neurobil nič, čo by bolo v rozpore záujmami našej krajiny, strany a nášho ľudu.

Positívom zasadania bolo, že schválilo moskovský protokol. Jeho negatívnom stránkou bola skutočnosť, že koptovalo – ako som už spomínal – 80 nových členov (a väčšinu z nich pravíčiarov), zvolených do ÚV na nelegálnom tzv. Vysočanskom zjazde. Nesporne boli medzi nimi čestní súdruhovia, ktorí neskôr pomanau urobiť poriadok v ústrednom výbore a vylúčiť z neho vysyvených kontrarevolucionárov. Ale sama metóda, akou sa postupovalo, bola nesprávna, protistraničná. Ďalšou negatívnou črtou zasadania bolo, že zvolilo veľmi široké, 21-členné predsedníctvo, ktoré sa tak stalo neopratravným a preto máloschopným akcie. Vypĺyvalo to aj z toho, že bolo nejednotné. Aké to bolo predsedníctvo, ukázala aj budúcnosť. Dve tretiny členov predsedníctva ústredného výboru, zvolených na zasadaní Ústredného výboru Komunistickej strany Československa 31. augusta 1968, boli neskôr vylúčení zo strany.

Vývoj udalostí po tomto zasadaní je veľmi pravdivo a v koncentrovanej podobe zhrnutý v Poučení z krízového obdobia po XIII. zjazde v strane a spoločnosti. Stojí za zmienku, že Dubček vytváral všetky možnosti pre ďalšiu činnosť a aktivitu kontrarevolučných síl. Jeho prejav v televízii a v rozhlase 14. septembra kontrarevolučné sily priamo povzbudil.

To, že kontrarevolučné sily škandalizovali, šikanovali, obviňovali čestných komunistov, funkcionárov, Dubčeka nevzrušovalo. On osobne bol ďalej oslavovaný a to pre rozvoj socializmu s ľudskou tvárou postačovalo. Začal som futovať, že som nebol ticho, keď prezident Svoboda navrhoval, aby sme sa z Moskvy vrátili bez Dubčeka ako prvého tajomníka.

Na ilustráciu toho, ako sa prekrucovala pravda a skresľovali skutočnosti, spomeniem aspoň jednu príhodu.

Počas zasadania ústredného výboru som cez obedňajšiu prestávku chodil po druhom nádvorí Pražského hradu s členmi ústredného výboru akademikom Šiškom a súdruhom Jánom Janíkom, terajším podpredsedom Federálneho zhromaždenia a predsedom Snemovne národov. Po celý čas nás nakrúcali filmári. Potom sa objavil v našich kinách filmový týždenník, kde sa hovorilo, že „Bifak počas rokovania ÚV KSČ si chodí so svojimi sovietskymi priateľmi po hradnom nádvorí a radí sa, ako ďalej pokračovať vo svojej zrade“. Vôbec im neprekážalo, že mnoho ľudí pozná akademika Šišku i súdruha Janíka. Ich záseada bola iná – že tých, čo nepoznajú Šišku ani Janíka, je viac.

No dovoľte ešte jeden príklad. V záujme toho, aby sa vyvolala v českej verejnosti čo najväčšia nenávisť voči mne, sa v Prahe rozširovalo, že chcem odtrhnúť Slovensko od Československej socialistickej republiky, že sa usilujem o osamostatnenie Slovenska. V Bratislave tento nezmysel nemohli tvrdiť a tak rozširovali, že sa

usilujem o odtrhnutie východného Slovenska a o jeho pripojenie k Sovietskemu zväzu. Na východnom Slovensku zasa tvrdili a vylepovali plagáty s fotografiou plačúcej starej ženy a s nápisom: „Bifakova matka plače nad zradou svojho syna.“ V mojom rodnom okrese a rodnéj obci, kde dobre vedeli, že moja matka nemôže plakať, pretože je už dávno mŕtva, rozširovali, že som zvrhli, ktorý nechal ženu a deti a vraj žijem s nejakou herečkou atď. V reštauráciách na jedálnych lístkoch sa objavovali hrubé, vulgárne básničky a názvy jedál sa vymýšľali podľa mien predstaviteľov bratských strán. Urážky a nehoráznosti nemali konca.

Po skončení zasadania ústredného výboru som vlastne nemal kam ísť, nevedel som, čo robiť, kde začať. Bolo potrebné vrátiť sa do Bratislavy. Bol som síce ďalej členom Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, no nikto ma nepoveril nijakou funkciou.

S ostatnými členmi ÚV KSČ zo Slovenska som odletel do Bratislavy. Každý, kto mohol, nejakým spôsobom z letiska odcestoval, a ja som zostal na letisku úplne sám. Riadne lietadlá nelietali, a tak ani z letiska nebolo nijaké spojenie. Zdalo sa, že nebude iného východiska, iba ísť do Bratislavy peši. Túto situáciu si uvedomil súdruh Peter Colotka, o pár minút sa vrátil a odviezol ma domov. Chcem priznať, že ma úprimne volal k sebe na obed a prejavoval strach, aby som si v tomto duševnom rozpoložení niečo neurobil a ponúkol mi, aby som nejaký čas ostal u nich. To sa cení a nezabúda.

Schodíte domu na Sokolskej ulici, kde som býval, ma privítalo urážlivými heslami. Byt bol opustený. Prešiel som izby, sadol som si a zrazu na mňa prišla veľká člvota, smútok i obrovská únava. Bez večere som si fahol a po dlhých a vzrušujúcich dňoch som zázračne zdravo zaspal. Zavčas ráno ma zobudil zvonček. Nevedel som, kto to môže byť. Prišlo mi na um, či to nebudú daťajki provokatéři. Pootvoril som dvere a na druhej strane schodišťa stál syn starého bratislavského komunistu súdruh P. Pilát. Pozdravil ma a podal mi fľašu mlieka a dva rožky. Zavolať ma do ďalej a popypytovať som sa ho, ako sa dozvedel, že som doma a čo všetko sa odohrávalo v Bratislave, aká je situácia. Povedal mi, že sa hovorí o mojom návrate, chcel sa presvedčiť. A keďže pred mliekarnami a aj na chodníkoch sú popísané urážlivé a výhrážne heslá, výzvy, aby mojej rodine nikto nepredal ani mlieko a chlieb, tak mi to pre istotu priniesol sám.

Niekoľko dobrých známych komunistov a nekomunistov sa dozvedelo, že som v Bratislave, a tak ma počas dňa navštívilo veľa ľudí. Dno do večera sme diskutovali o situácii. Chceli vedieť pravdu a tú som sa im snažil povedať.

Rozhodol som sa, že na určitý čas sa z Bratislavy „stratím“, že pôjdem za rodinou a strávim dovolenku v Sovietskom zväze.

Neskôr som si to však rozmyslel, lebo som predpokladal, že ak sa to prezradí, reakcia bude kričať, že som útekol do Sovietskeho zväzu pred zodpovednosťou.

So súdruhom Husákom, ktorý bol prvým tajomníkom ÚV KSS, som sa dohodol, že kým sa okolo mňa vyjasní situácia, pôjdem si oddýchnuť do Tatier. Milujem Belianske Tatry a najmä jeden z najkrajších kútov našich hôr – dedinku Javorinu. Súdruh Husák mi dal k dispozícii auto, ktoré ma odviezlo do Tatier. O mieste môjho pobytu sa dozvedeli redaktori mládežníckeho časopisu Smena a uverejnili článok, že som v Tatrách, kde ma vraj stráži sovietske obrnené transportéry.

Škandalizácia pokračovala. Denne som dostával od mnohých – údajne turistov v Tatrách – listy s hrozbami, že budem visieť a mám si vraj vybrať strom.

Opäť sa potvrdilo, že každé zlo je na niečo dobré. Smena mi chcela znepriemniť život. To sa síce podarilo, ale na svete nie sú iba zlí ľudia. Naopak, lepších je viac. Tí nepísali výhrážky. Pochtívi komunisti zo Spiša, Šariša, z celého východného i stredného Slovenska prichádzali vo veľkom množstve. Boli to celé delegácie, robotníci, družstevníci, učítelia. Opatrne, aby sa to nerozchýrilo, prichádzali aj pracovníci okresných výborov strany a krajského výboru strany v Košiciach, takže som mal možnosť politicky pracovať.

Ešte pred skončením zasadania ústredného výboru a pred mojim odchodom do Bratislavy a Tatier mi súdruh Svoboda navrhol, aby som išiel ako splnomocnený veľvyslanec pre politické otázky do Sovietskeho zväzu. Tento návrh súdruhu Svoboda predložil aj v predsedníctve. Dubček sa kategoricky postavil proti. Povedal, že nie je vyjasnená moja zrada, že som stratil dôveru ľudu, a tak nemôžem takúto funkciu zastávať.

Československo veľvyslanca v Moskve malo. Bol tam Vladimír Koutský. Súdruh Svoboda sa nazdával, že nová situácia, ktorá vznikla po auguste 1968, si vyžaduje aj nové metódy práce. Bol presvedčený – a právom – že na prvom mieste je úloha normalizovať politické vzťahy medzi ÚV KSČ a ÚV KSSZ. Preto prišiel s návrhom vyslať do Moskvy člena Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa ako osobitného zmocnenca pre styk medzi Predsedníctvom ÚV KSČ a Politbyrom ÚV KSSZ.

Súdruh Svoboda bol presvedčený, že iba tak bude možné pohotovo objasňovať a riešiť závažné politicko-stranické otázky priamo v Moskve. K tejto myšlienke ho priviedlo aj to, že Politické byro ÚV KSSZ takéhoto zmocnenca do Prahy vyslalo. Bol nim súdruh Vasil Vasilievič Kuznecov, vtedajší námestník ministra zahraničných vecí ZSSR. Po návrate z Tatier mi súdruh Husák oznámil, že moje vyslanie do Moskvy sa nemôže realizovať, pretože Dubček s návrhom súdruha Svobodu nesúhlasil. Dubček sa vraj vyjadril, že „Bifaka viac do politiky nepúšť.“

Vôbec som neutilizoval pracovnú podubčekovým vedením, ale prekvapilo ma, že sa

takto vyslovil práve on – Dubček, ktorý dobre vedel, aký bol môj vzťah k nemu, k jeho voľbe za prvého tajomníka ÚV KSČ a ktorý iba nedávno podpísal Moskovský protokol, kde v siedmom bode sa zakotvila zásada, že: „Vedúci činitelia ÚV KSČ vyhlasujú, že nepripustia zbavovanie funkcií, či dokonca represívne opatrenia voči tým súdruhom, ktorí bojovali za upevnenie socializmu, proti antikomunistickým silám, za priateľstvo so Sovietskym zväzom.“ Pritom som bol stále právoplatným členom Predsedníctva ÚV KSČ. Taká bezočnosť ma donútila odcestovať do Prahy a vyžiadať si prijatie u Dubčeka. Odkázal som mu, že si chcem z očí do očí vyjasniť a upresniť niektoré otázky. Popíšem to trochu podrobnejšie. Bolo by ju možno nazvať – Ako som sa stal tajomníkom ÚV KSČ. V dejinách našej strany je to nesporné ojedinelý prípad.

V budove ústredného výboru som na Dubčeka dlho a zbytočne čakal. Keď sa totiž dozvedel, že som pricestoval kvôli rozhovoru s ním, radšej v ten deň – aj keď pred budovou ÚV KSČ čakali organizované skupinky školských detí s učiteľkami – do práce neprišiel. Rozhodol som sa, že ho navštívim v jeho byte na Tróji. Ochrana ma poznala. Nijaký pokyn, koho má a koho nemá pustiť, nedostala, lebo Dubček pravdepodobne nečakal, že prídem za ním, a tak som sa do vily dostal bez problémov. Prijal ma ako nejakého votrelca. Vôbec ma nepozval ďalej, bol rozhodnutý vyriešiť vec takpovediac medzi dverami. Nechal ma stáť na chodbe. Vôbec mu nepadlo, aby využil túto príležitosť a aby sme si po toľkom čase niektoré veci vyjasnili. Pripadalo mi to viac komické ako trápne. Tváril sa ako neverný manžel, pristihnutý s milenkou. Trochu sa červenal, trochu usmieval, ale do očí sa mi nepozrel. Dával dosť provokatívne najavo, že moja návšteva je nežiaduca a že na rozhovor nemá čas. Takéto prijatie som pochopiteľne nečakal. Predsa len som si myslel, že z toho, čo sme spolu prežili pred augustom i dávno pred januárom 1968, sa v ňom niečo zachovalo, aspoň trochu slušnosti, aspoň niečo z toho, ako sa k sebe majú správať ľudia, ktorí sa dlho poznajú. Myslel som si, že medzi štyrmi očami nebude mať strach otvorene sa o situácii porozprávať. Od augustovej noci sme sa takto medzi štyrmi očami nestretali. Jeho správanie ma pobuľovalo, vyvolávalo hnev, ale aj smiech. Zlost som mal preto, lebo sa správal neúprimne, zbabelo, smiech vyvolávala skutočnosť, že sa tváril ako žiak, ktorý sa nenaučil úlohu, no zároveň ako monarcha, ktorý odsudzuje, alebo udeľuje milosť. Začínaj v predsiene vážny rozhovor nebolo možné. Povedal som mu, že som neprišiel diskutovať a tým menej prosiť. Iba by som rád na vlastné uši počul z jeho úst výrok, ktorý vraj povedal, že totiž „on, Dubček, Bifaka viac do politiky nepustiť“.

Trvalo dosť dlho, kým sa zmohol na odpoveď. Začal rozhadzovať rukami a potom vykoktal: „Neviem, kto ťa tak informoval, ale aj ty predsa sám musíš vedieť, aká je situácia. Bol si obvinený zo zrady a pokiaľ sa to neobjasní, nemôžem nič robiť. Mal by si sa umiestniť niekde na Slovensku. Husák ťa môže dať za podpredsedu Slovenskej národnej rady.“

Túto argumentáciu som už poznal, a tak som úplne pokojný, viac ironickým ako slušným spôsobom odpovedal, že ma asi nepochopil. Ja som neprišiel prosiť ani o prácu, ani o odpustenie. Zdôraznil som, že nechápem jeho naivitu a že používa argumentáciu kontrarevolučných síl. Pripomenul som Dubčekovi, či zabudol, ako sme mu vytvárali popularitu proti Novotnému. Či nevidí, kto a prečo ho glorifikuje ako otca vlasti, záchrancu socializmu, budovateľa nového socializmu, zatiaľ čo súdruhom, ktorí obhajujú princípy našej strany, bezpečnosť republiky, priateľstvo so Sovietskym zväzom, obviňuje zo zrady. Vyslovil som prekvapenie, že sa nad tým doteraz nezamyslel.

„Daj mi do rúk na dva-tri mesiace oznamovacie prostriedky, najmä rozhlas a televíziu,“ povedal som mu, „a uvidíš, čo sa stane s tvojou slávou, popularitou a kto bude zradcom.“ Vyslovil som presvedčenie, že skôr či neskôr sa aj táto otázka vyrieši a pravda sa vyjaví. Znovu som zopakoval, že nič nežiadam, že o seba sa postarám. „Je predsa sloboda,“ povedal som mu, „dokonca sloboda podnikania. Patril som vždy medzi najkvalifikovanejších odborníkov vo svojom odbore. Otvorím si salón. Na firmennú tabuľu dám napísať: Doktor spoločenských vied Vasil Bifak, Pánsky salón. Najmim si niekoľko pomocníkov, to je teraz dovolené a sám budem písať pamäti. Ty dobre vieš, že patríš medzi tých v Československej socialistickej republike, čo najlepšie poznajú pravdu o kríze, ktorú prežíva strana a naša spoločnosť. Ty predsa dobre vieš, že patríš medzi tých, ktorí najlepšie poznajú pravdu o tebe. Nenapišem to kvôli senzácii a honoráru, ani to nevydám na západe, ale záleží mi na tom, aby strana a budúce generácie vedeli, akého »hrdinu« mala Komunistická strana Československa i Československá republika a kto skutočne zradil.“ Poprosil som ho o prepáčenie, že som mu ukradol jeho drahocenný čas, potrebný pre vládnutie a prijímanie vďakvyznaní a pobil som sa na odchod. Dubček sa spamätal, keď som bol už pri vchodových dverách. Chytil ma za ruku, vtiahal do prijímacieho salónika a ponúkol miesto v kresle.

Keď bol Dubček rozčúlený, nervózný, hovoril veľmi rýchlo a tým väčšmi nezrozumiteľne. Aj teraz stále opakoval, že to je nejaké nedorozumenie, že som mu asi dobre nerozumel, že on mi chcel a chce pomôcť, ale mal by som pochopiť, že súčasná verejná mienka v Prahe je voči mne krajne nepriaznivá, a preto by bolo lepšie prijať miesto podpredsedu Slovenskej národnej rady. Musel som Dubčeka upozorniť, že podľa Ústavy Československej socialistickej republiky je podpredseda Slovenskej národnej rady volený z radov poslancov Slovenskej národnej rady, a ja nie som poslancom Slovenskej národnej rady, ale Národného zhromaždenia, takže ma nemôžu zvoliť. Navyše, ak sú proti mne tak vybičované vášne, ako aj Dubček sám pripomína, je predsa v danej dobe nemysliteľné kandidovať za poslanca Slovenskej národnej rady. Opäť som zopakoval, že ja miesto nehľadám a o nijakú funkciu sa neusilujem, že zmyslom mojej návštevy bolo iba presvedčiť sa,

či je pravda to, čo som sa dopyčul, že totiž nie ústredný výbor, nie strana, ale on, Dubček, sa rozhodol ma politicky odpísať.

Dubček začal všetko popierať, tvrdil, že moje informácie nie sú pravdivé, naopak, on by bol za môj návrat do politiky, ale iní členovia predsedníctva strany sú proti mne. Chrátilac-nechtiac opäť som musel Dubčeka upozorniť, aby nezabúdal, že som stále právoplatným členom Predsedníctva ÚV KSČ a rád by som vedel, čím v úmysle dáť návrh na moje vylúčenie. Nemal by zabúdať, že sme v Moskve podpísali nejaké záväzky a že na budúcom plenárnom zasadnutí ÚV KSČ bude musieť o týchto záväzkoch informovať členov ústredného výboru i o tom, ako sa plnia i niektoré neverejné články Moskovského protokolu. Navyše jeho povinnosťou je vytvoriť komisiu a preskúmať obvinenie niektorých členov zo zrady, ako súdruhov Koldera, Jakaša, Indru, Švestku, mňa a ďalších. Buď sme vinní a treba robiť závery, alebo nie a Predsedníctvo ÚV KSČ nás musí očistiť od tejto špinavej propagandy.

Dubček vstal z kresla, začal chodiť po salóne, rozčúlene gestikuloval rukami a dosť hlasno kričal: „Čo vlastne chceš, no povedz, čo chceš? Ponúkam ti miesto veľvyslanca v Bulharsku. Berieš?“

Usiloval som sa byť pokojný. Chvilu som sedel, potom som vstal a zvýšeným hlasom som mu povedal: „Ďakujem, ale z republiky ma nedostaneš, aj keby som mal kamene na ceste rozlíkať. Dali ste si do štítu, že budete budovať nejaký osobitný socializmus. A ja chcem byť blízko toho. Chcem vidieť, ako ničíte to, čo milióny ľudí pod vedením strany s veľkým nadšením, úsilím a obetavosťou vytvorili a aký socializmus pripravujete pre naše deti. Ak si myslíš, že Československý ľud, čestní komunisti – a tých je veľká väčšina – sa nechajú dlho klamať a teba a tvojich pomocníkov neodhalia ako renegátov, potom si veľmi naivný politik a mal by si to nechať tak, kým je čas. Mysli tiež na to, aby sa raz nemuseli za teba hanbiť tvoje deti.“

Dubček stále chodil a opakoval: „Tak povedz, čo chceš. Chceš byť ministrom zahraničných vecí?“ Bola to lákavá ponuka, ale vycítil som, že začína licitovať, a tak viac zo zvedavosti ako vážne som sa opýtal: „Alebo čo?“

Dubček: „Chceš byť podpredsedom vlády?“

Ja: „Alebo čo?“

Dubček: „Chceš byť tajomníkom ÚV KSČ?“

Prekvapilo ma to, ale bezmyšlienkovite som povedal: „Beriem“.

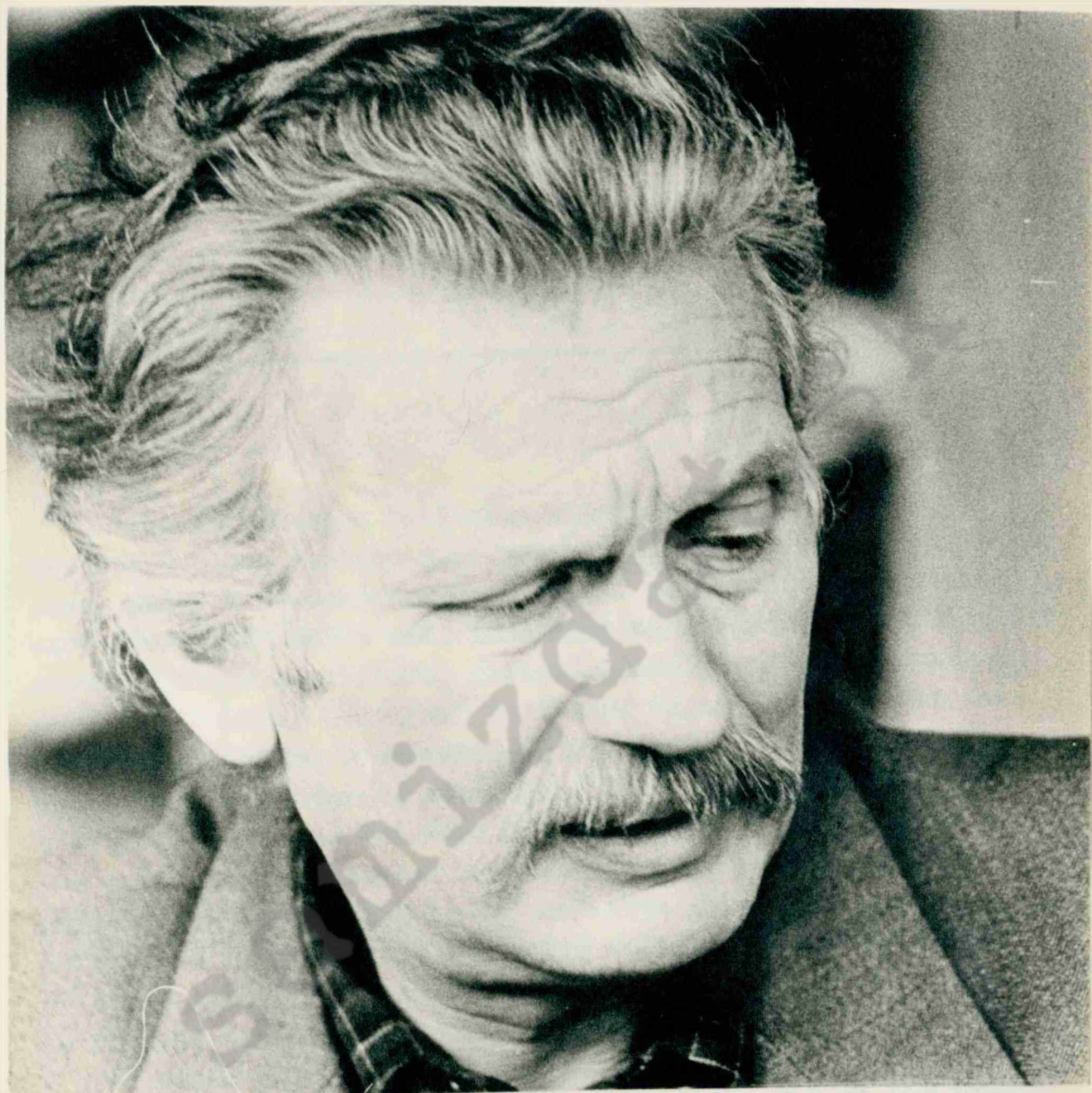
Dubček sa zastavil, chvíľu sa pozeral, zrejme si začal uviedomovať, čo sa stalo a začal uhýbať. Povedal, že on by nebol proti tomu, ale že ako som povedal, bude treba ešte prehodnotiť moju činnosť v auguste v roku 1968. Musím vraj chápať, že tajomník je tajomník, a preto by bolo lepšie zostať ešte doma a odpočinúť si. O materiálne zabezpečenie sa vraj nemusím starať, budem dostávať plat prvého tajomníka ÚV Komunistickej strany Slovenska. Veľkomyselne sľúbil, že ak na budúcom zasadnutí ústredného výboru strany bude predložený návrh, aby som bol zvolený za tajomníka ÚV KSČ, on nebude proti.

Už som spomínal, že som netúžil pracovať politicky pod Dubčekom. Ale situácia sa vyvinula tak, že som si uviedomoval: Stať sa v danej situácii tajomníkom ÚV KSČ by bolo najvýhodnejšie preto, aby v aparáte ÚV KSČ boli posmelené marxisticko-leninské sily. Mne osobne by to dalo možnosť legálne pracovať a z funkcie tajomníka ÚV KSČ pomáhať objasňovať pravdu. To všetko mi rýchlo prebehlo hlavou a začal som kúť – ako sa hovorí – železo za horúca. Vedel som, že keď sa začne Dubček zo strachu radíť s pravdičiarmi vo vedení strany, vyhovoria mu to a návrh odvolá. Tváril som sa, že sme sa dohodli. Oznamil som Dubčekovi, že nastúpim pracovať na ÚV KSČ a do najbližšieho zasadania ÚV KSČ môžem ako člen predsedníctva zodpovedať za niektoré úseky. Rozlíčil som sa s Dubčekom a odcestoval za súdruhom Lenártom do Karlových Varov, kde bol v tom čase na liečení. So súdruhom Lenártom sme sa veľmi rýchlo dohodli, že preberiem jeho úsek, a on po návrate z liečenia preberie ekonomiku.

Na druhý deň som prišiel do budovy ÚV KSČ a našiel som si voľnú miestnosť, kde by sa dalo pracovať. Bola to malá zasadačka, ktorú predtým používal súdruh J. Dolanský. Bol tam pracovný stôl, dlhý zasadačí stôl, trezor, slovom – všetko potrebné. Vtedy bolo v aparáte ÚV KSČ ešte dosť pracovníkov, ktorí nemali nijaké zadenie, ale do práce denne chodili. Boli to najmä takí pracovníci, čo podľa pravdičiarov „stratili dôveru“. Medzi nich patril aj Václav Svoboda, charakterný, čestný a schopný pracovník. Neskôr sa stal tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Československa pre poľnohospodársky úsek.

Václav Svoboda súhlasil, že mi bude robiť pomocníka a súdružka Macháčková sekretárku. Práca v aparáte strany si vyžaduje mimoriadne vysokú, uvedomelú disciplínu. Chaos, ktorý vtedy panoval, dovŕšoval, že stačilo chodiť do budovy a nikomu neskladať účty. To platilo aj pre mňa. Mohol som chodiť na schôdce, objasňovať politiku strany a nikomu som sa nemusel zodpovedať, či chodím, alebo nechodím do práce a akú politiku obhajujem. Nikto ma na nové pracovisko neuviedu! nijakému kolektívu ma nepredstavil. Zavolať som si vedúceho oddelenia medzinárodnej politiky Kaderku a vedúceho ideologického oddelenia Kozia (v roku 1970 boli obaja vylúčení zo strany) a oznámil im, že od dnešného dňa ako člen predsedníctva zodpovedám za ich úseky práce a všetky závažné otázky, ktoré podliehajú schváleniu tajomníkom ÚV KSČ, musia mi predkladať na rozhodnutie. Kaderka ani Kozel vôbec netajili svoju nespokojnosť. Obaja svrone vyhlásili: „Nie sme nadšení, berieme to iba na vedomie“. Na oplátku som bol tiež úprimný. Povedal som im: Ani ja nie som nadšený, že oni dvaja sú na čele takých dôležitých oddelení ÚV KSČ, no čas všetko vyrieši a oni budú musieť z oddelení odísť. To bolo koncom septembra 1968. Tak som začal pracovať v aparáte Ústredného výboru Komunistickej strany Československa v Prahe a neskôr sa stal tajomníkom ÚV KSČ.

IVAN KADLEČÍK

Narodil sa 8.4.1938 v Modre /okres Bratislava vidiek/ v rodine evanjelického farára. Po skončení Filozofickej fakulty UK v Bratislave /odb. slovenčina-taliančina/ pracoval v Archíve mesta Košíc /1961-1963/. V rokoch 1963-1968 v redakcii košickej Pravdy, v r. 1968-1971 v Matici slovenskej v Martine /šéfredaktor Maticného čítania/, v r. 1971-1976 bez pracovného pomeru, v r. 1976-1977 Slovenské múzeum Martin a od roku 1977 pracuje v kníhkupectve v Pukanci.

Ženatý, štyri deti.

Publikačná činnosť: v rokoch 1964-1971 recenzie, kritiky, eseje v slovenských literárnych časopisoch. Neskôr už len v rukopise.

IVAN KADLEČÍK

ČRIEPKY

"Ako šéfredaktor Národného čítania v rokoch 1968-1970 nesiete v plnom rozsahu zodpovednosť za obsahovú náplň časopisu, ktorý v uvedených rokoch slúžil podpore záujmov pravicovo-oportunistických síl. Tendenčne sa orientoval na boj proti základom socializmu, proletárskeho internacionalizmu a princípom štátnej kultúrnej politiky. Na tieto základy ste boli správcom Matice slovenskej aj Predsedníctvom MS viackrát upozornený, ale náprava nastala. V dôsledku toho ste boli v r. 1970 z funkcie šéfredaktora odvolaný. Od svojich postojov a činov ste sa došial nedistancovali, naopak, Vaše vystupovanie len potvrdzuje, že sa nemienite zmieriť so súčasným politickým kurzom, ktorý nastúpila naša spoločnosť v prvej polovici roku 1969. Matica slovenská je štátnou inštitúciou so socialistickým programom, a preto Vaše postoje poškodili a poškodzujú jej i celospoločenské záujmy. Z tohoto hľadiska sa kvalifikuje rozviazanie pracovného pomeru s Vami ako strata spoločenskej dôvery podľa § 46, odst. 1, písm.f Zákonníka práce. Za Správu MS Štefan Krivuš v.r. V Martine 15.7.1971."

Tým dňom, 15.7.1971 začalo nebadane, no hrdzavnato pribúdať osirenosti a neistoty vo vnútri; vonku pribúdala takzvaná konsolidácia. Proti samoté a strachu som si našiel neskoršie organ: nástroj v tomto zmysle najnevhodnejší. /Do osamelosti sa lepšie hodia husličky či harmonika./ Organ je desivý, drvia-

ci človeka, ne ubíjajúci ho mohutnosťou, bezhriešnou dokonalosťou, silou, poriadkom, krásou matematického zákona. Po schodoch kráčam k nemu celkom skrčený pokrčenou, aby som sa nemusel krčiť pred správcami a tajomníkmi, pred policajne konsolidujúcou sa entropiou.

A za Národné čítanie nech ma súdia dejiny, nie pokriveníci. Nech ma súdi budúcnosť, veď je už tu. Sedí mi pri stole v deň mojej päťdesiatky, toho polčasu rozpadu, ako mi píše Pavol Hrdz práve, bývalý spoluredaktor, budúci spisovateľ. Na stole obrus s veľkonočnými motívmi, na ňom vlastná klobása, slanina hrúbky štyroch prstov a telko ej vína môjho v pohároch, ktoré som nalial budúcnosti v podobe mladých mužov, čo si udivene listujú zviazané ročníky časopisu, robia si poznámky a všetko chcú vedieť. Príval otázok. Vraj:

Čo Vás motivovalo k odchodu z Košíc? Kto Vám ponúkol miesto šéfredaktora v Národnom čítaní? Čo sprevádzalo zrod Národného čítania, aké malo zameranie, zmysel, koncepciu? Aký bol vývoj Národného čítania /začiatok a koniec/. Ako vyzeral v praxi normalizačný tlak na časopis? Diali sa zmeny v priateľstvách, osobných kontaktoch medzi členmi redakčnej rady? Kto boli jej členovia? Koho považujete za najväčšie osobnosti literárneho života v šesťdesiatych rokoch? Naša generácia nestihla zažiť atmosféru šesťdesiatych rokov. Môžete nám niečo povedať o nej a o jej vplyve na literatúru? Aký mala dopad normalizácia na Váš život? Bolo Vám ponúknuté nejaké východisko, možnosť spolupráce? Ako ste prežívali obdobie, ktoré nastalo po Vašom odchode z Národného čítania? Ako ste sa vyrovnávali so zákazom publikovania? Ako reagovali Vaši priatelia, známi, Vaši spolupracovníci? Mohli by ste nám opísať Vaše pocity a pohľad na spoločnosť v rokoch 1970-1975? Ako sa prejavil mocenský tlak vo Vašom živote, aké mal dôsledky a do akých životných situácií Vás staval? Vyrovnali ste sa s ním vo svojej literárnej tvorbe? Je podľa Vás rok 1977 prelomom v myslení ľudí, ktorí boli po roku 1968 vylúčení z verejného života?

V správnych otázkach sú obsiahnuté už aj odpovede, pre mňa zaujímavejšie než to, čo odvetím. Jar sa čo spýta, čo si robil v zime, živelná jeseň: čo si robil na jar? Sýtou odpoveďou môže byť aj mlčanie. Odpoveďou na mladícku a zdravú zvedavosť je aj moja útlá knižka neurčitého prozaiského žánru Rapsódie a miniatúry, ktorá vlani vyšla v edícii Petlice v Prahe: nazdávam sa, že v nej je vystopovateľné temer všetko, čím a čo som v posledných rokoch dýchal. Odpoveďou by mal byť aj pripravovaný rozsiahlejší text, ťažko sa radiaci; azda mu dám trochu záhadný názov Ametyst s podtitulom Vety apokryfické. Kiež by som ho čím skôr dokončil! Kiežby som ho čím dlhšie písal!

Mis, ametystovým prsteňom, sa identifikujem, hľadám svoju totožnosť, vnútornú gravitáciu voči odstredivosti vesmíru, planéte, Zemi-Veďe, spoločnosti, voči dejinám. "To som ja, počujte moje meno", hovorí Casus. Inak, ak to nepovieš včas a priamo, zabije ťa vlastná matka a sestra v nedorozumení /Le Malentendu/, v modernej Casusovej tragédii. Citujem: "V nespravodlivom alebo ľahostajnom svete človek môže zachrániť seba aj svojich blízkych, ak si zachová jednoduchú úprimnosť a ak použije najspravnejšie slovo". To slovo mám na prste. Kremičitan. Silícium. Jeho farbou dnes kvitne fialka, ergován, na jeseň niektoré druhy chryzantém, čo nosím svojim budúcim /aj na to myslím, a viac, než na čínovnicke vrtechy/ spolunacfažníkom na slobodárni cintorína v deň Všetechsvätých. Aj tomu nervózanemu. Mramorová platňa posunutá, štrbina v betóne, ten večne nespokojný sa mi páči, hodím mu ten kvet - alebo švrknem trochu slivovice? Zasa sa odkopal, hovoria deti moje. Vtipkujeme, aby sme sa nebáli Času, i nečasu, lebo lepšie je báť sa, ako sa zľaknúť; radšej viac vypiť, jak menej zjesť, hovoria v rodnom meste.

Kremičitany tvoria značná časť našej planéty a planét azda aj, a malý podiel májho tela. Ten lilavý medresť /naredil som sa v Madre s z otca farára a ametyst je kameňom kňazským/ minéral, sfarbený podľa množstva železa a stupňa rádioaktivity,

nášho časopisu je stvorenosť, ktorá sa skres iného týka aj vďaka

rastie aj v mojom terajšom kraji: ejakulovala ho sečka vrchu Sitno, jej hardšava, tlak? Mám ho na prste, na ukazováku, lebo vsderuje, ukazuje.

"Po odchode z Matice slovenskej mi bolo ponúknuté zamestnanie pri výrobe betónových panelov, čo som si nevedel vysvetliť inak ako trest a poníženie, a teda nielen degradovanie inak statočnej ľudskej práce, ktorá má zušľachťovať človeka, ale ja necitlivé mrhanie hmotnými a intelektuálnymi prostriedkami, ktoré sa vynaložili na moje štúdium a vzdelávanie, nehoveriac už o rozpore s tým, že každý človek má právo vykonávať prácu, ktorá vie a ktorá ho zaujíma. Keďže som si aj ja 'predsavzal nezatrpknúť', rozhodol som sa radšej venovať výchove a opätore svojich troch /enedlho štyroch/ malých detí a pri tom písať a zdokonaľovať sa v odbore, ktorý je mojím najvlastnejším spôsobom existencie, v odbore, v ktorom som roky pracoval a nenachádzam stále dosť dobrých vonkajších ani vnútorných dôvodov, aby som v ňom pracovať prestal, teda v odbore, ktorý mi je akosi určený v nádeji, že aj toto je statočná práca pre ľudskú spoločnosť; chcel by som tomu veriť napriek skutočnosti, že sa nachádzam v položení, ktoré má nebezpečne blízko k hmotnému nedostatku, osamelosti a beznáději: toto všetko síce môže byť cnosťou a tvorivou prednosťou, ale len vtedy, ak nie je vnútené". /Z listu Predsedníctvu Zväzu slovenských spisovateľov zo dňa 19.9.1973./

Čo už má človek robiť? Napísal som zopár fejtónov a recenzií pre bratské české samizdaty, pre vzácného priateľa Ľudvíka Vaculíka najmä, lebo aj to chodí vedieť tí zvedavci. Vraj:

V druhej polovici 70. rokov začalo vychádzať niekoľko samizdatových časopisov a knižných edícií. Mali ste k nim prístup? Znamenali pre Vás niečo? Prispievali ste do nich? Tento vývoj posunul literatúru do nového postavenia a významu. Aký je Váš názor na vývoj literatúry od druhej polovice 70. rokov? Ste vedúcim kníhkupectva v malom mestečku. Aký je Váš pohľad na súčasnú /oficiálnu/ slovenskú literatúru? Podstatou koncepcie nášho časopisu je otvorenosť, ktorá sa okrem iného týka aj vzľa-

hu medzi Čechmi a Slovákmi. V národnom čítaní sa objavovali články českých autorov. Aký je Váš názor na vzťah českej a slovenskej literatúry? Prečo píšete?

Prečo? Niekedy od zlosti bezmocnej. Od radosti nie a honoráre nedostávam. Namiesto oficiálnej zlatej bane - intímna zlatá žila /ach, či si zlatá, moja! A či si vôbec žila?/. Takže potom už neviem. Azda len zo strachu, pretože nepoznám iný spôsob sebasbrany, sebasáchvy /nemyslím to len politicky, ale najmä existenciálne/. A pretože odmalička /odjakživa/ intenzívne jestvujem, inak povedané - priveľmi tu som /hriešny/.

V Pukanci 8.4.1988

IVAN KADLEČÍK

JARO JE TADY

Raz neviem, prečo ten Vaculík každý rok takto začína fejtóny, keď sa to nikdy neuskutoční. Ale kým hovorí Jaro je teda, dotiaľ je dobre. A je tu jar, ešte len január - taký rým či asonancia sa mi k tomu žiada na doterajšom Slovensku. No bez narážok. Začnem radšej z iného konca.

Vari v máji 1969 som bol s Pavlom Hrdzom autom na služobnej ceste v Bratislave. V kaviarni Krym sme stretli literárneho kritika, vzdelaného Milana Hamada, a vraj či by sme nezviezli do Martina Ľudvíka Vaculíka. Boli sme zvedaví na živeho autora Sekyry, ktorú som čítal ešte v Košiciach s veľkou sympatiou: hneď som o knihe napísal, uverejnil v Kroku 67 a poslal Ľudvíkovi, ktorý čosi aj odpovedal. A teraz som ho mal pred sebou živeho v aute /Ludvo hneď na výpadovke hovorí: Tož já jsem tak rád, že někam jedeme! / aj s jeho krásnou priateľkou Zdenou, v reportáži potom nazvanou Architekt. Vedľa mňa sedel Hrdz s akousi fľaštičkou, ktorú Vaculík aj s pohárkami /s pohármí! - skoro som sa usušil/ vytiahol z tašky. Ej, reku, chlapeci, takto nie, som síce vodič, ale aj bratr. Musíme voľačo vymyslieť. Vymyslel som, oddali sa do mojich rúk zručných a zastal som pred domom spisovateľa Andreja Chudobu. A boli sme o chvíľu v Tochu /nie v lechu, ako by si mohol myslieť nejaký Čech, ale v útulnej izbičke nad pivnicou vo vlnohrade/, pri domácej kľbáse a nevyprázdňujúcim sa hlinenom kráhu. A spievali Kapustu a Ursíniho, poka rubáte. Neviem čo, ale predtucha či vedomie historicity nám s Hrdzom,

v podstate nespevákem, dobiedzavo a nutkavo neodkladne už za pár dní podkladala túto baladickú piešeň, nemohli sme sa jej zbaviť, no Vaculíkovi dale lajtmotív pre umeleckú reportáž o situácii na Slovensku v danom čase. Reportáž neskôr vyšla v poslednom alebo predposlednom čísle Listov a spôsobila u našich čitateľov veľmi rozdielne pocity a reakcie: od veľkého súhlasu po jednoznačné odsúdenie mnohých, čo ju pokladali až za akési ohováranie Slovákov. Bola to dobrá práca, a to, čo predovšetkým chcela, totiž vyhmatať poněkud neklidné ovzdušie toho času u nás, sa jej podarilo. Naviac veľa vecí správne a jasnozrivo predvídala.

Ej, zabili, zabili, dvoch chlapcov bez viny... Viac chlapcov bez viny.

Nič som neukradol, iba jeden kotál, hej, už ma idú vešať na bystrický chetár. A ešte jedna piešeň podobná Povedzte mojej materi, nech ma nečaká k večeri, lebo ma drábi odvedú... Obidve piesne patrili medzi obľúbené nášho ministra zahraničia Vladimíra Clementisa /1902- 1952/, ktorý ich údajne, keď si zapálili fajky a naliali sto gramov vodky, spieval Stalinovi. Stalinovi sa piesne páčili.

Ejja! A čo som našiel v archíve! 31.12.1898 píše moja teta kmotre Terézii Vansovej /Vansová bola krstnou mamou aj Clementisovej sestry Oľgy. Pozri pramenisto-priezračnú knihu V. Clementis: Nedokončená kronika, Bratislava 1964./: Na podzimě jsem byla v Trenčíně a Madře celý měsíc u příbuzných. V Prešperku, tatínek tam studoval k tomu. Ten starý lýceum jsem viděla. V Trenčíně jsem ten domek, ve kterém tatínek zrozen byl, viděla také. Jak se vede paní Clementisové v Tisovci? - Při poslední větě som poskočil. Ostala mi v pamäti ako refrén nejakej neveselej piesne.

Neďaleko od Clementisovho rodiska Tisovca je Klenovec. Tam chytili Juraja Jánošíka /január 1688-1713/. Súdny proces s Jánošíkom bol veľmi čudný: sympatického mládenca by boli

azda aj pre nedostatok dôkazov prepustili, lenže do veci sa zamiešala politika, zrejme takzvané vyššie štátne záujmy, a disidenta Ďurka poviesili. Sú vážne indície, že bol ešte stále v spojení s protihabsburským odbojom Františka Rákoczyho II. /1676-1735/. Rákoczy ešte žil v emigrácii, žili aj jeho idey slobody, tolerancie a humanizmu. Jánošíkovské legendy o tomto nič nehovoria. Vlastnosťou legendy je totiž to, že sa vyabstrahuje z historicity, dáva ruky preč od politiky, ako to ľud robí dodnes: s tým nechcem mať nič spoločné, to sa ma netýka. A radšej verí povestiam, bájkam, legendám. Lenže ona to tak nie je. Darna má ľud inštinktívny odpor dotknúť sa rukou politiky a takzvaných dejín: ony sa nás dotknú. Všetko sa nás týka. V podobe svojich predkov sme boli na Bielej hore, boli sme pri Clementisovej smrti, boli sme 3. augusta 1708 v bitke pri Trenčíne, kde Rákoczyho vojská prehrali.

Tam, v Trenčíne, kde Rákoczyho vojská prehrali sme sa stretli s mladým vojačikom Rákoczyho pechoty Jurkom Jánošíkom. V Trenčianskej stolici, kde im Rákoczy poskytol azyl, žilo veľa českých protestantských exulantov už od 17. storočia: bezvýhradne podporovali svojho dobrodincu vojensky, hmotne i morálne. Medzi nimi bol môj prapradeda, šikovný tkáčsky remeselník Tkadleček, Kadleček. Bol prítomný, bol účastníkom - na to akosi zabúdame vo svojom vedomí-nevedomí historicity. Nič sa nás netýka, dávno zabudnuté deje pred stáročiami, desaťročiami. Ale spisovateľ je médium. Všetko sa ho týka. Osud to tak utkal. A tak ten starý Tkadleček Kadleček stretol raz - vízia spätná, arkadlová - v krčme trenčianskej nie ešte hrdinu, ale mladého vojačika Jurka a zaplatil mu pol deci slivovice. Pripili si na víťazstvo Rákoczyho ideí, na ktoré si pripájame dodnes. Márne?

To Kadlečkova prapravnúčka Ema sa pýta v citovanom liste Jak se vede paní Clementisová? Zrejme išlo o Vladimírovu matku.

Nech ma nešská k večeri. Ani k večeri, ani k obedu, lebo ma drábi odvedú...

Clementisova manželka Ludmila zomrela v januári 1988 vo veku 77 rokov.

RECENZIE

GLOSŸ

KRITIKY

MIROSLAV KUSÝ

INTELEKTUÁLI A INTELEKTUÁLI

Štatisticky patrí dnes k inteligencii každý, kto má primerané vyššie vzdelanie a pracuje prevažne v duševnej či riadiacej sfére. Pre inteligenta /ako príslušníka tejto sociálnej vrstvy/ je teda príznačná skôr práca s duševným médium /"papierom"/ než s fyzickým materiálom, skôr s logickými než predmetnými nástrojmi, skôr s ľuďmi než s technikou. V tomto zmysle teda inteligenciu už dávno netvorí len tradičná vidiecka dvojica /farár + učiteľ/ spolu s malomestskou trojicou /lekár + magister + notár/ a s mestskou bohémou /novinár + umelec/. Dnes sa už do nej votrel aj každý úradník národného výboru a policajt /"má vyššie vzdelanie a pracuje s ľuďmi!"/, stranícky aparátnik a väzenský dozorca /je "vychovávateľom"/, poisťovací agent a platený funkcionár ROH.

Inteligencia sa nám teda ohromne rozmohla, zbytnela, zároveň sa však u nás aj citeľne sproletarizovala. Jej spoločenské poslanie akosi sprofánovalo a premenilo sa na semé drobné. Vidiecky učiteľ býval pán Ktośi, čím je dnes? Je iba jedným z tých, čo sú platení za svoje služby.

Táto naša dnešná inteligencia teda zahrňa všetkých tých námezdných pracujúcich, ktorí predávajú duševnú zložku svojej pracovnej sily: je to hlavne námezdná inteligencia. Akosi sa nám z nej postupne vytratili tie jej "nenámezdné" zložky, ktoré jej dávali zvláštnu príchuť, prítlačlivosť čohosi mimoriadneho: nezávislí príslušníci inteligencie, žijúci "na vlastnej nohe", vytvárajúci silnú skupinu "slobodných povolání" /nezávislí žurne-

listi, publicisti, spisovatelia, advokáti, lekári atď./.

Pokiaľ sa však dnes u nás narieka nad nedostatkom inteligencie, ide obvykle o nedorozumenie. Keď to všetko spočítame, štatisticky máme inteligencie nadrekom, problematické je iba jej skladba /napr. príliš málo policajtov na počítačových operátoroch/. Štatisticky nám inteligencia stále potešiteľne rastie, problematické sú iba proporcie rastu jej jednotlivých zložiek.

Čoho sa nám však dnes nedostáva evidentne, sú intelektuáli. Dokonca si myslím, že tu platí nepriama úmera: čím máme viac "inteligentov", tým zostáva menej intelektuálov. A to, zdá sa, nielen relatívne, ale aj absolútne.

Intelektuáli sú čosi ako mravná elita inteligencie, preberajú na seba celý podiel jej zodpovednosti za osud ľľavka, spoločnosti a ľudstva. Vyznačujú sa tým, že

- netvorie v rámci inteligencie nejakú zvláštnu profesijnú skupinu, ale pochádzajú z jej najrôznejších profesijných skupín. Intelektuálom môže byť v tomto zmysle práve tak atómový fyzik /napr. Andrej Sacharev/, ako aj dramatik /Václav Havel/, či lekár /Bernard Luv/;

- netvorie obvykle žiadnu organizovanú skupinu v rámci inteligencie, aké si vytvárajú jej profesijné či účelové zložky. Intelektuáli sú vyhranené osobnosti, ktoré sa nedajú zgrupovať, nanajvýš sa môžu príležitostne spájať ad hoc;

- sú obvykle špičkovými predstaviteľmi svojej profesie, pritom ju však vždy výrazne presahujú humanistickým, všeľudským zamieraním svojho intelektu. Svoje odborné poznatky a vedomosti spájajú nielen do kontextu širších nectických súvislostí, ale aj - a to predovšetkým - do kontextu širšieho etického hodnotenia, mravného postoja voči zmyslu, poslaniu svojho vedeckého bádania, svojej odbornej činnosti. Tým sa podstatne líšia od sebgeniálnejšieho profesionálneho monotematika, zadubenca, ktorý okrem svojho odboru nič iné neuznáva za hodné svojej pozornosti;

- ako intelektuáli proprio sensu nie sú námezdnou silou. Ich profesia ich síce obvykle tiež živí, však humanistický presah ich intelektuálnej činnosti nie je pre nich nikdy len nejakým "vedľajším pracovným pomerom", úväzkom zo príslušného úpletu a

KVŮLI nej. Námezdný inteligent si necháva zaplatiť za všetka, čo zo seba vydáva, pre intelektuála je otázka "čo za to" v danom kontexte nenáležitá;

- tým, že sa intelektuál stará o osud človeka, spoločenstva a ľudstva, vstupuje do sféry politiky. Na rozdiel od politiky však jeho rozvažovanie nie je viazané straníckymi uzneseniami, konšteláciou síl, taktikou a stratégiou politického boja o získanie, udrženie, rozšírenie moci, ohľadmi na ideologické prastriedky a ciele. Rozvažovanie intelektuála vychádza predovšetkým z jeho individuality, z jeho vlastných mravných postojov a humanistických ideálov, je výrazne poznačené puncem jeho vlastnej osobnosti. Keď prehovorí politik, vieme: tu ide o stanovisko britských konzervatívcov, západonemeckých zelených či československých komunistov. Keď prehovorí intelektuál, poznáme na prvý pohľad: tu ide o mravný postoj Václava Havla, o spôsob uvažovania profesora Alberta Einsteina, o filozofický odkaz lorda Bertranda Russella. Sila intelektuála je v jeho jedinečnosti, jeho osobnosť je v príslušnom pohľade na daný predmet rozvažovania nezameniteľná;

- v jednom z predchádzajúcich bodov som napísal, že intelektuál je obvykle aj špičkovým odborníkom vo svojej profesii. To platí pre intelektuálov zo sféry vedy, umenia, techniky, medicíny a pod., ináč si to však môže určiť upresnenie. Domnievam sa totiž, že každá sféra života spoločnosti, každá sociálna skupina či spoločenstvo má či môže mať svojich intelektuálov. V tomto zmysle poznám napr. aj robotníckych intelektuálov: sú to tí robotníci, ktorí svojím rozhľadom, analytickým a kritickým zmyslom presahujú horizont svojho sociálneho prostredia, predstavujú v ňom noetickú, politickú a hlavne mravnú autoritu. Takýchto svojich intelektuálov má aj naša dedina: česťina má preňho pekné označenie "vesnícky koumák". Títo miestni intelektuáli hrajú vo svojom "malom" svete v podstate rovnakú úlohu, ako celonárodní či nadnárodní intelektuáli v "veľkom" svete vysokej politiky a masmédií.

Podľa toho by sa mohlo zdať, že to s intelektuálmi u nás nie je až také zlé. Žiaľ, doba a pomery dnes u nás intelektuálem nežijú. Napríklad, nie je to tak dávno, kedy bol u nás každý

dedinský učiteľ vonkajšími okolnosťami priamo nútený preberať na seba úlohu intelektuála: úlohu morálkovej, politickej a mravnej autority daného vidieckeho spoločenstva. Dnes však túto úlohu preberajú neosobné masmédiá a neosobní miestni úradníci polointeligenti, zabezpečujúci iba plnenie akýchsi smerníc, uznesení, výkazov. Učiteľ je nanajvýš do tejto neosobnej mašinérie "zapojený", ako intelektuálna osobnosť sa tu však už nemôže prezentovať: okolnosti mu v tom zabraňujú, režim mu to nedovoľí.

Učiteľa som uviedol iba ako pars pro toto. Náš dnešný totalitný režim si vo vzájomných sférach svojej pôsobnosti vyžaduje služobníkov, služobnú inteligenciu, námezdných mysliteľov, odvodené autority. Intelektuál sa nehodí pre poslušné plnenie uznesení, pre zabezpečenie prevedenia; ťažko ho sdisciplinovať straníckou káznou, inštančným postupom, ideologickými smernicami. Všimnime si; komunisti strpelivo svojich radoch intelektuálov - a intelektuáli vydrželi ísť s komunistami - iba pokiaľ, pokiaľ si KS vytvorila a udržiavala aspoň relatívne demokratickú, liberálnu atmosféru /u nás prebehol ten zázrak v šesťdesiatych rokoch/. Akonáhle však v KS prítuhne, v prvom rade sa zbavuje intelektuálov a oni ju tiež sami spúšťajú: pre nich tam už niet miesta. Zostávajú jej a v nej iba námezdní inteligenti a polointeligenti.

Totalitný režim preto nahrádza váhu sólového hlasu jednotlivých intelektuálov zborovým hlasom námezdných inteligentov. Hovorí k národu rečou masových kampaní, jednoblasne schválených rezolúcií, podpisových akcií. Nevystupujú za seba, za svoje svedomie a česť, ale za inštitúciu, za režim, za stranu a vládu. Proti Charte 77 sa predsa svojho času nepostavil Karel Gott ako taký, svojím osobným "protestom", ale iba KG ako súčasť "celej našej umeleckej fronty"; boli to umelecké zväzy vôbec, "rozhorčená verejnosť", anonymná totalita. KG iba do nej vplynul. Práve o túto anonymitu akéhosi celku, a nerozlišiteľný splynutie jednotlivca s ním sa tu opiera totalitný režim. Je to výhodné pre obe strany: v tomto nerozlišiteľnom splynutí s daným celkom sa námezdný inteligent zbavuje individuálnej zodpovednosti za svoj hlas pre či proti: toto zas dovoľuje totalitnému režimu manipulovať s ním podľa svojej potreby.

A tak niet divu, že v totalitnom spôsobe myslenia majú všetky odvodeniny slova "intelektuál" pejoratívny výraz. Stačí sa pozrieť do slovníka: intelektuálny=rozumársky; intelektuálnosť= pláné teoretizovanie; intelektualizmus= prílišné zdôrazňovanie rozumovej činnosti; intelektualistický= vzdialený od praktického života atď. Čo od intelektuála jest, od diavla jest...

Námezdná inteligencia je u nás bytostne spätá s totalitným režimom, lebo práve a výlučne on je tu jej chleboďarcom. Kríza tohto totalitného režimu je preto zároveň aj krízou jeho chrbtice - jeho inteligencie, ona sa rozkladá a hnije spolu s ním.

Intelektuálov totalitný režim z tohto procesu vylúčil predom: zarazil ich pôsobenie, odstavil ich bokom. Preto ich ani nezasiahli kríza jeho námezdnej inteligencie. Možná obroda socializmu, vychádzajúca z nevyhnutosti jeho demokratizácie /o ktorú sme sa usilovali v šesťdesiatomšom a o ktorú dnes ide aj Gorbačovovi/, späť prenáša pri riešení naliehavých celospoločenských záležitostí dôraz z námezdnej inteligencie na intelektuálov. Sú predpokladom uskutočnenia tejto jeho demokratizácie. Viac než o aktivizáciu hlasujúcich rúk tu totiž ide o aktivizáciu rozmyšľajúcich hláv, aktivizáciu osobného morálneho postoja, individuálnej zodpovednosti za chod každej komunity zvlášť a spoločnosti vcelku.

Ani u nás skutočná premena zrejme nezačne skôr, kým ju z pachtu všetkých tých námezdných polo- a inteligentov nevezmú do svojich rúk ozajstní intelektuáli.

28.3.1988

NA OKRAJ

V roku 1969 zoznámila Světová literatura čitateľov s básnikom Czesławem Miłoszem a od tej doby akoby autor viac ako desiatich zbierok poézie, prózy, esejí a autobiografických spomienok prestal existovať. Prečo o tom píšem? Dostala sa mi do rúk Miłoszowa zbierka veršov "Město beze jména". Preložil ju Václav Burian a vydal samizdat v edícii "Morava" /1987/. Je to preklad citlivý, v ktorom z originálu zostáva Miłoszov jazyk skoro neperušený. Kto mal možnosť prečítať si v originále nejakú Miłoszovu poéziu, ten mi dá za pravdu. Prekladom básnikov jazyk neutrpel; jazyk, ktorý neprípúšťa ľacné efekty a efekty, bezduché žonglérstvo - atribúty, ktorými sa hemžia knihy veršovníkov. Miłoszov jazyk je blízky príbuzným jazyku Písma, jazyku ozajstnej poézie.

"Město beze jména" nie je prvým stretnutím Václava Buriana s Miłoszovou poéziou. Pred rokmi preložil rovnako kvalitne zbierku "Záchrana", do ktorej zhrnul básnik svoju tvorbu z obdobia druhej svetovej vojny. Burianova prekladateľská aktivita si zasluhuje rozhodne úctu a obdiv. Zoznamuje nás s dielom jedného z najvýznamnejších svetových básnikov /o ktorom režimní prekladatelia, kritici a básnici sverne už dvadsať rokov mlčia/ a to spôsobom, kde kvalita prekladu a úcta k básnikovi kráčajú po tej istej ceste.

Má věrná řeči,
 snad přece jen já tě musím zachraňovat.
 Tak budu dál před tebou stavět mističky s barvami
 jasnými a čistými, je-li to možné,
 neboť v neštěstí je potřebný nějaký řád či krása.

/Czesław Miłosz: "Město beze jména/"

Preď pár mesiacmi založila skupina sovietskych spisovateľov družstevné vydavateľstvo. Každý z jej členov zložil určitú sumu rublíkov v hotovosti a ešte v tomto roku chcú vydať do

150 knižných titulov nepodliehajúcich zásahom oficiálnych orgánov. A hneď je tu aj ďalšia správa: Moskovská Pravda uverejnila 22.3.1988 zaujímavú a hlavne príjemnú informáciu - a to - o úpravách v nakladateľskej činnosti. Ide o nové ustanovenie, podľa ktorého môže autor vydať svoju knihu vo vlastnom náklade. Pamätníci si určite nostalgicky zaspomínajú na obdobie do roku 1948, kedy podobná kultúrna politika bola u nás samozrejmosťou. A tak sa mi zdá, že generálov našej kultúry budí zo sna heslo, ktoré s obľubou a často používajú: Sovietsky zväz - náš vzor.

"... zoberte si trebárs ochranu prírody. Kto sa za ňu najviac zasadzoval? Špecialisti alebo úradníci, ktorí za to dostávali plat a z titulu svojich funkcií za tieto veci vlastne zodpovedali? Samozrejme, že nie. Prví sa ozvali úplní laici a amatéri. Ľudia, ktorí mali svedomie, určitú autoritu a schopnosť vyslyieť na viac než len na svoje pohodlie, plat a kariéru."

Nie, to nie sú slová primátora mesta Bratislavy. Sú to slová spisovateľa Daniela Granina. A ja som si pri ich čítaní spomenul na "ideologicko-štvavý program" na autorov publikácie BRATISLAVA NAHLAS, spomenul som si na hystériu kompetentných súdruhov, ktorí sa snažia všetkými možnými aj nemožnými prostriedkami utlmiť aktivitu bratislavských ochrancov prírody a životného prostredia.

Sú dva druhy nebezpečných vôd: vody plytké, v ktorých sa môže loď rozbiť o ostré hrany vyčnievajúcich skál a vody hlboké, v ktorých sa po prevrátení lode môže veslár utopiť. Tie najideálnejšie, vody stojaté, si vybrala pre svoju plavbu posádka novovytvoreného týždenníka pre literatúru - KMEN.

Keď si k tomu pridáme ešte bezvetrie, je to priester priam ideálny a nanajvýš bezpečný. Redaktori sa predhánali v sľuboch svojim čitateľom; spisovatelia, výtvarníci, hudobníci a inžinieri žiadali v ankete časopis, ktorý by sa nebál uverejňovať na svojich stránkach všetko, čo zaujíma ľudí držaných dvadsať rokov na uzde. Minister kultúry Klusák dokonca žiadal od časopisu "otevřený, poctivý dialog tvůrců..." a spisovateľ Bohumil Hrabal si prijal, aby "v novém Kmeni mohli publikovat všichni, kteří nejen desud publikují, ale i ti, kteří svoje kresce publikovat nemohli". Aká je skutočnosť? Publikujú tí, ktorí publikovať mohli a nepublikujú tí, ktorí publikovať nemohli. A hotovo. Anketa je anketa a život je život. Sú to zas a znovu "nové větry ze starých prdelí", prístavba namiesto prestavby, estetický šepot namiesto glasnosti. Prvé čísla sa opäť hemžia Pludkami, Jehnami, Sýsmi, Pytlíkmi, Žáčkami etc. Ani ten Hrabal sa tam nedostal, iba ak v repertáži Ladislava Vereckého...

Priravnil by som prvých 10 čísel Kmene k slepému gulášu: zemiakov a vody je v ňom dosť, len to mäso sa niekam vytratilo.

Časopis VOKNO predstavil vo svojom 13 číisle básnika Josiva Brodského, nobelovca za rok 1987, leningradčana žijúceho od roku 1972 v Spojených štátoch. Nechcem písať o ignorantstve našich "masovokomunikačných" prostriedkov. Na to sme si už za tie roky zvykli a neprekvapuje nás to. O to záslužnejšiu prácu vykonal VOKNO a Mager, ktorý krátke ukážky z Brodského diela uviedol sprievodným slovom. Píše v ňom, že básne J. Brodského kedysi vyšli aj u nás a to v Svetsvej literatúre /rok si nevzpomínam... Mager/. Bolo to hneď dvakrát. V dvojčíisle 5-6/1969 vyšlo v preklade Václava Daněka dvadsať strán Brodského poézie /Stanice v poušti/ a v čísle 2/1969 to bola skvelá esej Claude Raya "Nevčasnost psaní", z ktorej by som odčítaval pasáž o Josifovi Brodskom: "/.../ Nejde jen o přirovnání nebo metaforu: vizte nedávný a trapný případ mladého sovětského

básníka Josifa Brodského, který v březnu 1964 stanul před leningradským soudem. Vypadal podezřele, protože vydělával velmi málo peněz, měnil často zaměstnání a trávil svůj čas psaním básní. při výslechu obžalovaného se soudce zeptal, jaké je jeho zaměstnání. "Jsem básník a překladatel básníků ." - "A kdo vás uznal za básníka?" ptá se soudce. "Kdo vám přiznal právo řadit se mezi básníky?" Nacož Brodskij odpoví: "Nikdo. Ale kdo mě přiznal právo řadit se mezi lidmi?" Spisovatelé přišli svědčit, že Brodského básně shledávají znamenitými, ale soud, jelikož mohl konstatovat, že Brodskij nepatří k žádné skupině, že nevydělává dost /nacož odpovídá, že mu k životu stačí málo/ a že musí být považován za příživníka, vynesl tento rozsudek:

"Brodskij soustavně neplní povinnosti sovětského občana, ani pokud jde o jeho osobní blahobyt, ani pokud jde o produkci materiálních statků, což jasně vysvětluje z jeho soustavných změn zaměstnání. Dostala se mu výstraha od ministerstva národní bezpečnosti v roce 1961 a od milice v roce 1962. Slíbil, že si najde stálé zaměstnání, ale žádné rozhodnutí neučinil, nedálo neprecoval, psal a četl na večírcích své dekadentní básně. Podle zprávy výboru pro práci mladých spisovatelů je jasné, že Brodskij není básníkem. Čtenáři leningradského večírku ho odsoudili. Proto soud uplatňuje zákon z 4. února 1961: Brodskij se odsuzuje na dobu pěti let k nuceným pracím ve vzdálené oblasti."

A neodpustím si ešte jednu citáciu, ktorá nádherne dopĺňa a upevňuje citáciu predošlú: "Josif Brodskij je básnik, ke ktorému cítim veľký dlh. Kým som bol vo väzení v Ostrove nad Ohří, spisovala mi moja žena do dopisů různé verše - také řadu básní Josifa Brodského. Jsou to jedny z nejkrásnějších, které znám. Číst si takový klenot světové poezie, jako je Velká elegie, v tom duchovně zcela vyprahlém prostředí, je zážitek neshleditelný. Všechny básně jsem si přepisoval do zvláštního sešitu. Jednou, když jsem byl v práci, mi sešit při filcování vybral bachař Metelka. Spolubydlící muklové mi pak vyprávěli, jak seděl u kamen, četl básně po básni a házel

je do ohně. Nicméně, když se mi pak přišel pochlubit, co udělal, říkal: "To byly dobré básně!" /Mager: Upřeli mu i jména - VOKNO/13/

Čo ešte k tomu dodať? Nič. Bachár Metelka už povedal všetko. A ja sa už teším na štrnástku VOKNA, kde majú byť ďalšie preklady Brežského poézie.

-js-

JAKEŠOVA INICIATÍVA

Miro Kusý

Aj keď s. Jakeš o to možno nestojí, úprimne oceňujem jeho iniciatívu na vytvorenie pásmo dôvery, spolupráce a dobrých susedských vzťahov v našej nárazníkovej oblasti. Počúvam zlozvyčné poznámky, že si tým chce založiť svoj image európskeho štátnika a odpevdam: to je dobre, lebo je to k prospechu našej veci. Takto budovaný image mu zo

srдца doprajam. Aj mne záleží na tom, aby sa tejto republike na druhej strane Európy dôverovali, aby nás brali ako plachetnatného partnera hospodárskej a kultúrnej spolupráce, aby naše susedské styky prešli od vykrikovania cez plot a chladné zdvihnutie klobúka k najrozmanitejším formám vzájomnej spolupráce, susedskej tolerancie a výpomoci, vzájomného spoznávania sa nielen cez plot, ale jeho čo najhornejším prekročovaním, vzájomnej plne-

hodnotnej komunikácie. Kto by u nás o to nestál?

Vec má však, zdá sa, nejaké háčiky.

Keď si chcem suseda odnaproti získať, dosiahnuť, aby mi dôveroval, aby ma vpušťať do baráku a dal sa aj sám pozvať, musím ho najprv presvedčiť o tom, že som mu solídny partner, že sa u mňa nemusí báť podrazu a že sa so mnou neshodí. To sa však nepozná podľa toho, ako sa správam na ulici, ako sa zdravím s ostatnými baráčnikmi, ako hladkám psa pani Mráčkovej. Sused odnaproti mi predsa vidí do záhrady, počúva moje kuchynské reči. Robí si svoj obraz o mne predovšetkým podľa toho, aký som doma, za svojim plotom. Ak doma mlátim manželku, kopem do vlastných mačiek, grebianim deckám, ak mám na dverku berdel a záhradu spustenú, ak mu sardím svojimi spleškami, nemá mnoho šancí,

že ho získam pre rozvinutejšie a srdečnejšie kontakty.

Ak mi na tej vzájomnej dôvere, spolupráci a dobrých susedských vzťahoch naozaj záleží, musím teda najprv prestať so zatváraním ženy a detí do kuraika, s trýznením svojho psa na reťazi hladom a s poobedňajším prdením na zápraží. Musím sa najprv vyrovnať susedovej úrovni, jeho statusu, dosiahnuť takú rodinnú pomery a taký poriadok doma, aby som v susedových očiach získal primeranú vážnosť a úctu.

Akosi podobne by to malo vyzerieť aj v tej medzištátnej rovine susedstva. V tomto - myslím si - treba Jakešovu iniciatívu dotiahnuť do konca. Vlastne - do začiatku.

18.3.1988

IVAN HOFFMAN

"ZASRANÝ VLAK"

/fejtón/

Keď som ako dieťa nastupoval s rodičmi do vlaku, vybral vždy otec kupé niekde v strede súpravy. Nikdy sme necestovali vo vagóne prvom, ani v poslednom. Mala to svoju príčinu. Ktorýsi príbuzný zažil vlakové nešťastie a dosvedčil, že najviac utrpeli tí z vagóna hneď za rušňom, nepredstaviteľne stlačeného gravitáciou ďalších vozňov, a tí, ktorými vlak vo svojom chvoste pozametal trať a odložil ich v poli.

Pretože život s deťmi sa nezabíde bez všetečných otázok, istotne i mój otec musel šikovne vysvetliť, prečo má vlak tieto dva nebezpečné vagóny. Odpoveď si nepamätám, namiesto nej naopak skutočnosť, že tieto vozne boli vždy rovnako obsadené, ako

ostatné. Poznalo sa to i zvonka, keď z okien sa vykláňali cestujúci z príčiny lúčenia, alebo sa k predavačovi na peróne nachahovali pre pivo. Klepil som oči, keď som videl týchto nešťastníkov, ktorých čakala istá smrť.

Čitateľ tohto fejtónu, zvyknutý na metafory, tuší kam mierim. Možno už prepadol obave, že ho pošlem do toho prvého vozňa, že sa ho chystám zaklíňať novým vyslením, prestavbou či glasnosťou, alebo že ho naopak pošlem do vagóna posledného, apelujuúc na jeho mravnosť, svedomie, či realizmus. A hoci to vyzerá tak, že nás esebák má predpísanú zelenú, keď pred ním po tej istej trati mieri do budúcnosti východný expres, hoverí si, že opatrnosti nikdy nie je dosť: neraz sa stalo, že ktosi nečakane prehodil výhybku a končilo sa v ko-

vošre. Poznám samozrejme argument cestujúcej väčšiny: "Prvým vagónom nedorazíme k cieľu skôr a v poslednom sa neomeškáme. Možno potom riskovať?"

Koštatovať, že vlak zastane naraz a naraz sa otvorí všetky dvere, by znamenalo odpraviť sľubnú metaforu na väčšiu koľaj. Otázkou totiž je, akí z neho vystúpime. O našej jazde nerozhoduje cieľ, ale spôsob cestovania. Ostatne, konečnou je pre každého z nás iná stanica. Vlak pôjde ďalej, no ja na prázdnom nástupišti musím vyúšťovať cestu. Z toho vyúšťovaním bude jasné, ktorý prípad je pre mňa: či ten, ktorý má namierené do nekonečného tunela, alebo ten do nekonečného svetla....

Isté je, že žiadna metafora nie je tak dokonalá, aby bez zvyšku suplovala život. Nechajme teda bokom ten prvý vozeň, v ktorom všetci ubezpečujú rušňovodiča, že sa netreba ponáhľať a netlačme sa do toho posled-

ného, ktorý sa cestuje z núdze, alebo z hlbokého presvedčenia a nastúpne v noci z nedele na pondelok vo Vrútkach do reálneho vlaku. V nabitom kupé spáči postvorenými dŕmami chraptivo cedia vydýchaný vzduch. Iným blúdi fľaša vodky. Ozve sa hysterický ženský smích. Chodbičkou, a ktorá sa z batôžinou delie cestujúci bolestne skrčením do kľbka na spiasvej zemi, sa k záchodu prediera epilec. Lístky sa nekontrolujú, sprievodca nemá chuť a možno ani odvahu. Označenie Ružín je plodom čierneho humoru zo strany ČSD voči každému, kto z názvu rýchlika asocioval stlanie na ružiach. Tento zástup, cestujúci na montáži, k vojenským útvarom, na internáty, vracajúci sa z dovolenky, svatby, alebo pohrebu, tento ubitý ľud, nedôstojne vlečený po koľajnicích od mesta k mestu je výstižnejšie, než akákoľvek metafora, osobnením doby a zeme, ktorá si neváži človeka. V tomto prostredí sa zrodila práve konkrétne, nespisovná reflexia o našom "cestovaní", učebnicová ukážka triedneho antagonizmu: "V zasranom vlaku sa vezú prvou triedou".

K obrazu reálneho vlaku totiž patria i tie kupé s plyšovými sedadlami pre šiestich dobre živých pasažierov s uvoľnenými kravatami, ktorých za zatiahnutými záclonkami málo zaujíma, ako sa vezú ostatní.

Výrok o "zasranom vlaku", ktorý som citoval, nie je iba poukazom na krach idey sociálnej rovnosti. Vystihuje súčasne úpadek cestovania, ku ktorému takáto ideológia zákonite vedie. V tomto vlaku, plnom hnevu a rezignácie človek neuvažuje o tých krajných vozňoch, o dopĺňajúcich sa protikladoch, medzi ktorými osciluje životný zápas jednotlivca i národa. Túžba po zmysluplnej bytí sa tu redukuje už iba na to, aby bolo viac vozňov tých prestredných, viac vzduchu, viac priestoru.

Lenže práve vtedy, keď predný a posledný vozeň rámujú pohyb tak depresívnej súpravy, by nás malo napadnúť, že riešením nie je dostať sa do prvej triedy, osve-

jiť si jej pokleslú morálku a zatiahnuť záclonky. Riešením nie je ani reformovať vlak, ktorý patrí do zberných súrovín histórie. Treba revidovať trať, vytrhať koľajnice, ktoré zjavne nikam nevedú, vytrhať ich okolo seba, a pred tým ešte v sebe. Malo by nás konečne napadnúť, že z možností, ktoré nám ČSD dáva na výber, si vybrať nemožno. Malo by nás napadnúť, že vlak putujúci od nikiaľ nikam, vlak v ktorom sa o nič nejedná, v ktorom je jedno, kam sa človek natlačí - nie je náš.

NESNESITELNÁ LEHKOST MALÍŘSKÉHO BYTÍ

Poslední bratislavská výstava Svetozára Ilavského z března 1988 ukázala na nebezpečí, které v sobě ukrývá talent příliš pohotový a výsluvný. Ilavského obrazy jsou o všem a o ničem. Téma je vždy aktuální a módní /např. ekologické, ale i ta "Baba baba" je smutným příkladem snahy prezentovat polevzdělanost jako vrcholnou duchaplast a jednoduše nenazývat věci jejich pravými jmény" a je zcela ekvivalentní materiálu a metodám zpracování, které doslova trpí závislostí na strukturách a na dávno oskučených a překonaných stereotypech, založených na fascinaci hmotou. Gestický způsob malby sice umožňuje jistou bezprostřednost a nese stopy "dobrých úmyslů", ale výsledek má pravidelně blíž k manýře. A to je pouhé neradostné konstatování, protože malíř má ty nejlepší předpoklady vytvořit dílo, které by řešilo podobné problémy jako např. v Praze Titlová a Merta. To bychom

ale nemohli nevědět o jedné tvrdé, nepřekonatelné distanci: Ilavský je laureátem mnoha cen za socialistickou angažovanost a navíc svazovým funkcionářem, patrně zahleděným do lákavé kariéry. A to jsou ty pravé příčiny uměleckého ztroskotání Svetozára Ilavského. Sebevětší talent /a ten S.I. evidentně má/ nestačí, jestliže se konformismus stane veličinou stylotvornou. A tedy je zřejmá souvislost mezi nepochopností přestavy a jakousi nesnesitelnou lehkostí malířského bytí Svetozára Ilavského.

-mk-

TELESKOPÁŽ NICOTY

/Několik poznámek k výstavě Viktora Hulíka, březen 1988, Bratislava/

Poté, co umělec roztáhl své skládací metry, polepené barevným papírem, zašuměl potlesk jako déšť a bylo po všem. Veškerý vtip vystavených exponátů Viktora Hulíka spočívá v tom, že jdou roztáhnout a - pokud metr stačí - libovolně měnit. Myslím, že právě ta "libovolnost" mi nejvíce vadí. Hulíkovy obrazové skládačky jsou pouhé hříčky, založené na mechanických /t.j. libovolných/ principech. A to se mi zdá proklatě málo. Poučivé hračky "cvičících gymnastů" /na niti mezi dřevěnými kleštičkami/ jsou proti vystaveným artefaktem hotové divy fantazie a zábavy. V jiných dílech bylo možné vidět umělcevu neuvěřitelnou identitu a obdiv k hrůzné architektuře sídlisť, nikde ani špetka ironizujícího odstupu a jaké-

kali odvahy.

U svazových funkcionářů bylo ovšem zřetelně vidět uspokojení. Konečně výstava bezproblémová a zároveň "moderní!" Byly jsme svědky něčeho nesmírně fádního a průměrného a hodinu ztraceného času na vernisáži si budu do smrti vyčítat.

-nk-

PRAVDA 10.2. - 12.2.1988

1. "Z arizácie židovských majetkov tiež získal /Pavel Černogurský/ bohatú korisť...."
 "V archíve Židovskej náboženskej obce v Bratislave sa nachádza list bývalých väzňov z Osvienčimu - Goldbergera a Schwartza, v ktorom dňa 9.12.1957 upozorňujú...: Bývalý senátor Tisevej republiky... arizoval a vykradol byt židovskej rodiny, privlastnil si dom na ul. Palisády č.62, ktorý patrí Rózsike Popperovej a Alici Neumanovej..."
 "Príbuzným veľkoryso vybevoval pridelenie arizovaných reštaurácií, hostincov, veľkoobchod s vínom a pod... Pre brata Jozefa zabezpečil krému v Spišskej Starej Vsi a pre brata Valenta živnosť nakupovača dobytká."
2. "...neváhal vykorisťovať svojich rodičov, ktorí žili hlboko pod priemernou hranicou životnej úrovne... bez zaplatenia vyrúbal stromy z obecného lesa a žiadal od občanov bezplatnú prácu na stavbe jednoposchodovej vily..."
3. "Pavel Černogurský nikdy nebol a ani nemohol byť účastníkom protifašistického odboja... Obžania Malej Frankovej nevedia nič o tom, že by bol ukrýval Židov pred deportáciou. Naspek. Hovorí sa, že po návšteve istého Žida v obci Niedezecca tento zakrátko zmizol. V decembri 1944 pozval do svojej vily obuvníka Tropiaka, ktorého tam ozbrojení muži, vydávajúci sa za partizánov, zatkli a zlikvidovali. Nikto nevie, že by Pavel Černogurský údajne zásoboval niektorý partizánsky oddiel potravinami, ale naspek. Potraviny, ktoré boli dovezené do Malej Frankovej, ukryl do pivnice svojej vily."

4. "V októbri 1938 sa stal K. Sidor... popredný ľudácky ideológ, politik a publicista... hlavným veliteľom Hlinkovej gardy a na krátky čas ustanovil svojho kmotra Pavla Čarnogurského za náčelníka štábu hlavného veliteľstva tejto organizácie. P. Čarnogurský sa touto funkciou pochváľil... v naivnej domnienke, že sa ezda zabudlo na to, že HG bola ozbrojenou zložkou klerofašistického režimu a zúčastňovala sa na deportáciách Židov i vraždách profifašistických bojovníkov."

6. "Po skončení druhej svetovej vojny sa Pavol Čarnogurský nechcel vzdať politiky, preto so svojimi komplicmi, "mladoľudákmi" koncom roku 1945 a začiatkom roku 1946 intenzívne pracoval na založení klerikálnej strany, ktorá by svojím programom získala do svojich radov kňazov i veriacich, ale najmä bývalých ľudákov... Pavol Čarnogurský spolu s prof. Spáczom vypracoval program tejto strany, v ktorom navrhoval reformy v zmysle pápežských sociálnych encyklík... Návrh na založenie novej klerikálnej strany sa neuskutočnil, lebo do volieb bolo už málo času na rozvinutie politickej aktivity, a antikomunistické ciele, ktoré si jej zakladatelia vytýčili, sa podľa plánu reakčníkov mali realizovať v rámci Demokretickej strany."
"Popri funkcii redaktora Katolíckych novín zastával od roku 1945 aj funkciu školského referenta v centre antikomunistických akcií - Ústrednej katolíckej kancelárie /ÚKK/ v Bratislave..."

7. "Jeho syn Ján 44-ročný, právnik, v posledných rokoch nikde nepracuje, lebo vraj nemôže dostať primerané zamestnanie, čo nie je pravda. Chce ísť v šlapajach svojho otca, prilepšovať si na živobytie z honorárov za dezinformácie, ktoré poskytuje pre buržoázne propagandistické centrá..."

NIEKTORÉ FAKTY K SERIÁLU ČLÁNKOV V PRAVDE /10.-12.2.1988/
A RUDOM PRÁVE /11.-12.2.1988/ O TAJNEJ CIRKVI

1. V článkoch sa tvrdí, že Peval Čarnogurský arizoval dom v Bratislave na ul. Palisády 62. Nie je to pravda, Čarnogurský dom nearizoval, ale riadne kúpil od predchádzajúceho majiteľa MUDr. Eugena Neumanna, známeho ženského lekára v Bratislave, kúpnu zmluvou z 18. marca 1941 za kúpnu cenu 280 tis. Ks na základe ponuky MUDr. Neumanna. Cena zodpovedala vtedajšej cenovej úrovni domov v Bratislave. Na zaplatenie kúpnej ceny si Čarnogurský zobral pôžičku 110 tis. Ks v Slovenskej hypotečnej a komunálnej banke v Bratislave. Kúpa domu je zapísaná v pozemkovej knihe pre Bratislavu-Staré mesto vo vložke číslo 5186, dom má parcelné číslo 3318. Každý sa o tom môže presvedčiť v pozemkovej knihe na Štátnom notárstve Bratislava I v Justičnom paláci v Bratislave.

Ani nikto z bratov Čarnogurského nič nearizoval. Brat Valent bol až do 50-tych rokov roľníkom v Malej Frankovej, v 50-tych rokoch odišiel pracovať do bane v Rudňanoch, pracoval ako baník až do penzie. Brat Jozef pracoval v 30-tych rokoch 6 rokov v Kanade. Za ušetrené peniaze si po návrate kúpil - teda nie arizoval - v Spišskej Starej Vsi hostinec, ktorý postupne rozšíril na hotel. Hostinec kúpil od predchádzajúceho súkromného majiteľa Alexandra Čekovského.

Keď už autor článkov spomenul Jozefa Čarnogurského, mohol spomenúť aj jeho syna Milana Čarnogurského. Milan Čarnogurský žije v Kanade, kde je úspešným podnikateľom na západnom pobreží a popri tom cestovateľ a mecenáš športovcov. V r. 1987 s dvoma Finmi na psa záprahu dosiahol magnetický pól Zeme v Arktíde,

pravdepodobne ako prvý Slovák. V r. 1984 uskutočnili horolezci z niekoľkých slovenských telovýchovných jednot expedíciu do Himalájí - Sagarmaths 84. V rámci expedície vystúpili na vrchol Mt. Everestu jediní dvaja horolezci z Československa, Zoltán Demján a Jozef Psoška; Psoška pri zostupe zahynul. Organizátori expedície mali veľké ťažkosti s jej materiálnym a finančným zabezpečením, pretože Čsl. zväz telesnej výchovy odmietol príspevok čo len korunou na expedíciu. Účastníci expedície zarábali peniaze na expedíciu brigádnickou prácou, príspevkami televízie a pod. Po príchode do Nepálu nepálske úrady žiadali od expedície kauciu 5 tisíc amerických dolárov za povolenie výstupu na Everest. Expedícia nemala na kauciu peniaze, preto sa telefonicky obrátila na Milana Čarnogurského do Kanady so žiadosťou o pomoc. Milan Čarnogurský zaplatil za expedíciu kauciu 5 tis. dolárov.

2. Pavel Čarnogurský si postavil v r. 1942 vo svojej rodnej obci Malá Franková, okr. Poprad, drevený rodinný dom. Materiál aj prácu riadne zaplatil. Dom dodnes užíva a s obyvateľmi obce má výborné vzťahy, omnoho lepšie než k obyvateľom obce preukázali stranické a štátne ustanovizne.

Malá Franková je malá horská dedina /52 domov/. Jej obyvatelia súkromne hospodárili na svojich poliach až do r. 1982. V tom roku na Malú Frankovú rozšírilo pôsobnosť JRD Spišské Hanušovce. Obyvatelia obce nevstúpili do družstva /až na niekoľko starých ľudí, ktorí už nevládali hospodáriť na poliach/, tak im JRD jednoducho zobralo pozemky, bez dodržania zákonných podmienok, bez akýchkoľvek formalít a bez pridelenia náhradných pozemkov. Bolo to horšie ako v 50-tych rokoch. JRD na pozemkoch obce iba páslo ovce, ktoré ani zďaleka nespásli všetku trávu v chatári, ale keď si obyvatelia obce pokosili trávu pre domáci dobytok, na svojich pôvodných pozemkoch, bezpečnosť ich stíhala za rozkrádanie socialistického majetku. V r. 1982-5 prebehlo na Okresnom súde v Poprade asi 15 procesov tohto druhu s obyvateľmi obce. Procesy prestali až v r. 1986, keď obyvatelia obce pohrozili, že nepôjdu k voľbám. V procesoch odsúdili

obyvateľov na peňažné tresty, podmienené tresty väzenia a na náhradu škody JRD za pokosenú trávu.

3. V r. 1944-5 sa v Malej Frankovej odohrali dramatické udalosti.

V októbri 1944 sa pohybovali v Zamagurí dve sovietske partizánske jednotky pod velením mjr. Vokova a mr. Belova /to bolo len krycie meno, v skutočnosti išlo o Kovalenka/. Jednotky mali spolu asi 500 mužov, z nich veľká časť boli Sováci z dvoch východoslovenských divízií, ktoré Nemci koncom augusta odzbrojili. Boli to výzvedné jednotky, nie bojové. Ich úlohou bolo držať sa vždy v tyle Nemcov a rádiom podávať správy do štábu v Kyjeve o nemeckých pohyboch. V polovici októbra sa jednotky zrazili s Nemcami pri obci Lendak a utrpeli straty asi 10 mužov. Stiahli sa do lesov Zamaguria, ale potrebovali odpočínok na regeneráciu síl. Obyvatelia okolitých dedín ich odkázali na Pavla Čarnogurského v Malej Frankovej. Velitelia jednotiek mjr. Volkov a mjr. Belov navštívili Čarnogurského v jeho dome a dohodli s ním, že partizáni prídu do M. Frankovej, obyvatelia obce ich ubytujú a budú stravovať a partizáni sa nedopustia žiadneho násillia a nebudú svojvoľne brať žiadny majetok. Tak sa aj stalo. Partizáni boli v obci asi týždeň. Pobyt tak veľkej skupiny partizánov v obci sa nedal utajiť a dozvedeli sa o ňom aj Nemci, ktorí mali veliteľstvo v kúpeľoch Červený Kláštor. Z ich okolia prichádzali správy, že Nemci chystajú prepád Malej Frankovej. Treba si uvedomiť, že v Zamagurí sú všetko pomerne malé horské dediny, kde sa všetko o každom vie. Čarnogurský vyzval Volkova a Belova, aby ich jednotky opustili obec, pretože boj by mal pravdepodobne za následok vypálenie Malej Frankovej. Volkov a Belov si rádiom odsúhlasili presun so svojim štáбом v Kyjeve. Čarnogurský im zaobstaral sprievodcov z miestnych obyvateľov, ktorí ich začiatkom novembra 1944 previedli po severných svahoch Vysokých Tatier /cez dnešné Poľsko/ na Liptov. S partizánskymi jednotkami prišli do M. Frankovej aj dve židovské rodiny, rodina G. a rodina V., ktoré sa pridali k partizánom z obavy pred Nem-

cani. Tieto rodiny, ktoré mali so sebou aj deti, pôvodne tiež odišli s partizánmi z M. Frankovej. Onedlho zistili, že pochod okolo V. Tatier v snehu fyzicky nezvládnu. Volkov a Belov ich preto poslali naspäť k Čarnogurskému. Obe rodiny sa vrátili do M. Frankovej a v Čarnogurského dome sa ukryvali až do prechodu frontu. Pani I.G. po vojne vstúpila do KSS a neskôr pracovala ako kádrová námestníčka v Doprastave v Bratislave. Keď v r. 1959 Čarnogurského syna Ivana vyhodili zo zamestnania z kádrových dôvodov /kvôli poslanskej funkcii Čarnogurského za Slovenského štátu/, I.G. ho zamestnala v Doprastave, neskôr zamestnala v Doprastave aj Pavla Čarnogurského.

Tri dni po odchode sovietskych partizánov prišli do Malej Frankovej Nemci na dvoch obrnených transportéroch pod velením npor. Abela. Prišli k Čarnogurskému a Abel sa pýtal na partizánov. Čarnogurský sa preukázal poslancekou legitimáciou slovenského smenu a dôvodil, že vojna sa končí a našich ľudí treba chrániť. Dedina poskytla partizánom stravu a ubytovanie, ktoré by si partizáni mohli zobrať aj násilím. Počas pobytu partizánov v obci nedošlo k žiadnym zrážkam medzi partizánmi a Nemcami. Abel uznal Čarnogurského argumenty a Nemci vcelku bez problémov odišli z M. Frankovej. Nechali iba v jednom dome skupinu poľných žandárov v civilnom oblečení. V niektorých domoch sa v obci stále ukryvali slovenskí partizáni, ktorí zo zdravotných alebo iných dôvodov neodišli s Volkovom a Belovom na Liptov. V tom čase sa konala svadba v rodine Ondreja Kromku v Malej Frankovej a pri tej príležitosti tradičná tanečná zábeva. Tanečnej zábavy sa zúčastnili aj nemeckí poľní žandári aj partizáni.

V susednej obci Veľká Franková žil obuvník Tropiak. Predtým žil niekoľko rokov v Maďarsku, vedel po maďarsky a v okolitých obciach ho poznali pod menom Maďar. Tropiak bol starý mládenec a tak trochu podivín. Tropiak nebol spolupracovník Nemcov /nebol ani partizán/, ale pravdepodobne z naivity priviedol Nemcov do M. Frankovej po odchode sovietskych partizánov. Neskôr zaviedol Nemcov do obce Kacvin /teraz v Poľsku/, kde sa tiež skrývali partizáni. Ani v jednom prípade nedošlo k zrážkam me-

dzi Nemcami a partizánmi. V Čarnogurského dome Tropiak nikdy nebol. Na jar 1945 našli Tropiakovo dostrieľané telo pod vrchom Magurka nad M. Frankovou. Partizán Kožuch z Podolínce predtým povedal niektorým ľudom, že jeho skupina zastrelila Tropiaka za spoluprácu s Nemcami. Kožuchova skupina sa ukrývala najskôr v M. Frankovej a potom v Kacvine. Zastrelenie Tropiaka bolo pravdepodobne jedinou bojovou operáciou Kožucha. Kožucha neskôr chytili Nemci a zastrelili.

Po skončení vojnových operácií na Slovensku, začiatkom apríla 1945 mjr. Belov sám z vlastnej iniciatívy prišiel na výbor miestnej organizácie KSS v Spišskej Belej a urobil prehlásenie o veľkej pomoci, ktorú jeho jednotke poskytol Čarnogurský. Čarnogurský o prehlásení nevedel, až neskôr mu ho zaslali zo Sp. Belej. Bola to doba bumažiek. Prehlásenie mjr. Belova overil neskorší generálny tajomník KSS Eduard Friš.

Mjr. Volkov bol v 70-tych rokoch vyšším funkcionárom sovietskeho ministerstva vnútra v Moskve. Niekedy v polovici 70-tych rokov prišiel do Československa ako člen oficiálnej sovietskej delegácie účastníkov vojny a prišiel aj do Bratislavy. Čarnogurský vtedy pracoval ako robotník v Doprastave. Volkov z vlastnej iniciatívy hľadal Čarnogurského, ale Čarnogurský práve vtedy nebol v Bratislave, preto k stretnutiu nedošlo.

V novembri 1944 Nemci nariadili obyvateľom niekoľkých obcí v Zasadurí účasť na kopaní zákopov. Obyvatelia obce Jezerko niekoľko dní nenastúpili. Nato prišli do dediny Nemci a odviekli 24 mužov z obce, viezli ich autobusom do zajateckého tábora pri Červenom Kláštore. V Spišských Hanušovciach išli Nemci do hostinca na obed; autobus s Jezerčanmi zostal stáť na ceste, strážil ho nemecký vojak. Príslušník slovenského žandárstva v Sp. Hanušovciach prišiel na motorke do M. Frankovej za Čarnogurským, povedal, čo sa robí s Jezerčanmi a žiadal Čarnogurského o pomoc. Čarnogurský okamžite sa s ním odviezol do Sp. Hanušoviec. Nemec-kému vojakovi pri autobuse ukázal svoju poslanceckú legitimáciu a kázal mu pustiť na slobodu mužov z autobusu. Vojak bol v pomykove a išiel zavolať veliteľa do hostinca. Zatiaľ Čarnogurský otvoril dvere autobusu a muži z autobusu ušli. Prišiel nemecký ve-

liteľ, Čarnogurský mu tiež ukázal poslanceckú legitímáciu a vytýkal mu zajatie mužov. Chvíľu sa dohadovali, ale muži už boli preč a tek Nemci nechali záležitosť a odišli. Niektorí muži z autobusu ešte žijú v Jezersku.

4. 10. marca 1939 jednotky čsl. armády obsadili Slovensko a suspendovali slovenskú autonómnu vládu dr. Jozefa Tisu. V historiografii je tento zásah známy ako vojenský zásah gen. Eliáša na Slovensku. O zásahu sa dohodli niektorí českí členovia ústrednej vlády v Prahe vo februári 1939. Prezident Hácha podpísal dekrét o odvolaní z funkcií členov slovenskej autonómnej vlády, viacerých z nich armáda internovala v Brne.

Zásah sa mimoriadne hodil Nemecku, ktoré chcelo, aby na Slovensku vypukli zrážky s armádou a tie by dali zámenku nemeckej armáde na zásah v Československu. Hneď 10. marca sa začali sťahovať k čsl. hraniciam nemecké a maďarské jednotky. Zásah sa síce neuskutočnil na základe formálneho rozhodnutia ústrednej vlády, ale hneď 10. marca si vláda uvedomila vážnosť situácie. Podpredsedom ústrednej vlády v Prahe bol vtedy Karol Sidor. Sidor chcel podať demisiu, ale Hácha jeho demisiu neprijal, naopak, požiadal Sidora, aby zotrval vo funkcii a pomáhal upokojiť situáciu na Slovensku. Sidor okamžite odcestoval z Prahy do Bratislavy. V Bratislave už Sidora čakal generál Vojta, náčelník Zemského vojenského veliteľstva v Bratislave a jeden z vedúcich činiteľov vojenského zásahu. V rokovaní, ktoré nasledovalo, Vojta prijal prakticky všetky Sidorove podmienky. 11. marca prezident Hácha menoval novú slovenskú autonómnu vládu na čele s Karolom Sidorom. 12. marca sa dostavil k Sidorovi Seiss-Inquart, nemecký miestodržiteľ Rakúska, jeho pobočník Bürkel a Hitlerov osobitný vyslanec Wilhelm Keppler. Žiadali Sidora, aby autonómna vláda vyhlásila samostatnosť Slovenska. Sidor nemeckú požiadavku odmietol.

Sidorova vláda mala dôveru obyvateľstva a na Slovensku bol pokoj. Vtedy sa Nemci pokúsili vyvolať nepokoje vo vlastnej ríši. Devín a Petržalka už boli nemeckým územím a v noci odtiaľ prenikli do Bratislavy nemeckí agenti a kládli v meste časova-

né nálože. Karol Sidor bol aj náčelníkom Hlinkovej gardy. Náčelníkom štábu gardy bol Karol Murgaš. Murgaš sa 10. marca ukryl na nemecký konzulát v Bratislave a vyrábal tam letáky, vyzývajúce k demonštráciám a nepokojom. Na základe toho Sidor 12. marca pozbevil Murgaša funkcie náčelníka štábu gardy a menoval do tejto funkcie Černogurského.

Štátna moc bola v tých dňoch v rozklade. Armáda nebola schopná kontrolovať celú Bratislavu a jedinou efektívnou poriadkovou silou bola Hlinkova garda. Černogurský ako náčelník štábu gardy dal príkaz chytať nemeckých agentov a zatvárať ich. Garda tento príkaz splnila.

14. marca slovenský snem - jeho poslancami boli aj Sidor a Černogurský - vyhlásil Slovenský štát. Tým sa skončila funkcia Sidorovej autonómnej vlády. V novoutvorenej slovenskej vláde na nemecký nátlak Sidor nesmel mať žiadnu funkciu, ba musel neskôr, opäť na nemecký nátlak, odísť zo Slovenska. Bol menovaný za slovenského vyslanca pri Sv. Stolici. 14. marca Sidor prestal byť aj náčelníkom gardy a toho istého dňa bol Černogurský odvolaný z funkcie náčelníka štábu gardy.

5. Černogurský od dávna udržiaval priateľské styky s rôznymi poľskými činiteľmi. Počas vojny poskytoval Poľiakom praktickú pomoc. V auguste 1939, tesne pred vypuknutím vojny, prišiel za Černogurským do Bratislavy spravodajský dôstojník poľskej armády plk. Czarski, ktorý na Slovensku sledoval pohyby nemeckej armády proti Poľsku. Černogurský mu pomohol bezpečne sa pohybovať po Slovensku.

Po páde Poľska v septembri 1939 Černogurský pomáhal viacerým poľským činiteľom utekať cez Slovensko do Maďarska. V Maďarsku potom účinkovalo až do marca 1944 niekoľko stredísk poľského odboja, s ktorými Černogurský udržiaval styky. Na čele jedného strediska bol minister predvojnovvej poľskej vlády, generál Stefan Hubicki. Stredisko gen. Hubického zorganizovalo útek maršala Rydza-Śmiglého z rumunskej internácie do Maďarska a potom jeho ilegálny návrat cez Slovensko do okupovaného

Poľska.

V marci 1944 sa uskutočnil v Maďarsku szálašiovský prevrat a Nemci obsadili Maďarsko. Gen. Hubicki mal pre ten prípad na slovenskom vyslanectve v Budapešti prichystaný falošný slovenský cestovný pas. Slovenský vyslanec v Budapešti prof. Spišiak priviezol gen. Hubického a jeho ženu k Čarnogurskému do Bratislavy. Ďalší asi siedmi Poľiaci z Hubického strediska prekročili ilegálne slovensko-maďarské hranice a tiež prišli k Čarnogurskému. Na jeseň 1944 všetci títo Poľiaci prišli do M. Frankovej a tam bývali v škole a v Čarnogurského dome až do konca vojny.

Po potlačení Povstania až do konca vojny žil v M. Frankovej v Čarnogurského dome aj univ. prof. K.R., počas Povstania - v dnešnej terminológii - vedúci sekretariátu povereníka vnútra Gustáva Husáka. Nemci vypísali odmenu za jeho prichytenie. Prof. K.R. sa v r. 1964 zaručil za Čarnogurského syna Jána, keď sa tento hlásil na právo, ale nechceli ho prijať pre kádrovú závedu, spočívajúcu v jeho otcovi.

Gen. Hubicki a ďalší Poľiaci sa po vojne vrátili do Poľska. Na M. Frankovej u Čarnogurského nechali súkromný archív maršala Rydza-Šmiglého z doby jeho internácie v Rumunsku a ilegálneho pobytu v Maďarsku. Čarnogurský odovzdal Šmiglého archív v r. 1965 štátnemu poľskému archívu vo Varšave.

Poľská nekomunistická odbojová armáda z doby vojny Armia krajowa udelila Čarnogurskému v r. 1981 za jeho zásluhy o poľský odboj čestný odznak vojaka Armie krajowej. Diplom o udelení čestného odznaku čís. 331 podpísal veliteľ oddielu "Jedla" gen. Jan Zientarski.

6. Po prechode frontu v Zamagurí v januári 1945 sa vzťahovala aj na Čarnogurského mobilizácia. Čarnogurský sa prihlásil do armády bol zadelený na posádkové veliteľstvo do Košíc. Do Košíc vtedy prichádzali vládni činitelia, vracajúci sa cez Moskvu do vlasti. Vo februári 1945 prišiel do Košíc z Moskvy aj Gustáv Husák. Keď sa dozvedel, že Čarnogurský je v Košiciach, pozval ho k sebe a rozprávali sa o budúcom politickom uplatnení katolíkov v novej republike. Komunisti, vrátane Husáka, sa obávali, aby sa všetci nekomunisti nevliali do Demokratickej strany, pretože táto by potom jasne vyhrala voľby na Slovensku. Najväčšou

zložkou v nekomunistickom tábore boli katolíci. Husák sondaľoval, či by katolíci boli schopní a ochotní vytvoriť osobitnú politickú stranu, s akým programom a pod. Dve nekomunistické strany boli pre komunistov prijateľnejším partnerom ako jedna veľká. Koncom februára 1945 sa Husák vrátil do Moskvy na rozhovory s prezidentom Benešom o politickom usporiadaní v novej ČSR a Černogurského odkázal na ďalšie rozhovory s generálnym tajomníkom KSS Frišom. V apríli 1945 Černogurského prepustili z armády a vrátil sa do M. Frenkovej. V máji Černogurského zatkli na základe retribučného zákona, ale v polovici júla ho prepustili. Príkaz na prepustenie Černogurského z väzby podpísal osobne Gustáv Husák, vtedy predseda Zboru povereníkov. Ešte v júli 1945 si Husák oš pozval k sebe Černogurského a rozprávali sa už konkrétne o založení politickej strany, ktorá by združovala katolíkov. Černogurský mal pochybnosti, či by mohli katolíci spolupracovať s komunistami - povedzme - v Zbore povereníkov. Husák argumentoval, že je to možné a ako dôkaz uviedol vtedajšie Francúzsko, kde prevažne katolícka strana Le mouvement republicain populair na čele s Georgesom Bidaultom bola vo vŕšede spolu s Francúzskou komunistickou stranou. Husákovu dôvody boli rozumné a jeho celkový prístup konstruktívny. Černogurský prisľúbil, že prerokuje otázku založenia katolíckej politickej strany s ďalšími katolíckymi činiteľmi, najmä s biskupmi. Ako dôkaz úprimnosti komunistov žiadal súhlas na obnovenie katolíckych novín s tým, že vydavateľom KN bude biskupský zbor, ktorý jediný bude mať právo určovať obsah novín. Husák okamžite súhlasil a súhlasil, aby sa stal redaktorom KN aj Černogurský. Katolícke noviny začali vychádzať 15. augusta 1945 a hneď sa stali najmasovejším časopisom na Slovensku.

Team ľudí začal pripravovať program novej politickej strany. V teame boli Kempný, Koserin, Böhm, Krušľiak, Černogurský a ďalší. Sociálnu časť programu vypracoval univ. prof. Alexander Spez s prihliadnutím na pápežské sociálne encykliky. Vzorom pre program aj budúcu stranu bola francúzska strana MRP, podľa nej sa aj mala volať nová strana: Strana kresťansko-republikánskeho hnutia. V tomto období Černogurský osobne rokoval s

Husákom asi 6-7 krát, ďalšie rokovania boli s Eduardom Prišom.

V januári 1946 bol program novej strany hotový. Slovenský národný front program schválil bez pripomienok. Ak ÚV NF na čele s Gottwaldom program schválil, ale požadoval ako názov strany Strana slobody. Aktivisti novej strany nepovažovali názov za rozhodujúci a nový názov prijali. V marci 1946, keď mala už nová strana formálne vzniknúť, ÚV NF neschválil osobu designovaného predsedu strany dr. Emanuela Böhma. Dr. Böhma žil počas vojny v Maďarsku a veľmi úspešne viedol tamojších Slovákov. Komunisti požadovali, aby predsedom Strany slobody bol Vavro Šrobár. S tým nesúhlasili prípravovatelia strany a k strane, ktorá formálne vznikla, sa nepripojili. Namiesto toho uzavreli tzv. Aprílovú dohodu s Demokratickou stranou. Podľa dohody katolíci hlasovali vo voľbách za DS. Stalo sa to, čoho sa Husák a ďalší komunisti obávali od konca vojny - proti komunistom nastúpil zjednotený nekomunistický blok a slávne zvíťazil vo voľbách v máji 1946. Hneď na druhý deň po voľbách Čarnogurského a ďalších aktivistov zatkla komunistami ovládaná bezpečnosť. Držali ich tri mesiace, kým DS nepristúpila na podstatné ústupky od svojho programu, predovšetkým na tzv. III. pražskú dohodu. Za prípravu a uzavretie Aprílovej dohody Čarnogurského a ďalších postavili v máji 1948 pred Národný súd.

Strana slobody ako bezvýznamná súčasť Národného frontu dodnes existuje a možno má stále program vypracovaný v januári 1946.

Čarnogurského znovu zatkli v januári 1951, krátko pred Husákom. Metódami vtedy obvyklými sa ho snažili prinútiť, aby svedčil proti Husákovi, že spolu pripravovali rozbitie republiky a obnovenie Slovenského štátu. Čarnogurský odmlal a po 9-tich mesiacoch vyšetrovacej väzby ho bez súdu prepustili. V procese proti slovenským buržoáznym nacionalistom nevystupoval ako svedok.

7. Syn Pavla Čarnogurského, JUDr. Ján Čarnogurský vyštudoval právo. Desiat rokov pracoval ako advokát v Advokátskej po-

radni č. 1 v Bratislave. V r.1981 ho vylúčili z advokácie pre obhajobu Drahomíry Šinaglovej pred Okresným súdom Znojmo a Krajským súdom Brno. D. Šinaglová bola súdená za rozpisovanie na stroji literárnych prác českých a slovenských spisovateľov, vylúčených po r. 1971 zo Zväzu spisovateľov. J. Čarnogurský pracoval po vylúčení z advokácie najskôr ako šéfér v Doprasteve, potom ako podnikový právnik v troch podnikoch. Od r. 1987 Čarnogurskému nepredĺžili pracovnú zmluvu. Odvtedy sa hlásil do piatich podnikov na právnické miesta. Dve z miest boli inzerované v tlači. Čarnogurského doteraz nikde neprijali.

Ján Čarnogurský dal vyhlásenie katolíckej samizdatovej tlači, že sa nepovažuje za predstaviteľa žiadnej cirkevnej štruktúry a žiadna cirkevná štruktúra nepovažuje jeho za svojho predstaviteľa.

Február 1988.

Niektoré doklady k seriálu článkov v Pravde a v Rudom práve,
zo súkromného archívu Pavla Čarnogurského

1. Miestna skupina KSS v Spišskej Belej Sp.Belá, 5.IV.1945

p r o t o k o l

spísaný za prítomnosti predsedu Jána Bogára, podpredsedu Michala Škrabalu, tajomníka Jána Krausa vo veci Pavla Čarnogurského.

Dolupodpísaný členovia KSS týmto potvrdzujeme, že major Belov, veliteľ partizánskeho oddielu, operujúceho na slovensko-poľskom pohraničí, povedal o P. Čarnogurskom:

"V ktorúkoľvek dobu ochotný som dať Čarnogurskému akékoľvek prehlásenie. Pomáhal partizánom tak, ako nikto počas celých 3. rokov, ktoré som strávil ako partizán. V debatách s ním som zistil, že je zmysluplný demokratického."

Okrem toho pripojujeme list, ktorý nechal Čarnogurskému.

Pripojené vlastnoručné podpisy predsedu, podpredsedu a tajomníka.

Správnosť opisu potvrdil v Košiciach dňa 23.IV.1945 generálny tajomník KSS dr. Edo Friš.

2. Obecný úrad v Malej Frankovej:

P o t v r d e n i e.

Miestny národný výbor v Malej Frankovej, okres Spišská stará Ves, potvrdzuje týmto, že p. Pavol Čarnogurský, tč. nadporučík Prvého čsl. Zboru, od septembra 1944 až do 27. januára 1945, t.j. do príchodu Červenej armády organizoval v obci a na okolí partizánske hnutie a po celý čas vo svojom dome prechovával veliteľov ruských partizánskych jednotiek.

V januári 1945 zúčastnil sa so zbraňou v ruke prepádania nemeckých a maďarských vojsk. V obci zriadil zajatecký tábor, v ktorom boli držaní zajatí príslušníci nemeckých a maďarských vojsk až do príchodu ČA, ktorej boli odovzdaní v Kežmarku dňa 29. januára 1945.

Menovaný založil pred príchodom ČA tunajší MNV.

V Malej Frankovej dňa 19. apríla 1945. Podpísaný Jozef Gemza, predseda, Ján Soľava, člen výboru. Okrúhla pečiatka Obec. úradu M. Franková.